
yidishland
אומאָפהענגיקע ליטעראַרישע צייטשריפֿט
יִדישלאַנד
נומ׳ 13
וויגט פֿון 2021–2022
ירושלים – מאַלמע / תשפ״ב

יִידִישׁלאַנד

אומאָפהענגיקע ליטעראַרישע ציַיטשריפֿט

נומ' 13 / תשפ"ב-תשפ"א 2022-2021

אַלע רעכט געהערן די מחברים
אין די ווערק איז אָפּגעהיט געוואָרן די אָריגינעלע סטיליסטיק פֿון די מחברים

ISSN 2003-2277

רעדאַקציע:

וואלוול טשרנין

מיכאל פּאלינאָמאָם

דוד־בער קערלער

וואַלערי דימשיץ

ניקאָלײַ אָלניאַנסקי

קאָרעקטאָר: *לאַריסאַ פּריוואַלסקאַיאַ*
הילע און געמעל: *אַנאַסטאַסיע פּראָקאָפֿיעוואַ*

OLNIANSKY TEKST

אָלניאַנסקי טעקסט פֿאַרלאַג
מאַלמע, שוועדן
גייט אַרויס מיט דער הילף פֿון *"דער שוואַרצישער קולטור־ראַט"*
פֿאַראַנטוואָרטלעכער דירעקטאָר: *ניקאָלײַ אָלניאַנסקי*
קאָאָרדינאַטאָר אין אייראָפּע: *אויסקע אָלניאַנסקי*

מאַרקעטינג: *בלה בריקס־קלײַן*
בליצפּאָסט: yidish.bikher@gmail.com
פּאָסטקעסטל – ת.ד. 29109, תל־אָבֿיבֿ, 61290

געדרוקט אין ישׂראל, 2021

תּוכן

פֿון דער רעדאַקציע 2

הלל קאַזאָווסקי – *צוויי בריוו פֿון מאַרק שאַגאַל*, ערשטע פּובליקאַציע 3

יוסף־חיים ברענער – *דערווײַלע*, דערציילונג 8

פֿיליפּ אַמאָן – *צוויי לידער* 16

מאַרעק טושעוויצקי – *פֿאַרבעט מיך*, אַ ליד 18

פּאַוועל זשוראַוועל – *אוליסעס. המשך*, דערציילונג 19

פּעליקס חיימאָוויטש – *העלער פֿרילינג*, לידער 26

טינאַ הילדעשע־פּערסאָן – *דעם נביאס גאָרטן*, דערציילונג 31

וועלווול טשערנין – *געפֿאַנגענערט ווערן*, לידער 36

לייבל באָטוויניק – *קאַמקדינגון*, קאַפּיטלען פֿון אַ גרעסערער דערציילונג 42

באָריס קאַרלאָוו – *אַפֿריל*, אַ ציקל לידער 49

פֿון אונדזערע ענקלון:

אלכסנדר שפּיגלבלאַט – *געדיכטן פֿאַר מיר אַליין*, המשך 53

אורציון ברתנא – *טויזנט ווערטער וועגן לאַנדן אָן אויפֿפֿליען*, דערציילונג 55

טימור פּישעל – *לידער צום לאַכן און ווײַנען* 58

ענת אַדרת – *ראָזאַ גוטמאַן אין קאָנטעקסט פֿון ייִדישער פֿרויען־פֿאָעזיע*, אַרטיקל 61

מיכאל פּעלזענבאַום – *צי׳גיינערישע מעלאָדיע*, אַ ליד 74

יעלענע סאַראַשעווסקאַיאַ – *שטריכן צו דעם בילד*, פּאַרצייכענונג 75

אינטערוויו מיטן לינגוויסט פּראָפֿעסאָר שלמה זקאַראיאַן 79

וואַלענטינע פּעדטשענקאָ – *נײַע ייִדיש־לערנביכער פֿאַר רוסיש־שפּראַכיקע*, רעצענזיע 87

אַ נײַ לינגליד – די באַלאַדע פֿון דער זונה און שלאַנקן הוזאַר, מוזיק – גרשון לייזערסאָן, טעקסט – איציק מאַנגער 92

צוויי און דרײַדיק נײַע ביכער 95

מאַטעריאַלן צום לעקסיקאָן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור אינעם 21טן יאָרהונדערט 99

רעזומע – אויף עבֿרית, ענגליש און שוואַדיש 103

לידער פֿון פֿיליפּ אַמאָן, ז. 16

דערציילונג פֿון טינאַ הילגעשע־פּערסאָן, ז. 31

רעצענזיעס פֿון וואַלענטינע פּעדטשענקאָ, ז. 87

זינגליד פֿון גרשון לייזערסאָן, ז. 92

פֿון דער רעדאַקציע

דאָס איז אַ געווייניטלעכער נומער פֿון ״ייִדישלאַנד״. ווי שטענדיק, איז אין אים פֿאַראַן אַ מין ראָזשינקע, עפּעס אַ ביסל אומגעווייניגלעכס. דאָס מאָל אין אַזאַ ראָלע טרעט אַרויס די ערשטע פּובליקאַציע פֿון צוויי בריוו פֿון מאַרק שאַגאַלן צו לעאָ קעניגן, וואָס ווערן אָפּגעהיט אין פּריוואַטער קאָלעקציע פֿונעם באַוווּסטן קונסט־פֿאָרשער הלל קאַזאָווסקי, וועלכער האָט באַגלייט זיי מיט זײַן קאָמענטאַר. אויף דעם ווערט די טעמע פֿון בריוו ניט אויסגעשעפּט. בריוו פֿון ייִדישע שרײַבער און קולטור־טוער באַטרעפֿן אַ גרויסן חלק פֿון בוזי מילערס אַרכיוו, וועלכער ווערט אָפּגעהיט אינעם ביראָבידזשאַנער געגנטלעכן מוזיי. וועגן זיי דערציילט אונדזערע לייענער די רעדאַקטאָרין פֿון דער צײַטונג ״ביראָבידזשאַנער שטערן״ יעלענע סאַראַשעווסקאַיאַ.

אַלע מאָל איז באַזונדערס אָנגענעם, ווען אין דער ייִדישער ליטעראַטור באַווײַזט זיך אַ נײַער מחבר. אינעם דאָזיקן נומער דעביוטירט מיט לידער פֿיליפּ אַמאָן. די פּאָעזיע איז פֿאָרגעשטעלט אויך מיט לידער־ציקלען פֿון גוט באַקאַנטע פֿעליקס חיימאָוויטש, באָריס קאַרלאָוו און וועלווול טשערנין, ווי אויך אַ ליד פֿון מיכאל פֿעלזענבאַום און אלכסנדר שפּיגלבלאַטס לידער פֿון זײַן עזבֿון. עס ווערן אין דעם נומער פֿאַרעפֿנטלעכט אויך טעקסטן פֿון זינגלידער פֿאַרפֿאַסטע אויף ייִדיש דורכן באַרד טימור פֿישעל.

די הײַנטצײַטיקע אָריגינעלע ייִדישע פּראָזע איז פֿאָרגעשטעלט מיט אַ דערציילונג פֿון טינאַ־הילדעשע פּערסאָן און מיט קאַפּיטלען פֿון לייבל באָטוויניקס גרעסערער פֿאַנטאַסטישער דערציילונג. לכּבֿוד דער 100טער יאָרצײַט פֿונעם גרויסן העברעיש־ייִדישן פּראָזאַיקער יוסף־חיים ברענער איז אין דעם נומער איינגעשלאָסן אַ ייִדישע דערציילונג זײַנע. איבערגעזעצטע פּראָזע איז פֿאָרגעשטעלט מיט קורצע דערציילונגען פֿון פּאָוועל זשוראָווע (פֿון רוסיש) און אורציון ברוּתנא (פֿון העברעיש).

חוץ דעם, אַנטהאַלט דער דאָזיקער נומער אַ פֿאָרשערישן אַרטיקל אין געביט פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור־געשיכטע, אַ רעצענזיע אויף לערנביכער פֿון ייִדיש פֿאַר רוסיש־שפּראַכיקע, אַן אינטערוויו, דאָס מאָל – מיטן באַווווסטן לינגוויסט גלעד צוקערמאַן, ווי אויך אַנדערע מאַטעריאַלן, וועלכע שפּיגלען אָפּ דעם לעבעדיקן דופֿק פֿון ייִדיש און ייִדישער קולטור.

הלל קאַזאָווסקי, *ירושלים, ישׂראל*

צוויי בריוו פֿון מאַרק שאַגאַל צו לעאָ קעניג

די צוויי בריוו, וואָס ווערן הײַנט פֿובליקירט, און טאַקע צום ערשטן מאָל, געפֿינען זיך איצט אין מײַן פֿריוואַטער זאַמלונג אין ירושלים. מײַן רוסישע איבערזעצונג פֿון איינס פֿון זיי איז פֿאַרעפֿנטלעכט געווָארן אינעם מאָסקווער זשורנאַל ״לחיים״.

מאַרק שאַגאַלס אַדרעסאַט, לעאָ קעניג, איז געווען אַן אײַנפֿלוסרײַכער קינסטלעריש־ער און ליטעראַריש־ער קריטיקער, פֿילאָסאָף און עסייִיסט, וועלכער האָט געשפּילט אַ וויכטיקע ראָלע אין אַנטוויקלונג פֿון דער ייִדישער מאָדערניסטישער קולטור אין דער ערשטער העלפֿט פֿונעם 20טן יאָרהונדערט.

לעאָ קעניג (זײַן אמתער נאָמען איז געווען אריה־לייב יפֿה, 1889 – 1970) איז געבוירן געוואָרן אינעם שטעטל סטאָלין פֿון דער מינסקער גובערניע. אין גיכן נאָך זײַן געבורט האָט זײַן משפּחה זיך איבערגעצויגן קיין אָדעס, ווו ער האָט זיך געלערנט אין חדר און דערנאָך אין אַ ״מאָדערניזירטער״ ישיבֿה פֿון הרבֿ חיים טשערנאָוויטש (פּעץ־נאָמען – רבֿ צעיר; 1870 – 1949), אַ תּלמוד־פֿאָרשער, אַ פּובליציסט און אַ טוער פֿון דער באַוועגונג ״חובֿבֿי־ציון״, וועלכער איז געווען נאָענט צו אחד־העם. אין דער ישיבֿה האָבן אונטערריכטעט אויך חיים־נחמן ביאַליק און מענדעלע מוכר־ספֿרים. בײַ זייער שטיצע האָט קעניג פֿאַרעפֿנטלעכט אין 1904 זײַנע ערשטע פּראָזאַישע ווערק אויף העברעיש, און אין 1906 געשיקט געוואָרן קיין ירושלים אין דער קונסט־שול ״בצלאל״. דווקא דאָ האָט אריה־לייב יפֿה געזומען אַן אַנדערן נאָמען: צוליב אַן אומפֿאַרשטענדלעכער סיבה האָט ער זיך געביטן מיט פּעסער מיט לעאָ קעניגן, אַ בחורל פֿון לאָדז, און אָפּגעהיט דעם דאָזיקן נאָמען ביזן סוף לעבן. אין 1911 האָט ער זיך געלאָזט קיין אייראָפּע און אײַנגעטראָטן אין דער מיניכער קונסט־אַקאַדעמיע, אָבער אין גיכן, כדי פֿאַרזעצן זײַן קינסטלערישע בילדונג זיך איבערגעצויגן קיין פּאַריז און זיך באַזעצט אין איינעם אַ וואַרשטאַט פֿון ״ליאַ־רוש״. דאָ האָט קעניג זיך באַקענט מיט שאַגאַלן, און געוואָרן דער גרינדער און דער אידעאָלאָג פֿון דער גרופּע ״מחמדים״ – איינעם פֿון די ערשטע ייִדישע מאָדערניסטישע פֿאַראייניקונגען. די גרופּע ״מחמדים״ איז געשאַפֿן געוואָרן דורך יונגע קינסטלער, ייִדן פֿון רוסלאַנד און פּוילן. אין דער גרופּע, אַחוץ קעניגן, זײַנען אַריַין יצחק ליכטענשטיין (1883 – 1981), יוסף טשײַקאָוו (1888 – 1986), מאַרעק שוואַרץ (1892 – 1958), בנימין־וואָלף ראַוויצקי (ער איז שפּעטער באַקאַנט געוואָרן אונטערן נאָמען זאבֿ רבן; 1890 – 1970) און אַנרי (חיים) עפּשטיין (1891 – 1944). זיי אַלע האָבן, לויט קעניגס ווערטער, באַזיניקט זיך ווי אַ טייל פֿון ״אַ דור ייִדישע קינסטלער, וואָס האָט שוין ניט אין גאַנצן געדאַרפֿט אַנטלויפֿן פֿון ״דער געטאָ״, פֿון דעם ייִדישן לעבן, כדי צו ווערן אַ מאָלער און אַ בילדבויער״. עס האָט זיי פֿאַראיניקט אַ שטרעבונג ״ווײַזן דער וועלט אונדזערע נײַע ייִדישע מאָטיוון און פֿאָרמען״, זיי ״פֿלעגן חלומען פֿון ייִדישע פֿאָרמען״.

אין 1912 האָבן די ״מחמדים״־קינסטלער אַרויסגעגעבן עטלעכע ״אַלמאַנאַכן״, געדרוקטע אין דער גלאָזגראַפֿישער טעכניק. אין די אַלמאַנאַכן עס זײַנען פֿאָרגעשטעלט געווען מוסטערן פֿון זייערע גראַפֿישע ווערק.

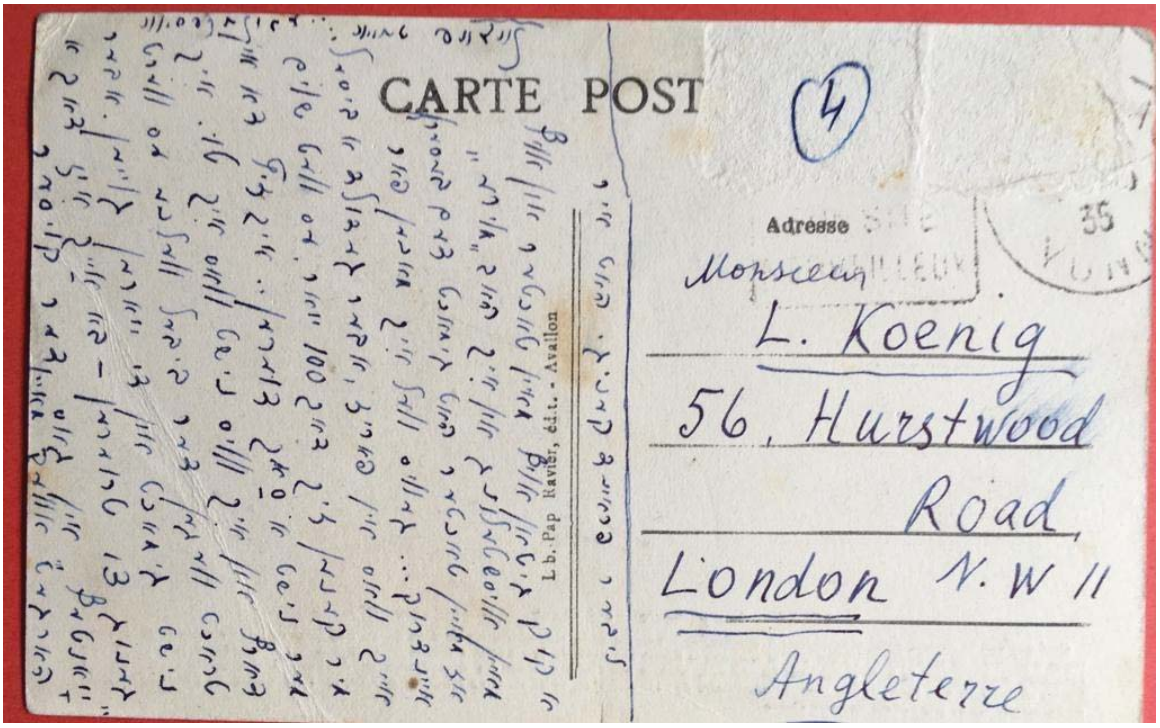
אינעם פֿילנאַציאָנאַלן כאָר פֿון קולות, וועלכע האָבן געקלונגען אין ״ליאַ־רוש״, האָבן די מיטגלידער פֿון דער גרופּע ״מחמדים״ אַרײַנגעבראַכט זייער אייגענע, ייִדישע נאָטע מיט הייסע וויכוחים איבער דער ייִדישער קונסט. אמת, שאַגאַל אַליין האָט זיך געהאַלטן אָפּגעזונדערט און ניט געמוטשעט קיין אָנטייל אין די דאָזיקע וויכוחים, הגם ער האָט זייער גוט געקענט זייער אינהאַלט. אין ״בלעטלעך״ פֿאַרעפֿנטלעכטע אינעם ערשטן נומער פֿונעם זשורנאַל ״שטראָם״ (מאָסקווע, 1922), האָט ער זיך דערמאָנט וועגן דעם: ״אַמאָל, נאָך אין פּאַריז, אין מײַן ״לאַ־רוש״־צימער, ווו כ׳האָב געאַרבעט, האָב איך דורך שפּאַנישן וועגטל געהערט, ווי ס׳אַמפּערן זיך ייִדישע עמיגראַנטישע שטימען: -- איז וואָס זשע מיינסטו, סוף־כל־סוף, אַנטאָקאָלסקי איז ניט קיין ייִדישער קינסטלער, אויך ניט איזראַעלס, ניט ליבערמאַן! דער לאָמפּ האָט געברענט אַזוי טונקל און באַלויכטן מײַן בילד, וואָס איז געשטאַנען מיט קאָפּ אַראָפּ (אָט אַזוי אַרבעט איך – פֿרייט אײַך!) און לסוף, ווען צו טאָג צו האָט דער פּאַריזער הימל געגומען העלן, האָב איך פֿריילעך אויסגעלאַכט די לייַדיקגייערישע געדאַנקען פֿון מיינע שכנים וועגן דעם גורל פֿון דער ייִדישער קונסט: -- מילא, רעדט אײַך – און איך וועל אַרבעטן!״.

די ״מחמדים״־מיטגלידער האָט אין זייער ריי אָפּגעשראָקן שאַגאַלס עקסצענטרישקייט, און זיי זײַנען ניט גרייט געווען אויפֿנעמען דעמאָלט זײַן ראַדיקאַלע נאָוואַטאָרישקייט. פֿונדעסטוועגן זײַנען זיי אַלע, ניט געקוקט אויף דעם אַלץ, באַפֿרײַנדעט געווען מיט אים און מסוגל געווען דערזען אין אים דעם גרעסטן ייִדישן קינסטלער. דער ערשטער צווישן זיי האָט לויטן ווערט אָפּגעשאַצט דעם מאַסשטאַב פֿון שאַגאַלס באַגאַבטקייט דווקא קעניג. זײַן אַרטיקל ״ייִדן אויף דער אויסשטעלונג פֿון פּאַריזער האַרבסט־סאַלאָן״ מיט אַ גרויסן ספּעציעל געווידמעטן שאַגאַלן אָפּטייל, וועלכער איז פֿאַרעפֿנטלעכט געווארן אינעם דעצעמבער־נומער פֿון דער צײַטונג ״פֿרײַנד״, איז ניט בלויז די ערשטע פּובליקאַציע אויף ייִדיש וועגן שאַגאַלן, נאָר זי שטייט בכלל אין דער ריי פֿון די סאַמע ערשטע דערמאָנונגען פֿון דעם דאָזיקן קינסטלערס נאָמען אין פּרעסע.

אין 1912 – 1913 האָט קעניג ענדלעך דעפֿינירט זײַנע שעפֿערישע פּריאָריטעטן – ליטעראַרישע טעטיקייט האָט כמעט פֿולקום אָפּגערוקט אין אַ זײַט זײַן מאָלעריישן אויפֿטו. אין פֿאַרשידענע ייִדישע צײַטונגען און זשורנאַלן האָבן אָנגעהויבן רעגולער זיך באַווײַזן זײַן קינסטלעריש־קריטישע אַרטיקלען, קולטוראָלאָגישע עסייען און מחשבֿות וועגן דער ייִדישער און וועגן דער וועלט־ליטעראַטור, וועלכע האָבן פּראַקטיש תּיכף־ומיד געשאַפֿן דעם מחבר אַ שם און אַן אויטאָריטעט. איינע פֿון קעניגס וויכטיקסטע פֿאַרדינסטן איז זײַן בײַטראָג אין אַנטוויקלונג פֿון דער ייִדישער קונסט־קריטיק. נאָך מער, מע קען זאָגן, אַז ער איז געווען דער גרינדער פֿון אָט דעם זשאַנער, וועלכער איז פֿאַר אים למעשׂה אָפּוועזנד געווען אין ליטעראַטור אויף ייִדיש. פֿון סאַמע אָנהייב איז אין זײַנע אַרקטילען וועגן קונסט געווען טיפֿקייט פֿון אַנאַליז, ברייטקייט פֿון צוגאַנג און אַלגעמיינע ערודירטקייט, אָריגינעלקייט פֿון געדאַנקען און פּינקטלעכקייט פֿון פֿאָרמולירונגען, ווי אויך אַ הויכער נאַציאָנאַלער פּאַטאָס. מלך ראַוויטש (1893 – 1976) האָט ביז גאָר הויך געשעצט קעניגס ראָלע אינעם אַנטוויקלען די הײַנטצײַטיקע ייִדישע קונסט און אינעם אויספֿורעמען אַ נאַציאָנאַלע פּאָזיציע פֿון ייִדישע מאָלער: ״קעניג האָט אַמאָל געחלומט צו ווערן אַ מאָלער, אַרויסגעקומען איז דערפֿון דער ערשטער אין ייִדיש עסעיִסט (...) *וועגן* מאָלעריי. די עסייען האָבן געהאַט אַ גרויסע ווירקונג אויף דער פֿאַרייִדישונג פֿון די ייִדישע מאָלערס, וואָס האָבן זיך ביז דעמאָלט געצויגן אַוועק און אַוועק, וויַיל אין ייִדיש האָבן קיינמאָל קיין אַנערקענונג, אפֿילו קיין שום דערקענונג נישט געקענט דערוואַרטן. קעניג האָט אין דעם פּרט

געעפֿנט אַ וועג און אַ סך יידישע מאָלערס זינט דעמאָלט לעבן זיך אויס אין דער מאַמע־לשון־סביבה״. וואַרשײַנלעך, דווקא צוליב דעם האָט שאַגאַל אין זײַן בריוו צו אים ספּעציעל אונטערגעשטראָכן, אַז ער האָט באַשלאָסן שרײַבן אויף ייִדיש.

אין לעצטן קעניגס אַרכיוו, וואָס ווערט אָפּגעהיט אין דער ישׂראלדיקער נאַציאָנאַלער און אוניווערסיטעטישער ביבליאָטעק אין ירושלים, איז נאָך פֿאַראַן אַ באַדײַטנדיקע צאָל אינטערעסאַנטע און אינהאַלטרײַכע בריוו פֿון שאַגאַלן אויף ייִדיש, וועלכע זײַנען ביז איצט ניט גענומען געווען אין באַטראַכט דורך הײַנטצײַטיקע פֿאָרשער און אַרויסגעבער. זיי וואַרטן נאָך אַלץ אויף פּובליקאַציע.

4

ליבער פֿרײַנד קעניג, האָט איר אַ קוק געטאָן אויף מײַן טאָכטער און אויף מײַן אויסשטעלונג, און איך האָב ״מורא״, אַז מײַן טאָכטער האָט געמאַכט אַ בעסערן אײַנדרוק... געווײס וועל איך מאַכן פֿאַר אײַך וואָס אין פּאַריז, אָבער געדולד אַ ביסל... מיר קענען זיך דאָך 100 יאָר. עס וועט שוין מער נישט אַ סך דויערן... איך זײַ דאָ אין דאָרף און איך וויים נישט וואָס איך טו. איך טראַכט וועגן דער ביבל, וועלכע עס וועט נישט געמאַכט, און די יאָרן גייען. אָבער געזונ צו טרויערן – בײַ אײַך איז דאָך אַ ״יום־טובֿ״ אין גאַס. דער קייסער הרגעט אַוועק מײַן אויסשטעלונג...

אײַער שאַגאַל

HOTEL CENTRAL

Ancienne Maison BURTON

L. BALLET, PROPRIÉTAIRE

Ex-Chef de Cuisine Monico-Pigalle

CAFÉ-RESTAURANT

ILE DE BRÉHAT

(CÔTES-du-NORD)

OUVERT TOUTE L'ANNÉE

Le 24 août 1924

TÉLÉPHONE N° 3

12

Le 24 août[1] 1924

טײַערער קאַנ׳ג!

איך וויל זײַן אַ ייִד מיט וואָס איך קען נאָר, איך וויל פרוּוון שרײַבן ייִדיש. איך האָב געשעמט זיך שרײַבן ייִדיש שטענדיק, וויַלע די גרײַזן ליבן מיך אָדער פֿאַרקערט. אַנטשולדיקט מיר, וואָס איך ענטפֿער אײַך שפּעטלעך. האָט דאָס אַ וועדעג? גאָר נישט. אָט, האָב איך אײַך דאָך נישט געשריבן צען יאָר און דאָך אין פֿריש בײַ מיר, ווי זאָגט מען דאָס – דער געשטאַלט. איר געדענקט דעם מעטשטאַטעל[2] פֿון לאַרוש, פֿון אונדזערן אומעטיקן נעסט... מהדנפֿשך, אומעטיק איז דאָס ניט געווען, נאָר אַנדערס...

איצט בין איך אַן אַנדערער, ווי איר. דאָס הייסט, איר זײַט אַ פֿאָטער פֿון אַ פֿאַמיליע און איך אויך. נאָר דעם אמת, איך פֿיל זיך נישט שוועכער. נישט דאָס מאַכט שווער, קלער איך (מע ליבט דאָך עטוואָס אויך), דאָס לעבן איז שווערער, ווי אַ פֿאַמיליע... דאָס לעבן – וואָס פֿאַר אַ לעבן! אין לאַרוש, ווי איר געדענקט, בין איך גאַנץ משוגע געווען. אמת, דאָס איז געווען נײַ און אפֿשר נייטיק דעמאָלט. וויל איך אָבער נישט נײַ זײַן, נאָר גוט זײַן, נייטיק, עכט... און פֿון 1914 ווען איך בין אַריינגעפֿאַלן אין מײַן וויטעבסק – ליאָזנע, וויל איך דאָס און נאָך שטאַרקער איצט. איר פֿרעגט, וואָס איז פֿאַריז. איך ענטפֿער – צוליב אים לוינט נישט הײַנט צו לעבן אין לאַרוש... נאָר פֿאַריז איז באַהאַלטן, ווי יעדע זאַך, אין זיך און זוכן אים אין קאַפּע איז איבעריק. מע מוז איצט פֿילן, זען איז ווייניק.

די פֿראַנצויזישע קונסט איז צוגעגאַנגען צו דער וואַנט – איך קלער, זי גייט אַראָפּ ביסלעכווײַז פֿון אירע ביז׳אי׳צטיקע ווענען. שרײַבט מיר, וואָס מיינט איר, וואָס טראַכט איר – צי וועל איך ווען קומען נאָך לאָנדאָן, וויס איך נישט. דאַרפֿן – וואָלט מען אַמאָל געדאַרפֿט. דערווײַלע זײַט געזונט. נישט פֿאַרגעסט.

אײַער מאַרק שאַגאַל

[1] אויגוסט (פֿראַנצויזיש)

[2] טרוימער (רוסיש)

יוסף־חיים ברענער

יוסף־חיים ברענער, וועלכער איז געבוירן געווארן אין 1881 אינעם דאָרף נאָווי מלינ, ניט ווייט פֿונעם שטעטל סנאָווסק אויף אוקראַינע, עולה געווען אין 1909 און דערמאָרדעט געווארן דורך אַראַבער אין יפֿו אין 1921, וועלכע באַטראַכט ווי איינער פֿון די קלאַסיקער פֿון דער העברעישער פּראָזע. אָבער אַזוי ווי אַ סך זיינע מיטצייטלער האָט ער געשאַפֿן אויך אויף ייִדיש[3]. לכבֿוד דער 100ער יאָרצייט פֿון דעם גרויסן שרייבער ברענגען מיר דאָ זיין דערציילונג "דערווייַלע" (1908), וואָס האָט אַן אויטאָריטעט העברעישע וועלט ("בינו לבֿינו") און איז, דרך־אגבֿ, איינס פֿון די ערשטע אין אונדזער ליטעראַטור וועלכע, ווז דער חוּפּט־העלד איז ניט קיין ייִד.

דערווייַלע

אַז קיטין האָט פֿאַרלאָרן זיין צרהדיקע, לאַנגווייַליקע שטעלע, וואָס אירע אַרבעטס־שטונדן זענען געווען צוועלף אַ מעת־לעת און איר געהאַלט צען שילינג אַ וואָך, האָט ער ניט אָנגעהויבן צו זוכן עפּעס בעסערס, אָדער כאָטש אַזוינס, וויַיל ער האָט זיך געקלערט: אַדרבא...

הייסן האָט דיזער "אַדרבא" אַזוי געהייסן: כל־זמן ס׳האָט זיך ווי עס איז געהאַלט, נו... איז דאָך די געשיכטע עפּעס ווי פֿון זיך זעלבסט אָפּגעלייגט געווארן פֿון טאָג צו טאָג און פֿון צייַט צו צייַט: איצט אָבער, אַז די "בעזסמיסליצאַ"[4] (קיטין האָט געקענט נאָר רוסיש) איז פֿאָרט איבערגעהאַקט געווארן דורך עפּעס אַן אורזאַכע, דורך אַ זייַטיקער קראַפּט, איז דאָך טאַקע גאַנץ גוט, איז דאָך טאַקע די סאַמע צייַט, איז דאָך טאַקע אַדרבא ואַדרבא...

די "געשיכטע" אייגנטלעך איז שוין בייַ אים גאַנץ לאַנג אָפּגעפּלאַנירט, נאָך פֿאַראַיאָרן, דאַכט זיך, באַלד נאָך דעם ווי ענלעכס האָט פּאַסירט מיט זיין חבֿר, יענעם הויכן שוואַרצן, איינזאַמען... שוין דאַן האָט ער, קיטין – דער קורצינקער, דער בלאָנדינקער און דער געזעלשאַפֿטלעכער - אָנגעהויבן רעדן וועגן דיזען באַקאַנטן און יענעם באַקאַנטן, אַז זיי וועלן "נאָך הונדערט יאָר לעבן"... דאָס הייסט: זעט איר, אָט די מענטשלעך זיינען פּאַסנד צום לעבן, לעבנס־קינדער, וועראַנד[5] עס גיבן

[3] פּרטימדיקער וועגן דעם זע: יצחק בקון, ברנר וגנסין כסופֿרים דו־לשוניים, באר־שבֿע, 1986

[4] זינלאָזיקייט

[5] כל־זמן

אַנדערע מענטשן, מענטשן וועלכע ווייסן, אַז זיי דאַרפֿן שטאַרבן און זענען גרייט צום שטאַרבן... אַא״וו... נאָר אויסגעפֿאַלן איז דעמאָלט גראָד אַזוי, אַז אין אַ פּאָר חדשים אַרום איז ער ניט געשטאָרבן, נאָר עפּעס פּלוצלינג פֿאַרוואָרפֿן געוואָרן – און טאַקע ווייטער ״בעזסמיסליצאַ״! – אין אַ גרויסער אייראָפּעישער שטאָט, אין דער הויפּשטאָט פֿון ענגלאַנד, טיף אין האַרצן דערוואַרטנדיק, אַליין עס ניט אַנערקענענדיק, אויף עפּעס אַ נס, אויף עפּעס אַ נייַער, צופֿעליקער, זייער וויכטיקער דערשיינונג... מיטן מויל אָבער רעדנדיק וועגן ״יענע, וואָס וועלן נאָך לעבן הונדערט יאָר, וועלכע זיין חשבון־הנפֿש איז שוין קלאָר...

און דערפֿאַר, וואָס דער חשבון פֿון זיין נפֿש איז געווען קלאָר, האָט זיך דאָס אָפּגעלאָזנהייט פֿון זיין גוף און כאַראַקטער פֿארשטאַרקט וואָס וויַיטער, וויַיטער אַלץ מער. זיין לייב איז פֿאַרנאַכלעסיקט געוואָרן פֿון ניט ביַיטן וועש. אויך די הערינג, וואָס דער קרעמער פֿלעגט אים געבן אויף מיטיק און נאַכטמאָל, זענען ניט געווען פֿון בעסטן סאָרט... און זיין קוואַרטיר־וויירטין האָט אָנגעהויבן דערציילן אירע שכנות וווּנדער איבער וווּנדער מכּוח איר משונהדיקן קווארטיראַנט, אויפֿוויזנדיק באַשיימפּערלעך, אַז דאָס איז לחלוטין קיין שום בריה, און אַז דעם, וואָס יענע גרינע אַלטע מויד קומט צו אים אַרויף – אָבוואָל[6] זי – די בעל־הביתטע אַליין, וויל עס טאַקע ניט ליידן – שטעקט, אין אמתן, קיין שום געפֿאַר, קיין ברעקל סכנה...

דאָך, פֿונדעסטוועגן, כל־זמן עס איז זיך אַלעס צוגעגאַנגען כשורה, זענען זיך די טעג גלאָפֿן, די טעג און די נעכט, און קיין זאַך איז פֿאַרלאָפֿן, קיין זאַך. די בעל־הביתטע האָט קיינמאָל ניט געפֿונען די טיר פֿאַרשלאָסן פֿון אינווייניק אַ גאַנצן טאָג, און דאָס האַרץ האָט ביַי איר קיינמאָל ניט געקלאַפּט, און קיין געוואַלדן האָט זי קיינמאָל ניט געמאַכט, און אים האָט מען קיינמאָל ניט געפֿונען ליגנדיק אויפֿן בעטל, און יענעס פֿלעשל זאָל שטיין אויפֿן טיש אַן אויסגעלייגטס.

נאָך מער. וועגן־ניט־וועגן, אַז די ״מיסעס״ פֿלעגט זיך יאָ מישבּ זיין אַריַינקומען אויסקערן דאָס צימער (פֿיליַיכט[7] פֿלעגט איר דאַמאָלס איר האַרץ זאָגן, אַז דער משונהדיקער שוויַיגנדיקער שכן, אָבוואָל ער שוויַיגט, האָט ער דאָך יסורים פֿון די בערג שמוץ...), פֿלעגט זי דווקא געפֿינען אויפֿן טיש אַ היפּש ביסל ביכער, אָפּענע און צוזאַמענגעוואָרפֿענע. ניט אין איר קינדהייט און ניט מיידלווייז האָט זי געהאַט די זכיה צו באַזוכן אַ שולע און קיין איבעריקע פֿאַראַכטונג פֿאַר די גראָבע סֿפֿרים האָט זי ניט געהאַט. דערפֿאַר האָט זי זיך באַגנוגנט נאָר מיט פֿאַרדראָס, וואָס דאָס זענען ביכער, ביכער און קיין גרויסע ״פּייפּערס״ (ציַיטונגען). אַך, פּאַפּיר וואָלט איר אַזוי צונוץ געקומען אין איר באַלעבאַטישקייט!

ווי די מעשׂה זאָל ניט זיין, קיטין האָט געעפֿנט ביכלעך און פֿאַרמאַכט ביכלעך, געדינט אויף זיין ״שטעלע״, געווען אפֿילו אַ מיטגליד אין אַן ״אונטערשטיצונגס־פֿאַראיין פֿאַר פּאָליטישע עמיגראַנטן״. אַמאָל פֿלעגט זאָגאָר[8] טרעפֿן, אַז ער אַליין זאָל אַריַינקומען צו אַמאַליע איוואַנאָוונא, ניט קיין יונג רוסיש מיידל מיט אַ ווויל אויפֿן געזיכט, און שמועסן מיט איר איבער דעם פֿאָרטראָג,

[6] הגם

[7] אפֿשר

[8] אפֿילו

וועלכער האָט שטאַטגעפֿונען[9] פֿאַרגאַנגענעם זונטיק, און איבער דער נייַער ראַדיקאַלער צייַטונג, און איבער די נייַע געשעענישן... און יענעס איז אַלץ אָפּגעלייגט געוואָרן.

וועג אָבער די פֿאַרענדערונג איז אָנגעקומען און אין דעם לאַנגוויליקן טאָג־אײַן־טאָג־אויס – אין דיזער שמאָלער אָנפֿאַרביקער בלאָטקע – איז אַרײַנגעפֿאַלן דער שטיין פֿון ״אויס שטעלע״, האָט אַווינטל אָנגעהויבן רירן דאָס שטייענדיקע וואַסער און יענע אָפּגעפֿלאַנירטע זאַך האָט זיך אַ הויב געטון.

נאָכט. אַ טישעלע – אַ פּירעקידיק קליין קעסטל. אויפֿן טישל – די נייַע זאַמלונגען ״זנאַניע״[10]. קיטין איז זיך געזעסן אין זײַן צימער, מיטן מאַרך געטראַכט און מיט די הענט געטריבן פֿון די וועגט די אַרומקריכנדיקע באַשעפֿענישן. דער טויט פֿון איין באַשעפֿענישן, וועלכן ער האָט מקריבֿ געווען און פֿאַרברענט אויף דעם גאַז (״אַ גרויזאַמע קראַפֿט בין איך, קיטין, אַפּנים, אין דער מחשבֿה פֿון מײַן קרבן!״) האָט איבערגעהאַקט זײַנע געשלאָגענע געדאַנקען מיט יענעם געדאַנק. זײַנע אָנגעשטרענגטע, בלייכע אויגן און זײַן ווײַסלעך־צעקראָכן געזיכט האָבן באַקומען אַן אויסדרוק פֿון אַ קלאָרן וואָרט: שטאַרבן. און אַלעס איז געווען אַזוי אַלט, אַזוי אַנגעטלעך טויט־אַלט. פֿרײַער דער באַנאַלער, שטענדיקער, קיטיניש־שער קלער: ״כ׳האָב קיין שלעכטנס באַגאַנגען אין מײַן לעבן, קיינע זינד, איצט זשע וועל איך שטאַרבן גאַנץ ריין, גאַנץ ריין. איצט בליַבט מיר נאָר צו שטאַרבן ווי איך בין״. נאָכדעם – יענעס שעפֿטשען, וואָס קיין שטים האָט עס נאָר ניט: ״לאָז דורכגיין נאָך אַ פּאָר טעג... ס׳איז נאָך צייַט... מיר וועלן זען... סײַוויסײַ, די זאַך וואַרט דאָך... קיינע צווייפֿל דאָך... פֿרײַער אַ טאָג, שפּעטער אַ טאָג – איז דען ניט אַלצאיינס?״ און צום סוף די שאַבלאָנע פֿאַנטאַזיעס: גיפֿט... גאַז... דאָס אָפּענע אייביק פֿאַרפֿאַלענישן... אײַנגעשלונגען... אַלעס פֿאַרדענקט... און דאָ - אַ געשריי... אײַ־אײַ.

ער פֿאַרמאכט דאָס האַלבע עפֿענע פֿענצטער און פֿאַררוקט זיך זײַן זעסל. אַלע פֿראַגן, דערנידעריקונגען און בזיונות, וואָס ער האָט איבערגעלעבט פֿון וועג אָן, און באַזונדערס זינט ער איז פֿארשטויסן געוואָרן אין דיזער פֿרעמדער און ווילדער שטאָט, גיבן אים אַ שפּרונג אין זכרון. כדי צו אויסמײַדן אפֿילו איינע פֿון זיי, איז שוין כדאי צו שטאַרבן. פֿע, ס׳איז ניט שיין פֿאַר אַ מענטשן צו זײַן אַ שקלאַף פֿון דער מיאוסער ווירקלעכקייט. הײַנט בײַטאָג זאָגט אים שיפּעלאָוויטש: ״וואָס קען מען מאַכן? אַזעלכע באַדינגונגען זענען עס דאָ. דאָ איז, אַז איינער וויל מאַכן אַ לעבן, מוז ער...״ פֿע, וואָס פֿאַר אַ העסלעכער אויסדרוק: מאַכן אַ לעבן... ״מוז ער״... פֿע... ער מוז ניט... ער גייט אַוועק...

---

[9] פֿאָרגעקומען

[10] ״וויסן״ (רוסיש) – מאַרקסיסטישער פֿאַרלאַג, וועלכער האָט עקזיסטירט אין פּעטערבורג אין 1898 – 1913. זאַמלונגען פֿון ״זנאַניע״ האָבן אײַנגעשלאָסן אין זיך וויסנשאַפֿטלעך־פּאָפולערע אַרבעטן און קינסטלערישע ווערק פֿון מאַטעריאַליסטישער און אַטעיסטישער אָריענטאַציע. זינט 1900 איז צווישן די אָנפֿירער פֿונעם פֿאַרלאַג געווען מאַקסים גאָרקי. צווישן די שריפֿטשטעלער, וועלכע האָבן מיטגעאַרבעט מיטן פֿאַרלאַג ״זנאַניע״ איז געווען דער באַוווסטער רוסיש־ייִדישער פּראָזאַיִקער שמעון יושקעוויטש (1868 – 1927).

וואָס? אַ קלאַפּ אין טיר? ניין... און לאָז אפֿילו זײַן אַ קלאַפּ... יאָ, עס איז טאַקע געווען אַ קלאַפּ, אָבער ער האָט זיך געמאַכט שלאָפֿנדיק... ער דאַרף דאָך, קיינער זאָל אים ניט שטערן... איצט?

״זנאַניע״... ״דער מענטש״... ״גאָרקי״... אַלעס איז אַזוי וויַיט, וויַיט.

און אין גאַס איז אָסיען. הײַנט, אַז ער איז געשטאַנען אויף די טרעפּ, וועלכע פֿירן צום לעזע־זאַל, וואָס אויפֿן דריטן שטאָק, איז דאָרט געווען היפּש בלאָטע. און דאָרטן האָט עס אים טאַקע יענער געזען. אַ שאַרפֿן צונג האָט יענער. רעד מיט אויסגעקליבענע אויסדרוקן, מגוזמדיקע, סליונעדיקע... גאָרקי וואָלט זייער נתפּעל געווען. מאָלט עס אַ ביסל יענער זײַן וואַנדערן. אַלץ אַזעלכע שרײַענדיקע פֿאַרבן, פֿולע, בולטע. געווען אין יענעם ״באָרד״, אין יענעם צדקה־אַנשטאַלט, און וויַיטער ״באָרד״ – אומעטום האָט מען אים געטריבן. כי, כי, ס׳ווילט זיך... וואַבשטע[11], אָט די אַלע העלדן, די באָסיאַקעס, האָבן חשק צום לעבן... און זיי לעבן טאַקע... הונדערט יאָר, הונדערט יאָר...

אַ בעטל. דאָס געהערט צו אים. אַ ליַילעך, אַ געלעכטער, אַ שמוציקער. ווער האָט עס געקלאַפּט אין טירן? די בעל־הביתטע? פֿיליַיכט[12], איבערבײַטן דעם ליַילעך? קיינער האָט ניט געקלאַפּט. אפֿשר טאַקע יענער, וואָס האָט ניט ווּו צו נעכטיקן. און ער, קיטין, האָט הײַנט פֿון זײַנעטוועגן געלײַען בײַ שיפּעלאָוויטשן דרײַ פּעניס? כי־כי, איצט קען ער לײַען. ער וועט בליַיבן שולדיק. כי־כי. ער וועט שיפּעלאָוויטשן בליַיבן שולדיק, און שיפּעלאָוויטש וועט נאָכדעם זאָגן, אַז ער, קיטין, איז אים געווען שולדיק אַ גאַנצן פֿונט. אויף שיפּעלאָוויטשן איז עס צו גלויבן. אָבער וואָס אַרט עס אים, קיטינען? נאָכדעם לאָז מען זיך זאָגן. קיין ירושה לאָזט ער דאָך ניט. קיין בריוו אויך ניט? ניין. וואָלט ער וואָלט טון ווי ער האָט באַשלאָסן מיט אייניקע מאָנאַטן צוריק, וועט ער וואָלט ניט חרטה האָבן פֿון דאָס אויסוואַל: טרינקען זיך – יאָ, דאָמאָלס וואָלט אומבאַדינגט נייטיק געווען שרײַבן, וויַיל אַזוי וואָלט דאָך קיינער ניט וויסן פֿון אים, פֿון זײַן טאַט... אָבער איצט – איצט וועלן דאָך אַלע זען, זען...

ער דעקט זיך איבער מיטן ליַילעך – און אַ קליין־נאָכאַנאַנדיקער ציטער נעמט אים דורך, דורך און דורך. שנעל פֿאַרדרייט ער דעם גאַז און קאָרטשעט זיך אײַן אין זײַן אַלטן פּאַלטאָ, וואָס וואַלגערט זיך איבערן ליַילעך. ניין, מ׳דאַרף אויך אויסטון די שיך. אײַ, אַ זעלטענער אײַנפֿאַל! דאָס קען ער דאָך לאָזן בירושה. דאָס קען ברענגען נוצן. ער איז דאָך איצט פֿרײַ פֿון אַלעס. דאַרפֿן דאַרף ער שוין איצט גאָרנישט. און יענער, וואָס בלאָנדזשעט איצט אַרום אין די גאַסן, אין נעפּל, האָט זיך דאָך פֿאַר אים געקלאָגט... באַוויזן אים הײַנט זײַנע שטיוול, וועלכע זענען געווען פֿאַרבונדן מיט פֿעדעם... ער איז באָרווען...

דער גאַז איז איבעראַנײַעס באַלויכטן געווען. קיטין האָט זיך אומגעדרייט אין צימער, און אויפֿן בעט זענען געלעגן זײַנע שיך, צוזאַמענגעלייגט ווי אַ כשרע פּאָר תּפֿילין. ער וועט אַזוי מאַכן:

---

[11] בכלל

[12] אפֿשר

[13] פּוכירן, מאָזאָליעס

מאָרגן פֿרי וועט ער זיך קלאָגן אויף די בלאַטערן[13], וואָס אויף זײַנע פֿיס, און ער וועט בעטן בײַ דער בעל־הביתטע אירע אַלטע, גרויסע קאַלאָשן, אום אַרומצוגיין אין זיי אַ טאָג. נאָך פֿון רוסלאַנד האָט זי געבראַכט דיזע קאַלאָשן און זיי וואַלגערן זיך אונטער זײַן בעט. גלײַך זשע ווי ער וועט יענעם אָפּגעבן די שיך, גייט ער צום... יאָ, אַזוי איז פֿיל גלײַכער... כי, זאָל זי היזק[14] האָבן אַ פּאָר אַלטען קאַלאָשן, זאָל זי היזק האָבן... די פֿראַגע איז נאָר: ווי באַלד בײַ אים בליַבט ווידער יענער אופֿן – טײַך – ווי זשע מאַכט מען וואָס אָנבאַלאַנגט מ׳זאָל וויסן... פֿילײַכט זאָל ער אַ בריוו אַריינשרײַבן אין פּאָסט?... אָבער וואָס זשע וועט זײַן, ווען די געשיכטע גיט זיך וויַטער ניט אײַן – און דעם בריוו וועט מען דערהאַלטן?

עס איז געווען דער דריטער נעפּלדיקער טאָג – יענער באַזונדערער לאָנדאָנער נעפּל, וואָס זיי, די בעלי־בתּים פֿון דעם לאַנד רופֿן אויף זייער לשון: פֿאָגע. דער טײַך איז אויך געווען באַדעקט מיט געדיכטן שטיקנדיקן נעפּל־רויך. נישט וויַט פֿון אים, פֿון טײַך, איבערן גרויסן בריק, האָט זיך פֿון דעם נעפּל אַרויסגערוקט אַן אומזיסטע בילדער־גאַלעריע. צו דיזער געבײַדע איז קיטין צוגעגאַנגען פֿאַרנאַכט אין שטיוול פֿאַרבונדענע מיט פֿעדעם...

די ״מיסיס״ האָט טאַקע ניט געוואָלט געבן אים אין דער פֿרי אירע קאַלאָשן. כי, כי, ווי דאָס האַרץ האָט איר געזאָגט. ער, קיטין, אַלזאָ, האָט זיך געמוזט צוריקציען פֿון זײַן בײַנאַכטיקן פּלאַן צו אָפּטראָגן און איבערגעבן יענעם אין דער שטיל זײַנע גאַנצע שיך אײַנגעוויקלט אין אַ פּאַפּיר. ער האָט ביזוואַנען וואָס געמוזט גיין אָפּזוכן יענעם אין זײַנע אייגענע שיך, אָבער כדי יענער זאָל זיך אויף גאָרנישט אָנשטויסן און זאָל קיינע קשיות ניט פֿרעגן – לײַגן אים און זאָגן, אַז אין דער היים האָט ער, קיטין, נאָך אַנדערע שיך, ״אַ סך שיך״, און דעריבער ויל ער...ע... ע... מאַכן מיט אים אַ בייַט... אַ בייַט״... אמת, יענער האָט זיך גאָר ניט אָנגעהויבן צו לאָזן בעטן, האָט ניט געמאַכט קיינע שאלות, האָט אויף גיך געגלייבט אַלעס, וואָס זײַן ווילטעטיקער האָט געזאָגט, אויף גיך אָנגעבונדן די צוגעמאַכטע פֿעדעם פֿון די ״שטיוול״ און אַראָפּגעוואָרפֿן די שמאַטעס פֿון זײַנע פֿיס, האָט ניט אַ גיכן נויג געהאָלפֿן אויך אים, קיטינען, אויסטון די גוטע שיך און מאַכן דעם ״בייַט״... און ער, קיטין, האָט זיך טאַקע גוט געשעמט פֿאַר זײַן בעל־דבֿר, געבעבעט און זיך משתּדל געווען, פֿונדעסטוועגן, אַז יענער באָסיאַק זאָל וויסן און באַגריַפֿן, אַז ער גיט אים אָפּ זײַנע אייגענע פּאָר שיך, אַז אין דער היים האָט ער ניט קיין אַנדער פּאָר...

״וועג אַמאַליע איוואַנאָוונאַ וואָלט פֿון דעם אַלעם וויסן״ – האָט קיטין געטראַכט, אַריַינקומענדיק אין מוזעום, און די קליינע ענגלישע מיידלעך, וועלכע האָבן דאָרט אַרומגעטאַנצט צוזאַמען מיט עטלעכע דערוואַקסענע, האָבן באַקוקט מיט אויפֿמערקזאַמקייט זײַנע פֿאַרבונדענע שטיוול – ״קריסטלעך, וואָלט זי געזאָגט, קריסטלעך״...

אין דיזען מוזעום איז שוין קיטין אַמאָל געווען וועראַנד די ערשטע צײַט פֿון זײַן קומען אין דיזען גרויסן לאָנדאָן און ניט האָבנדיק וואָס צו טון, האָט ער זיך אַרומגעוואַקלט איבער די ״סטריטן״. יענע שיך זענען דעמאָלט נאָך גאַנץ געווען און אין זיי איז ער געשטאַנען פֿאַר דיזען גרויסן בילד

[14] שאָדן

״משה״, וואָס דאָ אין ווינקל. משה ברענגט די אַנדערע לוחות. ער סימוואָליזירט: גרויסע זאָרג און גרויסע האָפֿענונג. ער אין גאַנצן איז – די אַנערקענונג פֿון דעם, וואָס ס׳האָט פּאַסירט מיט די ערשטע לוחות, די ליבע און איבערגעגעבנהייט פֿון אַ פֿאָלקס־טאַטע און אַ פֿאָלקס־פֿירער, די פֿראַגע פֿון: ווי וועל איך עס פֿאַרטראָגן אַליין?.. ביי זײַנע פֿיס – דער גאַנצער דור־המדבר מיט די געוואַלדיקע מוסקולן, ברען־העלישע פּנימער און מוראדיקע עלעמענטאַרע קרעפֿטן... דיזער אַלמער האָט אים דאַן געשטערט צו באַטראַכטן דאָס בילד ווי עס באַדאַרף צו זײַן, פֿון אַ געוויסער פּערספּעקטיוו... איז ער געשטאַנען ביים זײַט פֿון אַלמער און האָט געטראַכט איבער דעם אײַנדרוק, וואָס ער, דער ״עליען״, דער פֿרעמדער, דער גרינער, מאַכט אויף די איבעריקע באַזוכער, די היימישע, ווי ער שטייט עס אַזוי און באַטראַכט אויפֿמערקזאַם די קונסט פֿון דעם ענגלישן מאָלער... אַרויסגייענדיק דאַן אין גאַס און דערזעענדיק די קרענקלעכע צעטראָגענע געזיכטער פֿון די פֿאַרבײַלויפֿנדיקע און פֿאַרבײַגייענדיקע מיט שדישע אָמניבוסן און מאָטאָר־קאַרן, האָט ער געטראַכט איבער דעם שטאָטישן המון, דעם פֿאַרדאָרבענעם, דעם שפּלן, דעם ״גלײַכגילטיקן״, און איבער דעם לעבן פֿון דיזען המון, דאָס לאַנגע, לאַנגע לעבן: הונדערט יאָר, הונדערט יאָר...

אין אַ וואָך אַרום אָבער האָט ער באַקומען די פֿאַרשאָלטענע שטעלע, וואָס קיין שבתים און ימים־טובֿים האָט בײַ איר ניט עקזיסטירט, און פֿון דאַמאָלס אָן איז ער שוין דאָ מער ניט געווען.

יעצט?.. מ׳טײַטלט אויף אים מיט די פֿינגער... אויף זײַנע שטיוול... ער וועט דאָך אָבער דאָ קיין שהיות[15] ניט מאַכן... נאָר ביז עס וועט פֿינצטער ווערן... ווען ס׳איז ליכטיק, קען מען זיך דאָך ניט הערײַנווארפֿן... מ׳וועט באַלד אַרויסשלעפּן און מ׳וועט נאָך באַשטראָפֿן אויך...

זעט איר, מיטן בריוו האָט ער געטון ווי אַ חכם. ער האָט אים אַדרעסירט אויף זײַן אייגענעם נאָמען, איז איינס פֿון די צוויי: אויב ער אַליין וועט אים דערהאַלטן הײַנט אָוונט, איז דאָך אוודאי גוט... וועט אים, קיטינען, שוין אָבער ניט זײַן – וועט דער בריוו ליגן ביז מ׳וועט אים עפֿענען אָן אים, און אַלעס וועט קלאָר ווערן.

דאָרט, פֿון ווײַטן, הענגט ״משה״, און דאָ, ביים ארויסגאַנג, ״די מאַדאָנע מיט איר קינד״... ״קריסטלעך״, וועט אַמאַליע איוואַנאָוונאַ זאָגן...

יאָ, זי וועט קומען, זי וועט קומען אין אַ פּאָר טעג אַרום נאָכפֿרעגן זיך אויף אים – און דאַמאָלס... דאַמאָלס וועט זיך שוין די בעל־הביתטע מיט איר ניט באַגיין, ווי זי איז זיך מיט איר באַגאַנגען מיט אַ פּאָר וואָך צוריק...

די בעל־הביתטע... אין מוזעום האָט מען נאָך די עלעקטריע ניט באַלײַכטעט, ווען קיטין איז אַרויסגעגאַנגען און האָט געטראַכט איבער זײַן ווויונג אין יענער גאַס נומ׳ 89 און איבער זײַן הויז־ווירטין, וואָס איר קאָרסעט איז ענלעך צו יענעם טורעם, וואָס אויף יענער זײַט טײַך, און איבער איר מאַן, זײַן בעל־הבית, דעם שנײַדער, מיט זײַנע מאָדנע, צעטומלטע אויגן און מיט דעם מאָדנעם אונטערזונג, וואָס אין זײַן ענגלישן זשאַרגאָן. אויך דיזער מענטש – קיטין האָט עס גוט געווּסט – וואָס? קיין רעליגיע האָט ער ניט, צו וויסן איז ער ניט שייך, זי, די וואָס אין קאָרסעט, האָט ער

[15] ער וועט דעם ענין ניט אָפּלייגן אויף לאַנג

פַּיינט און טאָג ווי נאַכט איז צווישן זיי ליטישער געלעכטער, באַזונדערס אין ״סלעק טײַם״, ד.ה. וועַן ס׳איז ניטאָ קיין אַרבעט, ס׳איז ניטאָ וואָס צו טון. אין קאָרטן און ״רײַסיס״ האָט ער נישט מיט וואָס צו שפּילן, און איבער דעם זוכט ער זיך פַּאַרשידענע אַנדערע באַשעפֿטיקונגען: שפּאַנט אײַן די ציג (ווער נאָך, אויסער אים, האָט אַ ציג אין לאָנדאָן?) אין אַ קליין וועגעלע און פֿירט אַרום אויף דעם קליינעם סעמען, פּאָרעט זיך אין ״הויף״ און זייט עפּעס אַ מין קרויט אין ״גערטנדל״, וועלכעס איז פֿונקט אַן אייל אויף אײַן אייל, פַּאַרבט מיט עפּעס דאָס קליין בײַדעלע, וואָס ער האָט אַליין אויסגעסטרויעט פֿון תּענוג־וועגן - פַּאַרבט איין מאָל און נאָך אַ מאָל...

און מיסטער דזשייקאָב? דער שכן, וואָס אין ״פֿראַנד רום״, דיזער, וואָס האָט אַ פּנים פֿון אַ טומטום, וועלכע לעבט מיט זײַן פֿרוי ווי גאָט האָט געבאָטן און וועלכער דאַרף גאָר, גאָרנישט האָבן! און אַלע, אַלע, וואָס שפּאַצירן דאָ אַרום! וויפֿל זענען זיי, ווי ״בעזסמיסלענע״[16] און ווי נאָך לאַנג וועלן זיי לעבן!.. און דאָס אַלעס איז נאָרמאַל, ווי עס באַדאַרף צו זײַן... נאָר, אַז אַמאַליע איוואַנאָוונאַן פֿאַרגלוסט זיך אַמאָל אַרײַנקומען צו אים, צו קיטינען, אין זײַן צימער, דורכריידן זיך איבער דעם, וואָס עס טוט זיך אָפּ אין רוסלאַנד – ניין! דאָס טאָר מען שוין ניט, דאָס איז שוין פֿאַרבאָטן!

חיות. ווילדע חיות. אַ וואַנט איז צווישן זיי און אים. אַ טוט־ווייע[17] וואַנט. און דער טײַך? דער טײַך וועט די וואַנט ניט פֿאַרטרינקען... דער טײַך וועט איבערשטילן דעם ווייטיק...

דער בריק איז געווען נאַס, די נאַסקייט האָט קיטינען דערמאָנט אָן רעגן. דער רעגן רוקט זיך פֿאַנאַנדער און אַ רעגנדל הייבט אָן שפּריצן. דאָס שפּריצנדע רעגנדל גייט און שוועבט אָפּ די פֿאַרב פֿון זײַן בעל־הביתעס ״בײַדל״. דער דאָזיקער, זוכנדיק מיט וואָס אָנצופֿילן די פּוסטקייט פֿון זײַן לעבן, גייט מאָרגן און פֿאַרבט עס איבער אַ נײַעס...

און אין דער צײַט פֿון די יידישע ימים־נוראים, וועלכע זענען, דוכט זיך, ניט לאַנג געווען, איז ער, דער בעל־הבית, דער שניידער, מיט די מאָדנע אויגן, ניט געגאַנגען אין שול אַרײַן, און זי, די בעל־הביתטע, איז יאָ געגאַנגען. זי איז גאָטספֿאָרכדיק, האָט ער איר געלייגנט און געזאָגט, אַז ער איז אויך געווען אין שול. אין אמתן אָבער איז ער ניט געווען. האָט ער דעם ״מעטטער״ באַשפּראָכן מיט אים, מיט קיטינען, און זיך עס גערעכנט פֿאַר אַ מעלה. ער איז ניט געגאַנגען אין שול. זײַן סעמקען האָט ער אַוועקגעזעצט אין וועגעלע, וועלכעס איז געווען אײַנגעשפּאַנט מיט דער ציג. איז עפּעס אַ מין בין אָדער פֿליג דורכגעפֿלויגן און האָט דעם קליינעם אַ ביס געטון אין פֿינגער, האָט ער געמאַכט יעלות, און דאָס האָט פֿאַרמערט דאָס פֿאַרגעניגן פֿון טאַטן און זון נאָך מער. עס איז געווארן דערווײַלע אַ גאַנץ היפּש געשעפֿט. מע האָט געבראַכט עפּעס אַ שמירעכץ מיט אַ שטיקל ליַוונט, מיט קאַלטע וואַסער... בררר... מיסטער דזשייקאָב איז זיך אויך אַרויס נאָך ״דינער״ (מיטאָג) אין אַ פֿראַנטישן זשילעט מיט אַ לאַנגן־לאַנגן צײַל קנעפּ, און אַז ער האָט זיך דערוווסט פֿון די גאַנצע מעשׂה מיט דעם ביס, האָט ער קיין גרויס הנאה ניט געהאַט, און האָט נאָר געזאָגט:

---

[16] זינלאָז

[17] פֿאַרשאַפֿנדיקע ווייטיק

– געוויס... גיפֿט... אַ בין האָט אין זיך גיפֿט... נאָר קאַלטע וואַסער... קאַלטע וואַסער... בררררר...

אויף דעם האָט דער בעל־הבית באַמערקט:

– נאָך קאַלטע וואַסער? אַלעס האָט דאָך אַ גרענעץ.

...אַ גרענעץ? אַ גרענעץ פֿאַר קאַלטע וואַסער? אַ גרענעץ – פֿאַרוואָס זשע שפּרינגט ער ניט איבער דעם גרענעץ? שפּרינגט ער ניט – פֿאַרוואָס זשע אַנטלויפֿט ער ניט? אַ מוז אַנטלויפֿן.

האַלבע נאַכט איז קיטין אַהיים געקומען. אַ שלאַקסרעגן האָט געגאָסן און די מיט פֿעדעם אָנגעבונדענע ״שטיוול״ אויף זײַנע פֿיס זענען געווען פֿײַכט.

פֿיליפּ אַמאָן, בערלין, דײַטשלאַנד

פֿיליפּ אַמאָן איז געבוירן געוואָרן און אויסגעוואַקסן אין דײַטשלאַנד. לויטן פֿאַך איז ער אַ לינגוויסט. דאָס זײַנען זײַנע ערשטע לידער אויף ייִדיש.

Ru 2014.15

רוטעניום

Благослови: иду на фронт[18].

ווי אין עדן: פֿריי פֿון זאָרגן
טאַנצן זינגען זאָגן מאָרדן
ניט מער קאַרגן: ווי סמאָליאַרנעס
הוליען קראָען אָן מחלוקת
דאַנקען רוסן וויַסן טויטן
קליינעם גרויסן בלויען בלאַסן
אויך שוואַרץ־רויטן אָן אַ צייכן
גילדענע האָרדעס, פֿײַער־וועלן.
גענדז זיך אײַלן, נעפּלען רײַטן
לויפֿן איבער לעצטע טויטן.
פֿעסער פֿײַפֿן, שטאָל־געוויטערן
זינגען פֿון דעם איהאָרס שטרײַטן[19]
ווי קרישטאָל אויפֿריַסן שויבן
זיקר[20] **טאַנצן מיט דיבוקים**
לויבן נאָכטשיטאָי[21] **דעם איינעם.**
געוויטער־שײַנען, פֿײַער־פֿלאַמען
טויפֿן שטעט און הייצן טראַקטן,
ליכט־אויפֿבליצן, אָרדענס־שלאַכטן
זינגען פֿון דעם איהאָרס שטרײַטן

[18] בענטש מיך: איך גיי אַוועק אויפֿן פֿראָנט (רוסיש)

[19] דער פֿירשט איגאָר (אינעם אוקראַיִנישן וואַריאַנט – איהאָר) איז דער הויפּט־פערסאָנאַזש פֿון דער אַלט־רוטענישער העראָיִשער פּאָעמע "דאָס געזאַנג וועגן איגאָרס חיל, וואָס איז צוויי מאָל אײַבערגעזעצט געוואָרן אין ייִדיש: דורך אהרן קושניראָוו , ווי אויך בשותפֿות מיט דוד האָפֿשטיין און איציק פֿעפֿער.

[20] אַ ריטואַל פֿונעם סופֿישן איסלאַם, וואָס איז פֿאַרשפּרייט צווישן אַנדערס ביי די טשעטשענען.

[21] טשעטשניע (טשעטשעניש)

בעטן רייכערן שעלטן שלונגען
פֿעלדער פּאָפּן האָר פֿאַרקוילען
פֿון זיג שיכור דראָנעס שמועסן
זינגען פֿון דעם איהאָרס שטרייטן
מענטשן רעגנען. מאַכטן אָרד׳נען.
שינדן שענדן קינדער שפּילן
ווי אין עדן: פֿריִ פֿון זאָרגן.

האַרצשטערנביטער. די הימלספּעסטונג

האַרץ־שטערן, מײַן ביטערער האַרץ־שטיין
אָטעם־שטערן, מײַן שווערער אָטעם־שטיין
נשמה־שטערן, מײַן ליכטיקסטער נשמה־שטיין
וויפֿל ביטער־שטערן מוז איך עסן ביז הימל־שטערן פֿאַרגעבן?
וויפֿל שטערן־טויטן מוז איך שטאַרבן איידער איך מעג ווידער אָטעמען שטערן?
דעם ביטער־שטערן וויל איך עסן,
דעם שטערן־טויט וויל איך שטאַרבן.
זאָג זשע מיר, מײַן תּפֿילה־שטערן,
זאָג זשע מיר, מײַן תּפֿילה־שטיין,
ס׳זענען פֿאַראַן אויפֿן הימל רחמנות־שטערן?
ס׳זענען פֿאַראַן אונטערן הימל רחמנות־שטיינער?

מאַרעק טושעוויצקי, *קראָקע, פוילן*

פֿאַרבעט מיך

פֿאַרבעט מיך נאָר, לאָז נאָר די טיר נישט פֿאַרמאַכטע,
כ׳זאָל קענען באַפֿרײַען פֿון פּענטעס דײַן גלויבן,
צערײַסן די שטרענגע, די פֿרעמדע פֿאַרדאַכטן,
מיט וועלכע מע פֿרוּווט דײַן אומענדלעכקייט רויבן.

איך וועל דיך באַפֿרײַען פֿון פּענטעס און העמדער,
די ווײַבערשע גאָטהייט דערהייבן ביז הייכן,
אַווו אין צעהיצטע, אורשפּרינגלעכע וועלדער
עס רייטלען זיך פֿריש ווי אַמאָל בלומענקווייטן.

דו שעמסט זיך נאָך? שפּיז איך דאָס שעמען אַדורכעט,
זײַן ווילדע געוואָי זאָל אונדז ווידער אויף יאָגן!
איך ברענג דיר דעם קרבן, מע דאַרף מער נישט זוכן,
מע דאַרף זיך נישט שרעקן פֿאַר קאַלטע פֿאַרטאָגן.

פּאַוועל זשוראַוועל, באָיאַרקע, אוקראַינע – מאָסקווע, רוסלאַנד

פּאַוועל זשוראַוועל איז געבוירן געווארן אין 1974 און אויסגעוואַקסן אינעם שטעטל באָיאַרקע אויף אוקראַינע. זיך געלערנט אינעם צענטער פֿאַר שטודיעס פֿון דער ייִדישער ציוויליזאַציע בייַם מאָסקווער מלוכה־אוניווערסיטעט. זינט יאָר 2012 אַרבעט ער ווי אַ פֿאָנדן־דירעקטער אינעם מאָסקווער ייִדישן מוזיי און טאָלעראַנץ־צענטער. אָנגעהויבן פֿאַרעפֿנטלעכן זיינע ווערק אין רוסיש־ייִדישער פּעריאָדיק און אין קאָלעקטיוווע זאַמלונגען. אין 2017 איז אין קיעוו דערשינען זיין ערשטע זאַמלונג דערציילונגען "בעריישע עקן".

אוליסעס. המשך

– דאָ האָט מיַין מומע געווויינט. אויסגעכאָווועט מיך, דרך־אגב. כל־זמן די עלטערן האָבן זיך געמישפט און זיך געאַמפּערט, ווער האָט מיך מער ליב. – וויטיאָק האָט זיך קאַלופּעט אין דער שליסל־לאָך פֿון אַן אַלטיטשקער, באַשלאָגענער מיט אַ ברוינעם דערמאַנטין טיר. לעוו באָריסאָוויטש האָט זיך געטאָפּטשעט לעבן וויטקע. פֿאַר מידקייט און בראָנפֿן האָט ער אפֿילו ניט געקאָנט אַראָפּוואַרפֿן זיין רוקזאַק.

דער אוראַלטער בייַוועגן־מערס[22], אויף וועלכן לעוו האָט זיך געריסן בייַטן זיין גורל, האָט אויפֿגעהערט אַרבעטן אויפֿן ראַנד פֿון קיעוו.

– זאַראַז דרוהאַ מאַשינאַ בודע, פּאָטשעקייַטע טראָכי[23]. – האָט אומפֿרעגלעך געזאָגט דער שאָפֿער און אַרייַנגעקראָכן אין טעלעפֿאָן קוקן "שפיל פֿון טראָנען".

– ליאַליאַליאַ־ליאַ, ליאַליאַליאַ־ליאַ. – האָט אָפּגעשיידט אונטערגעזונגען די טיטערן פֿונעם פֿילם באָריסיטש[24] און אָנגעקליבן וויטיאָקס נומער. מעדזשיבאָזש איז געבליבן אומבאַזיגט.

און אָט וואַרט ער, ווען וויטיאָק, וועלכער דערהייבט זיך מיטן קאָפּ ביז דער סטעליע, וועט אויפֿקאָרקעווען די טיר.

אינעם אומדערוואַרט גרויסן פֿאָרצימער האָט זיי באַגעגנט אַ פֿאָטעל, אַזאַ מאַסשטאַביקער, גליַיך ווי פֿון אַ קרעמל־פֿאַבריק, אַ גרויסער און אַ וואַזשנע, אויסגעריבענער אויפֿן אָנלען און אויף די אַרעמלענס. שוידערלעך מידער לעוו האָט אין אים אַ שפּרונג געטאָן ווי אַ קאָטער. וויטיאָק האָט מיט אַן אומאייגנטימלעך פֿאַר אים רחמנות אַ קוק געטאָן אויף לעוו באָריסאָוויטשן, דערנאָך געטאָן אַ שמייכל און אָפּגעגעבן אים אַ ריזיקן שליסל.

– נאָ! באַלעבאַטעווע!

– ווען דאַרפֿסטו זי באַפֿרייַען? – האָט דורכגעשפּטשעט אויסגעמאַטערט באָריסיטש.

אוי, ווויַן דיר, וויפֿל דו ווילסט! איך האַלט זי אין איין פֿאַרקויפֿן שוין זיבן יאָר און כ׳קען ניט פֿאַרקויפֿן. דאָס איז אַ דירה אַ מקום־מיקלט. פֿון וועמען האָב איך זיך ניט באַהאַלטן דאָ. אי

[22] מערצעדעס (סלענג)

[23] באַלד וועט זיין אַן אַנדערע מאַשין, וואַרט אַ ביסל צו (אוקראַיניש)

[24] געקירצט פֿון לעוו באָריסאָוויטש.

פֿון באַנדיטן, אי פֿון מענטן[25], און אַלעמאָל דערפֿאָלגרייַך. און דיַינע מיידלעך וואָס זאָל איך זאָגן? זיי וועלן מיך זיכער טערעבענקען.

– זאָג, ער איז אין אָנדענונג און האָט זיך אָפּגעטראָגן אין זיַין ישׂראל! – האָט אַ בורטשע געטאָן לעוו באָריסאָוויטש.

יאָ, באָרקען זאָלן זיי איבערגעבן אַ גרוס פֿונעם זיידן. – האָט צוגעגעבן לעוו באָריסאָוויטש.

וויטיאָק איז באַלעבאַטיש אַדורכגעגאַנגען איבער דער שטוב. ער האָט קאָנטראָלירט סאַניטאַריישע טעכניק, גאַז, עלעקטריע.

– באַלעבאַטעוועס זיך אַיַין. דאָ איז אַלץ פּראָסט, אַלץ אַרבעט, נאָר ס׳איז פֿאַרשטויבט. די וויַיבער דיַינע וועל איך אויף אַ ציַיט אָפּנאַרן, און דו ליג און קלער וועגן דיַין לעבן. אפֿשר וועסט אויפֿהערן זיַין ברוגז און וועסט באַשליסן זיך אומקערן.

אין אָט דעם רויען און שטענדיק קאַלטן פֿאַרק ביַי דעם שטאַרבנדיקן טיַיך איז לעוו באָריסאָוויטש געווען אַ סך מאָל, נאָר צו דער מומען אין שטוב האָט אים וויטיאָק קיינמאָל ניט געבראַכט.

בלויז איין מאָל האָט מען אים פֿאָרגעשטעלט דער סודותפֿולער, ביז דאַן ניט געזעענער מומען. צופֿעליק. זי איז לחלוטין ניט ענלעך געווען אויף וויטיאָקס אַ קרובֿה. אַ שטאַטלעכע, די נאָז ווי אַ האָקל, אין די בלויע סאָוועט־אויגן – אַ שטילע רציחה. די מומע האָבן די פֿרייַנד באַגעגנט אונטערוועגנס פֿון מאַרק, פֿון אַ שטאָפּן קוישל האָבן געשטאַרצט הינערשע פֿיסלעך.

– מיַין חבֿרל, ליאָווע[26]. – האָט אים פֿאָרגעשטעלט מיט אַ פֿאַרשטילט קול דאָס אייביקער פֿיַיערווערק וויטיאָק.

– ליאָ־אָ־אָווע! קום, קעצעניו, צו מיר טרינקען טיי מיט בייגעלעך. – האָט מיט אַ קול פֿון אַ באָבע יאַכטע געמאַניעט די מומע.

ליאָווע האָט ענערגעטיש צוגעשאָקלט אויף ״יאָ״ און פֿאַרלאָזט די דאָזיקע מעגלעכקייט פֿאַר שרעקלעכע פֿאַנטאַזיעס. ווו׳ ער טרעפֿט אין וויטיאָקעס מומעס דירה, און דאָרט – בינטלעך גראָז אויף די וועגט, שפּינען און זשאַבעס אין סלאָיען, און אין דער מיט פֿונעם גאַסטצימער – אַ קעסל, אין וועלכן עס שווימען אויפֿן אויבערפֿלאַך שטיקלעך שלימזלען, וועלכע האָבן זיך אַרײַנגעכאַפּט טרינקען טיי.

זאַכלעכער וויטיאָק האָט, וויַיזט אויס, אויפֿגעראַמט נאָך איר טויט: פֿאַרברענט דאָס גראָז, די זשאַבעס און די שפּינען באַפֿרייַט, דעם קעסל איבערגעפֿירן אויף דאַטשע. לעוו באָריסאָוויטש האָט זיך דעקאָנצענטרירט איבערן פֿאָטעל און געפֿונען זיך אַליין אין אַן אַלטפֿרענקישן שפּיגל אין פֿולן וווקס – אַ גרויסער פֿליכעוואַטער קאָפּ, אַ מעכטיקער שטערן, און אײַנגעפֿאַלענע אומגליקלעכע אויגן, וויַיטער – אַ צעקנייטשטער אויסגעמאַטערטער גוף. ער האָט פֿאַרמאַכט די אויגן.

אינעם צימער גופֿא איז דער סאַמע אינטערעסאַנטער אָביעקט פֿאַרן באַטראַכטן איז געווען אַ היימיש געווענטער טעפּיך איבערן בעט, איבער דעם פּערימעטער פֿון וועלכן עס זיַינען איינער נאָכן צווייטן געגאַנגען איינהאָרביקע קעמלען. פּעריאָדיש האָבן צווישן

[25] פּאָליציאַנטן (סלענג)

[26] היימישער נאָמען פֿון לעוו

זיי געשטאַרצט טריַיבערס אין שאַרפֿשפּיציקע הוטן. זאַמד־געלע קעמלען און פּונקט אַזעלכע הוטן אויף די טריַיבערס. די קעמלען האָבן זיך לאַנגזאַם־לאַנגזאַם געלאָזט גיין, און הינטער זיי האָבן זיך געירט זייערע טריַיבערס. אויפֿן הינטערפֿאָן דער דאָזיקער קריַיז־באַוועגונג האָט לעוו באָריסאָוויטש געכאַפּט אַ דרימל.

ער האָט זיך אויפֿגעכאַפּט אינעם פֿאָטעל אין מיטן נאַכט. ס׳איז געווען שטיל און איינזאַם. און נאָך האָט ער פֿאַרפֿרוירן און אין דער העכסטער מאָס געוואָלט אין טואַלעט אַריַין. בלית־ברירה איז ער אַראָפּגעשפּרונגען, האָט גערוישט מיט דער טואַלעט־ניאַגאַרע, געברויזט מיט וואַסער און מיט געפּעסן, געטרונקען טיי אינעם זעלבן פֿאָטעל. אָט דער געווויינלעכער לעבנס־געשרויש האָט געהאָלפֿן אויסהאַלטן ביזן קאַיאָר, און דאָרט איז שוין ניט וויַיט ביז עס עפֿענען זיך די קראָמען.

לעוו איז מיט אַ חשש אַרויס פֿון דער דירה. דאָס קליינע טרעפּ־שטיַיגל אויפֿן צווייטן שטאָק – אַקעגן זיַין באַקלאַפּט מיטן ברוינעם דערמאָנטין טירל מיט דער איבערגעקערטער קופּפּערנער ציפֿער ״7״, האָט זיך געטורעמט אַ סאָלידע טיר, אויסגעפּאַרבטע מיט אַ שוואַרצן לאַק. אויף איר האָט זיך געגילדעט די ציפֿער ״8״.

– וואָס פֿאַראַ וואַזשנע הערן ווינען דאָ, – האָט אַ טראַכט געטאָן דער ניַיער איַינווינער און זיך אומקערט צוריק.

אויף דער אַרבעט האָט ער געוואַרט ווי אויף לחם־מן־השמים – זי האָט אומגעקערט זיכערקייט אין זיך. דאָרט איז אַלץ געווען אַזוי ווי פֿריַער. אפֿילו אַ טעלעפֿאָן־קלונג פֿונעם וויַיב איז געווען. ניט אויף דער מאָבילקע – זי האָט געווויסט, אַז ער וועט ניט ענטפֿערן, נאָר ווי אַמאָל, אויפֿן סטאַציאָנאַרן טעלעפֿאָן. עס האָבן אים, ווי אין אַמאָליקע צייַטן, לייַטיש געפֿונען קאָלעגן: באָריסיטש, דיַין פֿלוניתטע רופֿט דיך אויס. ער האָט לויט אַ געווויינהייט זיך אַ ריס געטאָן, אָבער דערנאָך האַסטיק געזאָגט יענעם, וואָס האָט געהאַלטן דאָס טריַיבל אויף אַ לאַנגן זיך הוידענדיקן דראָט: ״זאָג, ער איז אַוועקגעפֿאָרן אין אַ קאָמאַנדירונג, אין זיַין בערדיטשעוו״.

– וואָס איז מיט דיר, באָריסיטש? – האָט זיך פֿאַרחידושט דער באַיציער פֿון דער האַנט.

– און וואָס איז מיט איר?! וועז דער אַרבעטס־פּראָצעס גייט. זאָל זי צווואַרטן!

פֿון דער אַרבעט איז לעוו באָריסאָוויטש אַוועקגעגאַנגען דער לעצטער. צו דער דירה פֿון וויטיאָקס מומע האָבן אים די פֿיס ניט געטראָגן. ער האָט קיינמאָל ניט געווויינט אַליין און אין אַ פֿרעמדער ווינונג. פֿון דער מאַמען איז ער, ווי אַ פּאָלק־פֿאָן, איבערגעגאַנגען צו דעם וויַיב. פֿון דער נעסט, ווו ער איז געבוירן געווארן און אויסגעוואַקסן, אין אַ נעסט, וואָס מע דאַרף אויסבויען נאָך פֿאַר עמעצן. קיין נויטוועניקייט און קיין זין דערפֿינדן פֿאַר זיך אַליין איז ניט געווען. און אָט נאַ דיר!

און אָט גייט ער פֿאַרביי די ערטער, ווו ער פֿלעגט אין דער יוגנט שטיפֿן מיט וויטיאָקן און האָט מורא געהאַט טרעפֿן אינעם קעסל פֿון זיַין מומען, און איצט ווינט ער אין יענעם אָרט, ווו ס׳איז געשטאַנען דער קעסל.

טוק־טוק־טוק – האָט גיך געקלאַפּט דאָס האַרץ. לעוו באָריסאָוויטש האָט זיך גוט געחבֿרט מיט זיַין קאָפּ און ער איז זיכער געווען, אַז ס׳איז אוממעגלעך האָבן אַ טעות, אָבער ער האָט פֿאַרגעזעצט אויפֿגעווילדעוועט דרייען זיך אַהין און צוריק איבערן פּאַרק, זיך באַמיִענדיק

געפֿינען דאָס הויז. האַלב־לויפֿנדיק איז ער אַדורך אהין און צוריק לענגויס דעם בעטאָנעם טײַך. פֿונעם וואַסער איז געגאַנגען אַ טוכלע געהרוך, אונטער די פֿיס איז גליטשיק געווען פֿון צונויפֿגעקלעפּטע נאָך רעגנס בלעטער. ער האָט באַשלאָסן זיך אומקערן צו דער שיין פֿונעם טראָלייבוס־אָפּשטעל, האָפּענעדיק, אַז דאָרט, ווו ס׳איז ליכטיקער, דאָרט וועט עס זײַן פֿאַרשטענדלעכער.

אַקעגן דעם סקוטשנע לעוו באָריסאָוויטשן האָט זיך אויסגעקערט אַ מאַשין און זיך געלאָזט געוואַגט אין דער ריכטונג פֿונעם טײַך, אין דער שיין פֿון אירע פֿאַרעס האָט זיך באַוויזן דאָס אומכאַפּלעכע הויז. לעוו באָריסאָוויטש האָט זיך שיער ניט מיט קוויטשעריי געלאָזט לויפֿן נאָך דער מאַשין, האָבנדיק מורא, אַז דאָס הויז וועט נעלם ווערן. אָבער דאָס הויז, אַ געכאַפּטס שוין איין מאָל, איז געבליבן שטיין.

דער ספּלין בנוגע צום סוף פֿונעם משפּחה־לעבן איז אָפּגעטראָטן אויפֿן צווייטן פּלאַן. לעוו באָריסאָוויטשן האָט אַיעדן טאָג געשטיקט אַ חיהשע שרעק: צי וועט ער טרעפֿן אַהיים צי ניט. ס׳איז ניט געווען קיין אָוונט, דאָס הויז זאָל זיך ניט פֿאַרלירן. קליינע אין צאָל אײַנווינער פֿלעגן באַאָבאַכטן, ווי אין דער צווייטער פֿאַראַד־טיר יעדן אָוונט שפּרינגט אַרײַן מיט אַ געשריי אַ מוזשיק, און אין דער פֿרי טוט דער זעלבער מוזשיק, זיך אומקוקנדיק אויף צוריק יעדע רגע, פֿראַקטיש מיט דער פּלייצע פֿאָרויס, אַוועקגיין צום טראָלייבוס־אָפּשטעל.

איין מאָל איז ער אַראָפּגעגאַנגען צוליב זײַנע אַרבעטס־עניינים לענגויס טורגענעווסקע און צווישן אָרטיקע געבליבענע געפֿונען זײַן הויז: עס האָט זיך רויק אײַנגעאָרדנט צווישן די אָרטיקע און געטאָן שפּירן נאָך לעוו באָריסאָוויטשס ברייטן שפּאַן. יענער האָט במשך פֿון אַ פֿינף מינוט געגלאָצט די אויגן, דערנאָך מיט אַ געשריי ״אַ־אַ־אַ!״ זיך געווארפֿן אין זײַן פּאַראַד־טיר אַרײַן און געטראָפֿן אַהיים. דער אַרבעטס־טאָג האָט זיך געבראָכן, און לעוו האָט געכאַפּט פֿון דער נאַטשאַלסטוועס אַ נעם אויפֿן צימבל, צום ערשטן מאָל במשך פֿון אַ צוואַנציק יאָר.

וויטיאָק האָט אויסגעהערט לעווס קלאָגן אויף די קונצן פֿון זײַן הויז און געזאָגט:

– ליאָווע, טײַערער, גענוג שוין שפּילן זיך. פֿאָר צו זיך אַהיים. מאַך זיי טראָכע אַ כאָראָם און זײַ זיי מוחל! דו גייסט אַראָפּ פֿון זינען!

– און ס׳איז טאַקע אמת. וואָס האָב איך אָנגעקלונגען צו דעם דאָזיקן דעמב? איך דאַרף האָבן אָדער אַ פּסיכיאַטער, אָדער אַן עקסטראַסענס.

שבת אין דער פֿרי איז געווען קאַלט און רוי, און ער איז געבליבן אין דרויסן אין וויטיאָקס שטעקשיך אויף באָרווועסע פֿיס, אין שטוב־הויזן און אַ העמדל, מיט אַ פּוסטן מיסט־עמער. כל־זמן לעוו באָריסאָוויטש האָט געבויערט מיטן קוק אַן אָפּגעריבן מוזשיקל, וואָס האָט ניט געאײַלט אַוועקגעטראָגן אַ היגן היימישן קאָטער הינטער דעם טײַך, איז דאָס הויז נעלם געוואָרן.

אַ גרויער הימל, אַ גרויע ערד, אַ גרויע פֿאַר קעלט הויט. פֿון לעוו באָריסאָוויטשס אויגן האָבן זיך מיט אַ שטורמישן שטראָם אַ ריס געטאָן טרערן. ער האָט זיך לאַנגזאַם געדרייט אַרום יענץ אָרט, ווו עס האָט זיך געהאַט געפֿונען דאָס הויז. אינעם באַוווסטזײַן זײַנעם איז געווען אַ טיפֿע שטילקייט. ער האָט קיינמאָל ניט דערגרייכט אזאַ. אין אָט דער אינערלעכער שטילקייט איז ניט געווען קיין צאָרן, קיין

שרעק, קיין ייִאוש. ס׳איז געווען צו הערן, ווי עס פּולסירט דאָס בלוט, ווי עס נאָיעט אונטער דער רוקן און עס קרעכצן זיך אָפּשוואַכנדיקע אינערלעכע אָרגאַנען, ווי עס וואַקסן האָר אויפֿן גוף – דאָס אַלץ איז ניט צו הערן, ווען אינעם קאָפּ רוישן געדאַנקען, געשעענישן, פֿלענער. לעוו באָריסאָוויטש האָט איצט גאָרנישט ניט פֿאַרמאָגט, אפֿילו די שטעקשיך פֿון דער 45טער מאָס זײַנען געווען פֿון פֿרעמדע פֿיס.

– זאָל עס גיין אין דר׳ערד! – לעוו האָט אַרויסגעוואָרפֿן דעם ניט־נייטיקן מיסט־עמער פֿון ברוינעם קאָליר.

– אָ! דיווּיס, ווידראָ קינווו. זלאָדי[27]. – האָט געזאָגט עמעצער דערנעבן.

– מאָזשע פּאָהאַנאָ ליודיני?[28] – האָט מען אים געענטפֿערט.

צוויי שיכורניקעס, היגע תּושבֿים, האָבן מיט פֿאַרגעניגן אויסגעטרונקען אונטער לעוו באָריסאָוויטשס שטילן ייִאוש.

מיט אַ זײַטיקער ריאה האָט ער געזען, ווי דאָס מנוולדיקע הויז האָט זיך מילד אײַנגעאָרדנט אויפֿן פֿריִערדיקן אָרט, זיך אומגעקערט צו זײַנע געזעצלעכע זשליאָקענדיקע אײַנוווינער.

באָריסיטש האָט אַ כאַפּ געטאָן דעם עמער און ווי אַן אָקס זיך געוואָרפֿן אין דער נעענטסטער פֿאַראַד־טיר.

כאַו דו יו דו, כלאָפּצי[29]? – האָט ער זיי געוואָרפֿן פֿאַר דער געזעגענונג.

אײַ עם פֿײַן, סטאַראַיעמאָס[30]! – האָבן זיי געענטפֿערט.

– כ׳האָב געכאַפּט די נבֿלה! – האָט אַזוי, אַז מע האָט געהערט שיער ניט אין אַלע דירות אַ געשריי געטאָן דער ווילד־געוואָרענער פֿאַרן גליק באָריסיטש, – ניין, וועסט ניט אַוועקגיין!

– מאַנצביל, איר דאַרפֿט אין אַן אַנדערער פֿאַראַד־טיר! – האָט געוואָלט אָפּשטעלן לעוו באָריסאָוויטשן אַן איינאויגיקער וועריגעלעץ אין אַ באָד־כאַלאַט, אויף וועלכן עס האָבן געשפּרונגען שעפּסעלעך. די שעפּסעלעך זײַנען זיך פֿאַנאַנדערגעלאָפֿן צוזאַמען מיט די הענט, וואָס האָבן פֿאַרשטעלט דעם אַרײַנגאַנג.

לעוו באָריסאָוויטש, אַ משוגע געוואָרענער פֿאַר וואַרעמקייט און די פֿיר וועלט, איז מיט אַ געברום אַרײַנגעפֿלויגן אין די צעלאָפֿנדיקע זיך אויפֿן טרעלבויך שעפּסעלעך, האָט אָנגעטאָן דעם עמער דעם איינאויגיקן זשלאָב אויפֿן קאָפּ, אַ קלאַפּ געטאָן איבער אים צוליב זיכערקייט און דערנאָך זיך געלאָזט לויפֿן אויפֿן צווייטן שטאָק. דאָרט איז ממש אויפֿן טרעפּ־הויז געשטאַנען אַ ריזיקע וואַנע, אין איר האָט זיך געזייפֿט אַן אומבאַקאַנטע יפֿת־תּואר.

– גאָטעניו, וואָס טוט זיך דאָ בײַ זיי! – האָט ער אַ טראַכט געטאָן אויף אַ קול.

---

[27] זע, אַן עמער האָט ער געוואָרפֿן. אַ רשע. (אוקראַיניש)

[28] אפֿשר שלעכט איז דעם מענטשן? (אוקראַיניש)

[29] ווי גייט עס בײַ אײַך, חבֿרה? (האַלב ענגליש, האַלב אוקראַיניש)

[30] איך בין פֿײַן. מיר סטאַרען זיך (האַלב ענגליש, האַלב אוקראַיניש)

גיי אַריַין צוגאַסט, קאַוואַלער. – האָט זיך געשטשירעט די מויד.

– איך דאַרף אַהיים! איך בין פֿון דער צווייטער פּאַראַד־טיר, די זיבעטע דירה, – האָט לעוונגעבלישטשעט מיט די אויגן אויף דער פֿעמינע.

– אַ־אַ־אַ, דעמאָלט קלאַפּ זיך אין דער זעקסטער, צו די זקנות. – האָט פֿשוט געזאָגט די אָנגעזייפֿטע קראַסאַוויצע.

דאָס אַלץ איז געווען אַ גוילע משוגעת, אָבער זייער אַ יום־טובֿדיקע, אַזוי ווי אין קינדהייט – שפּילן אַרום דער ניַי־יאָר־יאָלקע.

לעוו באָריסאָוויטש האָט אָן וואַקלונגען אָנגעקלאַפּט אין דער טיר אויפֿן דריטן שטאָק.

די טיר האָבן געעפֿנט דריַי געשווינדע ווי מאַלפּעלעך זקנות און דורכגעזונגען:

– ליאָווע מאָרגוליס איז געקומען כּדי הערן אונדזערע זינגלידער.

ער האָט פֿאַרלאָזט זיַין ווייַב און זיַין היים כּדי לעבן אילוזאָריש און רומפֿול!

סימפּאַטישע דאַמען, אייַך איז הי פּענסיאָניש און שטיל, און איך דאַרף דאָך זיך דורכצוריַסן אין דער דירה, ווו איך ווויַן גאָר אומגליקלעך.

– ער ווויינט דאָרטן, ווו ס׳האָט די מכשפֿה געלעבט, ער וואַרט צו אויף אַ נס מיט בטחון, – האָט געזאָגט איינע דער צווייטער.

– לאָז זיך אין שפּייַכלער אַריַין, דאָרט וועסט געפֿינען אַ וועג, אויב וועסט וועלן, – האָט געזאָגט די דריטע און אַריַינגעשטופּט באָריסיטשן אין אַ בגדים־שאַפֿע.

– אַ לוקסוס־לוסטרע איז בייַ זיי, – האָט ער נאָר באַוויזן אַ טראַכט צו טאָן.

– וואָס טוט איר דאָ? – האָט געפֿרעגט אַן ערנסט מיידל מיט ברילן. – זייַט איר צום פֿאָטער?

– איך בין אַ שכן פֿון דער דערבייַקער פּאַראַד־טיר, פֿון מיר אַנטלויפֿט דאָס הויז פּשוט. עס אַנטלויפֿט ניט. איך גיי פּשוט אַרויס און דערנאָך זע איך עס ניט. איך בין אַוועק פֿונעם ווייַב, דרך־אגבֿ, – האָט לעוו געערעדט, וואָס איז אים אַרויס אויפֿן זינען.

– הייסט עס, דאַרפֿט איר צו דעם טאַטן. – האָט באַוויזן אַ צימער דאָס מיידל און איז אַוועק.

אויפֿן ברעטער־דיל מיט אָפּגעקאַלופּעטן פֿאַרב איז געשטאַנען פּונקט אַזאַ פֿאָטעל ווי בייַ אים, און אינעם פֿאָטעל איז געזעסן אַ געכאָליעטער מוזשיק און געזויגן אַ פּיפּקע. רויך איז געשטאַנען ווי נעפּל.

דער מוזשיק האָט זיך ניט באַוועגט, בלויז מיט אַן אויג אונטערגעווינקט. לעוו האָט אויכעט אונטערגעווינקט און אַ שמייכל געטאָן, יענער, אויפֿן טראָן, האָט אויכעט אַ כיכיקע געטאָן. לעוו האָט זיך באַהאַלטן הינטערן טיר־קאָסיאַק, און דערנאָך אַרויסגעקוקט צו דעם מוזשיק, יענער האָט ווידער אַ כיכיקע געטאָן.

– געגנוג צו שפּילן זיך, גייט אַהיים און דאָרט שפּילט זיך. – האָט אים געשטופּט אין דער פּלייצע דאָס מיידל, – צוליב וואָס זייַט איר געגאַנגען אין טרייַבער, און אַליין קענט איר נאָר ווייַנען.

אַרויסגעשטופּטער מיט גוואַלד לעוו באָריסאָוויטש האָט מער ניט געקומען צום האַרצן דאָס פֿאָרגעקומענע, אָבער אויך ווערן אַ טרייַבער האָט ער ניט געאַיילט. ער האָט געווויסט נאָר, אַז אויב אין דער פֿרי לאָזן אין געדאַנקען קעמלען, וועט דאָס הויז בפֿירוש

אַנטלויפֿן. דעריבער האָט ער זיך באַמיט האַלטן זיי אויפֿן אָרט. און נאָך איז געווען אַזאַ צופֿאַל. דאָס וויַיב האָט זיך דורכגעריסן מיטן אייניקל צו לעוו באָריסאָוויטשן אויף דער אונטערנעמונג, דאָס איז געווען אַ קלאַפּ אונטערן גאַרטל, ער האָט אַ ציטער געטאָן און אַ דריי געטאָן די קעמלען אַזוי, אַז דאָס הויז האָט מיט אַ טראַסק זיך אַריַינגעבראָכן אויפֿן ווירטשאַפֿטלעכן הויף פֿון דער אונטערנעמונג, צווישן די גאַראַזשן און דער טראַנספֿאָרמאַטאָרן־בודקע, און לעוו איז נעלם געווארן. קענענדיק לעוו באָריסאָוויטשס משפּחה־געשיכטע, האָבן די איַינווינער פֿונעם הויז גאָרנישט אים געזאָגט, הגם זיי זיַינען געווען ניט צופֿרידן.

אַמאָל האָט טעלעפֿאָנירט וויטיאָק און געזאָגט, אַז ער וועט זיך אַריַינכאַפּן.

לעוו באָריסאָוויטש האָט זאַבובענעט אַן איבערראַשנדיקן באָרשטש – דעם רעצעפּט פֿלעגט מען איבערגעבן איבער דער פֿרויִשער, און געפֿרישט ברויט מיט פֿאַרשמאַק – אַ גוואַלדיק פֿאַרבייַצעכץ.

– מיר האָבן דיַינע מיידלעך געקלונגען, אַיעדע צו דריַי מאָל, גענאָיעט, באַקלאָגט זיך אויף דיר, – האָט אָנגעהויבן וויטיאָק.

זיי זיַינען גערעכט, – האָט אַריַינגעגאָסן אין זיך אַ כּוסה באָריסיטש.

– און דו וואָס?

– און איך בין אויך גערעכט. – האָט ער פֿאַרביסן מיט געפֿרישט ברויט.

– פֿאַרשטאַנען. און ווי לעבסטו דאָך? אַלץ געפֿעלט דיר? – האָט כיטרע געפֿרעגט וויטיאָק.

– אַן אויסגעצייכנט הויז! פֿאַרקויפֿסטו נאָך די דירה?

– נו, פֿאַרקויף איך!

– אין ראַטן וועסט פֿאַרקויפֿן?

– כ׳וועל פֿאַרקויפֿן. – האָט זיך געפֿרייט וויטיאָק.

– נו, אָט איז וווּנדערלעך! – האָט אַ פֿליעסקע געטאָן מיט די הענט, ווי אַ קינד, לעוו באָריסאָוויטש.

ליאָוע־ליאָוע, דאָ איז אַזאַ זאַך. – האָט געשטאַמלט וויטיאָק. – זע, מעגסט זיך אָפּזאָגן, איך וועל ניט זיַין ברוגז.

– נו, זאָג שוין וואָס. בעט עד חצי־מלכות!

– לעוו באָריסאָוויטש האָט געוואָלט מאַכן טובֿות.

– פֿאַרשטייסטו, צו אָט דער דירה איז ווי אַ צוגאָב אַ קעסל, ער ליגט בייַ מיר דערווייַל אויף דער דאַטשע. וועסט נעמען?

און אָט זיַינען די ערשטע קעלט, געפֿאַלענע בלעטער האָבן זיך באַדעקט מיט פֿראָסט־טוי, פֿונעם מויל גייט דאַמף, אפֿילו פֿונעם טייַך דערטראָגט זיך אַ פֿרישקייט. מונטער און זיכער גייט פֿון זיַין פּאַראַד־טיר אַרויס לעוו באָריסאָוויטש, אַלצדינג איז אים מקבל־פּנים.

– אַ גרוס, מוזשיקן! – וואַרפֿט ער אונטערוועגנס היגע מוזשיקן און גייט וויַיטער.

– קאָליע! כּטאָ צע?[31]

– כיבע ווייסטו ניט? דאָס איז דאָך באָריסיטש. דער הויזטריַיבער.

– אַ־אַ־אַ! – טוט זיך אַ קלאַפּ אין שטערן דער צווייטער. און אַראָפּריַיסנדיק פֿונעם קאָפּ דעם קאַשקעט, שריַיט ער זיך דערווייַטערנדיקן באָריסיטשן:

– אונדזער רעספּעקט!

פֿון רוסיש – וועלוול טשערנין

[31] ווער איז דאָס? (אוקראַיניש)

פּעליקס חיימאָוויטש, *מינסק, ווייסרוסלאַנד*

העלער פּרילינג

ווערטער און זין

אין אַ היכל פֿון ווערטער
לעבט דער מלך פֿון זין.
ער רוקט טיפֿן און הייכן,
וואַרפֿט אַהין, הייבט אַהין.

אָט עס פֿאַלן די ווערטער,
גליַיך ווי שטיינער, אַראָפּ.
און זיי טרעפֿן דעם מענטשן,
גליַיך ווי שטיינער, אין קאָפּ.

און באַטויבט מיט די ווערטער,
מיטן ווילדן געקנאַל
קאָן מען ווערן משוגע
פֿון אָט דעם שטיינערפֿאַל.

* * *

דורך דעם פֿענצטער גלאַנצן
שטערנדלעך אַריַין.
די געשפּענסטער טאַנצן
אין אַ זילבערשיַין
פֿירנדיק אַ רעדעלע
אַרום מיר אַרום,
האַלטנדיק אַ ריידעלע
סודותפֿול און שטום.

ס׳פֿאַלט מיר אויסעט זעלטן
אַזאַ שיינע נאַכט,

וועַן אויף אַלע וועלטן
כ׳האָב אַ כישוף־מאַכט
און וועַן מיר געהערן
סודות פֿון אַרום,
און וועַן איך קאָן הערן
אַלץ, וואָס רעדט זיך שטום.

* * *

פֿון מײַן קישן קומט אַ מושׂכל ראשון –
און פֿאַרפֿאַלן ווערט מײַן חלום דאַן.
און איך כאַפּ גלײַך אַ געדאַנק אַ פֿרישן,
און זיך ס׳שטעלט ניט ווידער דער געדאַנק.

אָ מײַן קישן, אָ מײַן גוטער מלאך,
אומאָפּשאַצלעך איז טאַקע דײַן וווערט.
אויב ניט דו, געלעבט וואָלט אין אַ שטאַל איך
צווישן טעמפּע אייזלען אָדער פֿערד.

ערבֿ־פֿורים

מײַן עשפּער האָט אַראָפּגענומען אסתּר.
נאָר מאָרגן וועט זײַן יום־טובֿדיקער טיש.
דער קאָטער ווייס ניט דאָס און גיריק פֿרעסט ער
די קעפּעלעך פֿון מאָרגנדיקע פֿיש.

נאָך שוויַגט דער גראַגער מיטן רשעס נאָמען,
נאָר אויפֿן פּנים מיט אַ ווייטיק־קרים
דרייט אומרויק זיך אינעם גיהנום המן:
שוין טראַסקעט אין די עווערן בײַ אים.

* * *

די סאָוועט פּינטלט מיט אויגאַנים
און לאַכט אויף אַלערלײ אופֿנים,
און פֿליט אַדורך דער פּינצטער שוועך,
אַרויסגעשטעלט פֿאָרויס די נעגל –
איר שאַרף געווער.

אָפּט פֿיל איך, אַז עס קריזן סאָוועס –
די קרובֿות פֿונעם מלאך־המוות –
איבער מײַן קאָפּ. אַ כאַפּ – און אויס.
נאָר זיי וועט זײַן מיט מיר ניט פּשוט:
כ׳בין ניט קיין מויז!

* * *

עס שמעקט מיט ערשטע גרינע בלעטער
די ציִט אויף לייענען נשׂיאים.
צען טעג שוין שטייט דער שיינער וועטער.
מיר זײַנען דאָ, מיר האָבן קיום.

אַוועק די קרענק מיט קרעכצן – הוסטן,
פֿאַרגעס דעם וועג אין פּאָליקליניק.
נשמות האָבן מיר ניט פֿעסטע –
דאָרט לעבט דער נײַער העלער פֿרילינג.

* * *

אוי, איך בין מיר אַ פֿורמאַן!
פֿאָלקסליד

אוי, איך בין מיר אַ שמיד,
אַ שניידער און אַ שוסטער,
אוי, איך בין מיר אַ ייִד
אַ טעטיקער, אַ שוסטרער.

פֿאַר אַלעמען אַ פֿרײַנד –
כ׳בין גרייט אויף גרויסע טאַטן.
אָבער מע האָט מיך פֿײַנט
גלײַך ווי מײַן טאַטנס טאַטן.

ס׳פֿילט אָן מיך אַ פֿאַרדראָס –
אַזש ענג ווערט מיר מײַן טלית!
איך טו אַ פֿרעג: פֿאַר וואָס?
מע ענטפֿערט מיר: פֿאַר אַלעס!

* * *

געלט, ראַנגען, גוטס – אַלצדינג איז מיסט.
וואָס איז דער עיקר? – וואָס דו ביסט.

* * *

ס׳זאָגט אַ פֿאַרקויפֿער צו דעם קונה:
"דאָס לעבן איז קיקון־דיונה.
זאָלסט שאַצן עס, זאָלסט היטן עס –
עס האַלט זיך אָבער איין מעת־לעת".

עס כאַפּט זיך דאָ און זאָגט דער קונה:
"אַ פֿינצטער־גורל אויף מײַן שׂונא!
עס דאַכט זיך, אַז מײַן טאַשל פֿעלט...
כ׳וועל מאָרגן אָפּגעבן אײַך געלט!"

אַ גוטהאַרציקער

ער זשאַלעווועט זײַן פֿערד, זײַן קו, זײַן הונט,
ער זשאַלעווועט זײַן גאָלד־און־געלט אוודאי.
זײַן זשאַלעוועט איז גאָר אַ גאַנצע מדע.
זײַך האַרץ איז גוט, דאָס הייסט, עס איז געזונט.

* * *

עס שפּריצט פֿון פֿאַרטונקלטע אויגן דער אומעט,
דאָס האַרץ האָט אַ גיפֿטיקער קומער פֿאַרסמט.
דער אָוונט אַ שפּעטער, דער אָוונט אַ שטומער
וואַרפֿט שאָטנס די לאַנגע אַרום אויפֿן זאַמד.

פֿאַמעלעך ווערט קאַלטער דער ים־ברעג דער ווייסטער,
ניטאָ איז אין ערגעץ קיין זעגל, קיין רויך.
דו שטייסט און דו שווייגסט. איצטער פֿילסטו, אַז ביסטו
אַ שיפֿל, וואָס פֿוילט דאָ קאַפּויר מיטן בויך.

טינאַ הילדעשע־פערסאָן, טאָרופ, שוועדן

דעם נבֿיאס גאָרטן

הקדמה

אין אַ מענטשנס לעבן איז פֿאַראַן אַ קורצער וועג פֿון משוגעת צו אַ געזונטן קאָפּ, און דאָס איז ווי עס דאַרף צו זיין. דאָס לעבן איז אַ צאַרטע זאַך וואָס פֿון אַלע זייטן אירע זיינען גרענעצן אַנטקעגן דעם צפֿון־ליכט, די גלײַכנעכט, דעם יום־הדין און דעם זון־אויפֿגאַנג. מײַן דערציילונג איז כּמעט אַן אמתע מעשׂה וועגן דעם נבֿיא אָדם. זאָלט איר פֿאַר זיך אַליין פֿסקענען, צי ער איז געווען אַ משוגענער, צי נישט.

דעם נבֿיאס גאָרטן

עס איז געווען אָוונט און עס איז געווען פֿרימאָרגן. איין טאָג. דער טײַך שניידט אַדורך דעם טאָל. אַ פֿאַרציטיקער וואַסערוועג, אַ טיפֿער און אַ פֿינצטערער. וואָס לענגער ער פֿליסט, אַלץ ברייטער ווערט ער. אַמאָל געפֿורעמט אין דער לעצטער אײַז־תּקופֿה, הייבט זיך אָן דער טײַך גיסן ווי אַ שמאָל גריבעלע וויט אויפֿן הויכלאַנד. סײַ אַ שטילער, סײַ אַ ווילדער זוכט ער זיין וועג דורך דער לאַנדשאַפֿט און ווערט סוף־כּל־סוף אַראָפֿגעשלונגען דורך דעם שטענדיק דאָרשטיקן ים. זיין זיסקייט ווערט אויסגעמישט מיטן זאַלציקן אָקעאַן־וואַסער, און ער ווערט אין דער זעלבער שעה אָפּגעמעקט און דערנאָך ווערט ער ווידער געבוירן.

בײַם ברעג טײַך, מיט אירע אינדוסטריעלע וואָרצלען פֿעסט פֿאַרוואָרצלט אינעם טײַך, איז געשטאַנען אַ פֿאַפּירמיל. אַ מין ציגל־רויטער קאַטעדראַל, וווּ מענטשן האָבן דורות־לאַנג געדינט. זיי האָבן ניט געדינט גאָט נאָר דעם קלאַפּזייגער און דעם קאַפּיטאַל. דריי מאָל אַ טאָג שפּײַט די פֿאַפּיר־פֿאַבריק אויס אַרבעטערס און שלינגט אײַן נײַע. עס זשומעט ווי אין אַ בינשטאָק. איינער גייט אַרײַן, אַן אַנדערער קומט אַרויס. מענער און פֿרויען מיט אײַזנדעקס אויף די שפּיצן פֿון זייערע שטיוולעך און בײַטלעך אין די הענט אײַלן זיך איבערן הויף, געזעגענען זיך בײַם טויער און אײַלן זיך אַהיים. דריי מאָל אַ טאָג. יעדער טאָג. יעדע וואָך. די מענטשן זײַנען צופֿרידן מיטן לעבן. זיי אַרבעטן, האָבן זיך ליב און געבוירן קינדער און זיי מיינען, אַז דאָס איז גוט.

אויפֿן בערגל לעבן דער פֿאַבריק געפֿינט זיך ״סטאַנציע־גאַס״. זי איז אַרומגערינגלט מיט אויסגעריבענע רויטע הילצערנע הײַזער, וועלכע האָבן זיך זינט יאָרן־לאַנג איינעם אינעם אַנדערן אָנגעשפּאַרט. אַ געגנט פֿאַרן אַרבעטער־קלאַס און זײַנע חלומות. חלומות, וועלכע זײַנען אײַנגעשלאָפֿן הינטער שפּיצן־פֿאָרהאַנגען, רויטע געראַניומס און דעם בראָנפֿן־אָטעם פֿון אַנטוישטע מענטשן. די שוואַרצע אַספֿאַלטירטע גאַס שפּאַלט זיך אָפּ אין אַ צווייטער גאַס – ״בריק־גאַס״– עס טוט אַ שאַרפֿן

דריי אַנטקעגן דעם קליינעם שפּיטאָל און ווערט פֿאַרשווּנדן הינטער דער אַלטער פֿאָלקסשול. דער שפּאַלט איז אַ שיידווּעג געהיט דורך אַן אָפּגעבליאַקעווּעטן סטאָפּשילד. בערגמאַנס גאַלאַנטעריע, תּמיד אַ באַנקראָטירטע, געפֿינט זיך לינקס און אַן ערד־חלק , ווּאָס מע רופֿט ״דעם נבֿיאס גאָרטן״ – רעכטס. ניט אַזוי לאַנג צוריק איז דאָרט געשטאַנען דאָס הויז פֿונעם סטאָליער אָדם, און נאָך דעמאָלירונג איז דאָס געווען בלויז אַן אָרט אויף דער וועלט, ווּו דער הימל און די ערד זיַינען זיך צונויפֿגעקומען. ס׳איז געווען אין גאַנצן וויסט און ליידיק. אָבער אויפֿן פּנים פֿון דער ערד האָט געשווּעבט דער גייַסט פֿון גאָט. קיינער האָט עס אָבער ניט פֿאַרשטאַנען, וויַיל גאָט איז געווּאָרן אַ פֿאַנטאַזיע, [חס־וחלילה] לא־עלינו, און דאָס גלויבן, אַז גאָט איז פֿאַראַן, איז געווען אַ פּועל־יוצא פֿון אַ צעדרייטן קאָפּ.

די גאַנצע נבֿיא־זאַך האָט זיך אָנגעהויבן מיט טיניטוס. עטלעכע יאָר האָט ער געלעבט מיט אַ שטורעם אין די אויערן. אַרבעטן האָט ער יאָ געאַרבעט, אָבער שלאָפֿן האָט ער ניט געקענט. די אַרבעט איז געווען די אייניציקע זאַך, ווּאָס האָט געקענט אַריבערשרייַען דעם שטורעם. דעמאָלט, נאָך אַ שווערער פֿאַרקילונג, האָט זיך דער אויער־שטורעם מיטאַמאָל באַרויקט. צווישן די קלאַנגען און דעם גערויש האָט ער געהערט אַ קול. נו, פֿון בראשית אָן איז דאָס געווען אַ שושקערַי און דאָס שושקען זיך האָט אים גאָר שטאַרק איבערגעשראָקן. שפּעטער איז דאָס שושקען זיך אויסגעוואַקסן אין אַ מילד קול, ווּאָס האָט אים אָנגעזאָגט, אַז ער זאָל נישט מורא האָבן, וויַיל דאָס איז דאָס קול פֿון גאָט פֿון אַבֿרהם, יצחק, יעקבֿ און משה. די ווערטער ״מורא האָבן״ זיַינען אייגנטלעך ניט געווג שטאַרק צו באַשרַיבן אַזאַ איבערלעבונג. ער האָט, פֿאַרשטייט זיך, נאָך מער זיך דערשראָקן. אַ פּשוטער סטאָליער און לערער פֿון סטאָלעריַ איז ער געווען. ניט קיין הייליקער. קיין שום תּפֿילה האָט ער ניט געזאָגט זינט די קינדער־יאָרן. אַחוץ דעם, זיַינען דאָ ניט געווען קיין אַנדערע צייכנס פֿון אַ געטלעכן ביַזיַין. ניט קיין דאָרן, ווּאָס ברענט און ברענט און ווערט נישט פֿאַרברענט. און אַוודאי ניט קיין קינד באַהאַלטן אין אַ קויש ביַ אַ טיַיך. אָדם האָט זיך צעווויינט. דאָס קול מוז זיַין אַ סימפּטאָם... ער זעט אויס ווי זייער אַ קראַנקער מענטש, אָבער אין דער אמת איז ער אַ געזונטער. ״זאָלסט בויען אַ וועלטלעכן גן־עדן דאָ, אין דיַין גאָרטן״, – האָט גאָט געזאָגט. ״אַלץ, ווּאָס דו פֿאַרמאָגסט, זאָלסטו אַרַינלייגן אין דעם בויען״. אָדם האָט אַ צעמישטער געשאָקלט מיטן קאָפּ. פֿאַר די אויגן האָט ער בפּירוש געזען שאַרפּע אותיות: ״די מורא האָט געגעבן אַ קלאַפּ אין טיר. דער בטחון האָט געעפֿנט, ביַ דער טיר האָט ער אָבער גאָרנישט געפֿונען״. ״קיינער געדענקט נישט קיין פּחדן״, – האָט ער געזאָגט צו זיך אַליין. וועלן ער האָט באַשלאָסן, אַז ער זאָל זיך צוקלאַמערן צו דעם בטחון און זיך גוט צוהערן צו דעם קול, האָט ער געזען, אַז דאָס איז גוט.

עס איז געווען אָוונט און עס איז געווען פֿרימאָרגן. אַ געוויינטלעכער טאָג. פֿון דער הייך אויפֿן בערגל פֿלעגט ער אַראָפֿקוקן אויף דער פֿאַבריק. אַמאָל האָט ער אויך געהאַט פּרנסה דאָרטן. טיַערע מענטשן! טיַערע מענטשעלעך, וועלכע זיַינען געפֿאַנגט אין דער מאָדערנער שקלאַפֿעריַ. נייַע אויטאָס, מעבל, זומער־הייַזער, וואַקאַציעס... די מענטשן זיַינען בלינדע ווי די נאַכט און זיי האָבן נאָך נישט פֿאַרשטאַנען, ווי גוט עס איז צו דינען גאָט. אין שטוב קומט ער קיינמאָל נישט אַריַין, וואָרעם די שטאָטישע מענטשן האָבן געהייסן בולדאָזערס זאָלן אָפֿווישן דאָס הויז פֿון דער ערד. זיי האָבן געמיינט, אַז ער אַליין און אַלץ, ווּאָס ער פֿאַרמאָגט, זיַינען סאַניטאַרע ענינים. דער גאָרטן איז געוואָרן אַ ליידיקע

לאָך בײַם עק פֿון דער סטאַנציע־גאַס. אַ נו, די היים איז שוין מער נישטאָ. די משפּחה איז אויך אַוועק. ״געגנוג שוין״, – האָט געזאָגט חווה, דאָס ווײַבל, – ״איך קען דיך מער נישט. ביסט אַ פֿרעמדער און אַ משוגענער. דו און דײַנע נאַרישקייטן. וועלן משיח וועט קומען, דאַרף מען קענען גיין אויף די וואַסערן, וואָרעם ער וועט אונדז פֿירן בשלום איבער די וואַסערן אין אונדזער הייליק לאַנד ישׂראל! איך האָב קיין מאָל ניט געהערט אַזאַ מעשׂה!״ אַ צעקאָכטע האָט זי אײַנגעפּאַקט אַ טשעמאָדאַן. די זין האָבן געקושט די שטעכיקע באַקן זײַנע, און דאָס האַרץ האָט אַ ווײַלע אויפֿגעהערט צו קלאַפֿן. אַן איינזאַמער, מיט שווייסיקע פֿיס און טראָלדן פֿון האָר אין די אויערן וועט ער וואַרטן אויפֿן פֿאַראַדאָנטיסט און נאָך דעם – אויפֿן טויט. יאָ, די משפּחה איז געווען אַ פּײַנלעכער קרבן צו ברענגען פֿאַר גאָט, אָבער גאָט האָט אים גוט געטרייסט און געזאָגט, אַז אַליין וועט ער קיינמאָל ניט ווערן/זײַן?, אַזוי לאַנג ווי ער וועט האָבן בטחון. ״גיב אַ קוק, אָדם! גן־עדן איז שוין דאָ, אין דײַן גאָרטן. קרײַטעכצער וואַקסן אויף דער ערד, אַלע ביימער טראָגן פֿרוכט לויט זייערע מינים, אַלץ האָב איך דיר געגעבן צום עסן. זאָרג זיך נישט פֿאַר דער משפּחה, גאָט פֿון יעקבֿ וועט זי אָפּהיטן. איך האָב אָנגעצונדן די שטערן כּדי עס זאָל זײַן ליכטיקער בײַנאַכט. אין די ששת־ימי־בראשית האָב איך פֿאַנאַנדערגעשיידט צווישן דעם טאָג און דער נאַכט. איך האָב דיר געגעבן די אַלע אייגנשאַפֿטן, וואָס דו וועסט באַדאַרפֿן צו האָבן אַ גוט לעבן כּדי דו זאָלסט קענען דערפֿילן מײַן שאַפֿונג. דו האָסט אַפֿילו די אייגנשאַפֿט פֿאַנאַנדערצושיידן גוטס פֿון שלעכטס! זאָרג זיך נישט! דו ביסט דער בעל־הבית פֿון גן־עדן און דאָרטן זאָלסטו אָפּלעבן אַלע טעג פֿון דײַן לעבן״! און אָדם האָט געקוקט אויף די שטערן און אויפֿן גאָרטן, וואָס גרייט זיך צו צום קנאָספֿן, און ער האָט געזען, אַז דאָס איז גוט.

און עס איז געווען אָוונט און עס איז געווען פֿרימאָרגן אַן אַנדערן טאָג. נאָך אַ יאָר. אָדם האָט אַ מאָל געצווייפֿלט. ער האָט זיך צעבלאָנדזשעט אַרום דער שטאָט. אומעטום איז געלעגן מיסט. זייער אַ סך פֿלעשער, פּאַפּיר, פּלאַסטיק און ציטשריפֿטן האָבן מענטשן צעווואָרפֿן. ער האָט צונויפֿגעזאַמלט אין די הענט אַזוי פֿיל, וויפֿל ער האָט געקענט טראָגן, און עס אַוועקגעלייגט אין ציכטיקע בערגלעך אינעם גאָרטן. פֿון דעמאָלט אָן איז ער יעדע נאַכט געגאַנגען שפּאַצירן אין די גאַסן, האָט ער יעדע נאַכט פּאַטראָלירט אויף די וועגן אַרום דער שטאָט, זאַמלענדיק מיסט פֿון אַנדערע לײַט. די פֿלעשער האָט ער פֿאַרקויפֿט און פֿאַרן געלט האָט ער געקענט קויפֿן עטלעכע פֿרוכטביימער אין גאָרטנערײַ. ״זאָלסט פֿלאַנצן אַ בוים פֿאַר יעדעס יאָר, וואָס דו האָסט געלעבט״, – האָט גאָט אים געהייסן. זיבן און זעכציק יאָר, – האָט אָדם געטראַכט און געזען פֿאַר די אויגן אַ שיינעם וואַלד אויף דער סטאַנציע־גאַס״ דו זאָלסט זיך ריכטן אויף איין הונדערט און צוואַנציק ביימער אין גן־עדן״, – האָט גאָט צוגעגעבן, – ״אַ נבֿיא האָט אַמאָל געהאַט אַ לאַנג לעבן״.

ס׳איז שווער צו זײַן אַ נבֿיא צווישן אייגענע, און די מענטשן אין דער שטאָט ביים טײַך זײַנען ניט קיין יוצא־מן־הכּלל. זיי האָבן פֿײַנט געהאַט אַלץ, וואָס זיי האָבן נישט געקענט פֿאַרשטיין. זיי האָבן צעפֿויקט, אַז ״דער סטאָליער איז משוגע געוואָרן, ער איז אַפּנים אויך אַ האָמאָסעקסואַליסט! אַנישט וואָלט דאָס וויבל נישט געדאַרפֿט אַנטלויפֿן...״ מע האָט אים גערופֿן גאָטס נאַרעלע און דער ניסן־נבֿיא. זײַן גאָרטן האָט מען געגעבן דעם נאָמען ״דעם נבֿיאס גאָרטן״. און מע האָט געלאַכט פֿון אים. ער האָט אָבער בלויז געזונגען פֿאַר זיך אַליין, אַז קיינער געדענקט נישט קיין פּחדן! און מיט פֿרייד

און בטחון כסדר געאַרבעט אינעם גאָרטן. ניט אַלע מענטשן זײַנען געבוירן געוואָרן אין אַ שוואַרץ יאָר. עמעצער האָט אים געגעבן אַ שטיקל שטאָף, און ער האָט גענייט אַ לאַנג שבתדיק קלייד, וואָס ער פֿלעגט טראָגן מיט אַ לעדערנעם רימען אַרום דער טאַליע און אַ יאַרמלקע אויף די לאַנגע האָר. אַן אַנדערער האָט אים געשענקט אַן אַלטע טאַטשקע, וואָס ער פֿלעגט נוצן כדי אַהיימצוברענגען דאָס מיסט. גאָט האָט זיך ניט אָפּגעלאָזט פֿון אים. ער איז ווייטער אָנגעגאַנגען מיטן רעדן און אָנווײַזן. ״זאָלסט אויסקלײַבן אַ צווילינגצווײַג פֿון אַ ביימל, וואָס וואַקסט בײַם ברעג טײַך. וווּ נאָר דו טאַפּסט אָן די שוואַרצע ערד, באַלד קוואַלט אַרויף פֿון דאָרטן פֿריש וואַסער. פֿיר מאָל זאָלסטו מיטן צווײַג טאַפּן אויף דער ערד און פֿיר טײַכלער זאָלסטו שאַפֿן אין גן־עדן״. אָדם האָט געטאָן, ווי גאָט האָט געהייסן. פֿון כישוף האָט ער באַשאַפֿן די פֿיר טײַכלער אין גאָרטן. און אָדם האָט שטילערהייט געשמייכלט און געזען, אַז דאָס איז גוט.

און עס איז געווען אָוונט און עס איז געווען פֿרימאָרגן — אַ שלעכטער טאָג. צוויי חדשים אין שפּיטאָל. דאָס קול פֿון גאָט איז אים געוואָרן שווער צו הערן. דאָקטוירים מיט ניקאָטין־געלע פֿינגער און זיסלעכע שטימען האָבן אים געגעבן קליינע ווײַסע פֿילן אין דער פֿרי, נאָך מיטאָג און בײַנאַכט. עס מאַכט ניט אויס, צי ער דאַוונט, צי נישט: גאָט איז אומעטום פֿאַרשוווּנדן געוואָרן. הײַנט האָט מען אים סוף־כּל־סוף צוריקגעשיקט אין דער קליינער שטאָט בײַם ניסן. מע האָט געזאָגט, אַז ער איז, דאַנקען גאָט, געזונט געוואָרן. ער איז געזעסן אין אַ פֿרעמדן אויטאָ. דער שאָפֿער איז מסתּמא געווען אַן אַראַבער. דער טאַקסי האָט זיך געלאָזט אין וועג אַרײַן מיט דער פֿולער גיכקייט אין דער זעלבער צײַט, וואָס דער שאָפֿער האָט געהאַלטן אין איין רעדן. דער ראַדיאָ האָט צום מערסטן געשפּילט פּאָפּמוזיק, געמישט מיט רעקלאַמעס. אָדם האָט מורא געהאַט. דאָס זײַנען אָבער געווען וועלטלעכע זאַכן און מענטשלעכע פֿענאָמענען. ער האָט געבענקט נאָך דער רו אין גן־עדן. צווישן ביימער, בלימעלעך, קרײַטעכצער און גראָז האָבן זיך אויך פֿאַרשיידענע ווילדע חיות און פֿייגל אַרײַנגעצויגן אין גאָרטן אַרײַן. אַ וווּנדערלעך אָרט. אָדם האָט זיך געפֿרייט, וואָס ער וועט באַלד אַהיימקומען. די זון האָט באַקליידט דאָס בערגל מיט אָוונט־גאָלד, און די פֿאַפּירמיל האָט געגליט ווי אַ צווייטע זון. דער אַראַבישער טאַקסיפֿירער האָט זיך אָפּגעשטעלט בײַם ראַנד פֿון סטאַנציע־גאַס. אַ טיר האָט זיך געעפֿנט און אָדם דער סטאָליער האָט אַנטפֿלעקט די לאַנגע, מאָגערע פֿיס דורך אויטאָ־טיר. אַ ווינטל האָט אַ כאַפּ געטאָן דאָס בערדל, און עס האָט אַרומגעווירבלט אין דער לופֿט ווי אַ צעפֿלאַמטע פֿאָן. ער האָט שוין געוווּסט, אַז עפּעס האָט זיך געביטן אין געגנט. די גאַנצע אַטמאָספֿער, דאָס ליכט, די שטימונג אויף סטאַנציע־גאַס איז געווען גאָר אַנדערש. ווען ער האָט באַצאָלט און אַרויסגענומען דאָס מעדיקאַמענטן־בייַטל, האָט ער זיך געזונט גיין אַנטקעגן גן־עדן. דאָס לאַנגע, שבתדיקע קלייד האָט אויף יעדן טריט געשפּילט מיטן ווינט.

ס׳איז גאָרנישט געבליבן. אַספֿאַלט! אַלץ איז געוואָרן אַספֿאַלט. אַ פּאַרקירפּלאַץ אין גן־עדן מיט ווײַסע גראָדעקן און אַ שימערירנדיקן אינפֿאָרמאַציע־שילד. אַפֿילו נישט קיין שפּראָץ פֿון גראָז איז געבליבן. אַלע חיות זײַנען פֿאַרטריבן געוואָרן. אויפֿן שילד איז געזעסן אַ רויטהעלדזל, וואָס האָט געקוקט אויף אים מיט טרויעריקע אויגן. די באָרווועסע פֿיס האָט געברענט דער הארטער אַספֿאַלט. די וועלט האָט זיך איבערגעדרייט און אַ גרויסע מידקייט איז אים באַפֿאַלן אין ברוסט. פֿאַר וואָס גן־עדן?

ער האָט אויפֿגעהויבן די הענט אין דער לופֿט און געזעדט צו גאָט:

״נאָכן מבול האָסטו אָנגעזאָגט, אַז אָפּמעקן וועסטו מער קיין מאָל נישט דאָס, וואָס דו האָסט באַשאַפֿן אויף דער ערד. נו, וואָס איז דען געשען מיטן גן־עדן? האָב איך נישט געטאָן אַלץ ענוי, ווי דו האָסט געהייסן? האָב איך נישט געבראַכט פֿאַר דיר טיִערע קרבנות?״ מיטן בליק צוגעקלעפט צום גאָלדענעם הימל האָט אָדם געוויזן מיט די הענט אויפֿן גאָרטן און געזאָגט: ״הפֿר־נא! וואָס האָסטו געטאָן?״

דער קאָסמאָס האָט אָבער געשוויגן. הייסע טרערן האָבן געברענט אין די אויגן. אַ מידער און אַ דערשלאָגענער האָט ער אָנגעהויבן צו גיין. וועג ער האָט זיך אומגעקערט צום נאָרמאַלן מצבֿ, איז ער געשטאַנען בײַם טײַך. עס האָט געמעגט זײַן אָוונט, עס האָט געמעגט זײַן פֿרימאָרגן, ער האָט נישט געוווסט און עס האָט אים אויך ניט געאַרט. אַפֿשר איז אַ שוויַגנדיקער הימל עפּעס אַן אָפּרוף פֿון גאָט? פֿאַר וואָס נישט? אַ וויַסע טויב מיט אַ גרין בלעטל אינעם שנאָבל איז געפֿלויגן איבערן שפּיגל. אַ סימן פֿון גאָט, – האָט אָדם אַ טראַכט געטאָן און אַרויסגעשאָטן די טויזנטער וויַסע משוגע־פֿילן אינעם וואַסער אַרײַן. ער האָט געשמייכלט און געשעפּטשעט צו זיך אַליין, אַז קיינער געדענקט נישט קיין פּחדן! דערנאָך איז ער אַרײַנגעגאַנגען אין טײַך אַרײַן. ער האָט דערשפּירט דאָס קילע, גלאַטע וואַסער אונטער די פּיאַטעס. איין טראָט. נאָך אַ טראָט. איין טראָט און ווידער אַ טראָט. ליבער גאָט אין הימל, ער גייט אויפֿן וואַסער! אָדם האָט זיך אַ גליקלעכער צעלאַכט און אַ קוק געטאָן אויף די שמוציקע פֿיס זײַנע, וועלכע קענען גיין אויפֿן וואַסער, און ער האָט געקוקט אויף דער וויַסער טויב – זי האָט נאָך אַלץ געשוועבט איבערן שפּיגל, און ער האָט געזען, אַז דאָס איז גוט.

און עס איז געווען אָוונט און עס איז געווען פֿרימאָרגן דעם ערשטן טאָג נאָך דעם אונטערגאַנג פֿון גן־עדן. דער בטחון איז אַ כּוח. וועג עס ווערט באַשעדיקט, ווערט מען פֿלוצעם פֿאַרוווּנדלעך. אָדם דער סטאָליער פֿליסט אינעם טײַך. דער קילער, אַלטער ניסן האָט אים אַרומגענומען מיט ליבשאַפֿט. אַ נבֿיאס גוף איז אַ טיִערע מתּנה, וואָרעם מיטן גוף קומט אויך זײַן בטחון. מע דאַרף אים דערפֿאַר טראָגן אַזוי ווי מע טראָגט אַן עופּעלע, לייַכט און פֿעסט.

וועלוול טשערנין, *כּפר־אלדד, ישׂראל*

גענפאַנצערט ווערן

אַ גרוס די העלדן

נײַע ציַטן טוען קומען.
פֿײגל זינגען, בינען זשומען.
ערגעץ בלִיִען צויבער־בלומען.
זייער ריח רייצט די נאָז.
ס׳איז אַ שאָד די ציַט די אַלטע,
הייסע זומערס,ווינטערס קאַלטע,
בעל׳ן, מעדזשיבאָזש, אומאַן, באַלטע,
רעגנס, שנייען, היי און גראָז.

כ׳הער, ווי רויטע הענער קרייען,
כ׳פֿיל, ווי בייזע ווינטן ווייען,
כ׳זע, ווי בידנע כאַטקעס שטייען
שטאָל׳ן אַקעגן אַ פּאַלאַץ.
כ׳בין אַנטציקט פֿון זייער גבֿורה.
כ׳גלייב, אַז אַל׳ן וועט זיַן כּשורה,
האָבן וועט אַ שטיקל צורה.
כ׳טו פֿאַרטראַכט דעם קאָפּ אַ קראַץ.

איך פֿאַרשטיי, אַז דאָס קלינגט מאָדנע
סיַ אין בריסק און סיַ אין גראָדנע
צווישן העלדן סאַמעראָדנע,
וועלכע לאָזן זיך אין שלאַכט.
אָבער ס׳קומען נײַע ציַטן.
וועלן זיי דעם קיום בייַטן.
ס׳וועלן נאָענט ווערן וויַטן.
ס׳וועט דער הינַט זיַן פֿול מיט פּראַכט.

כּפר־אלדד תשפ״א

ערבֿ־אָדר

בעת וואַסערפֿאַל צעאַקערט אַ קאַניאָן
אין מיטן מידבר טעמפּ אין שבֿט צי אָדר,
איז הייליקייט אויף סאַמע אויבן אָן,
אין סאַמע צענטער און אין סאַמע יאָדער.

און שטיינער טוען פֿאַלן אין אַ תּהום
און קײַקלען זיך ווי ביינער בעת אַ תּחיה,
מבֿשׂרדיק ״נס גדול היה שם״
און רײַסנדיק פֿאָרמעל אַ שטיקל קריעה.

דאָס וואַסער טוט אַנטלויפֿן איינס און צוויי,
נאָר בלומען טוען וועגן דעם דערמאָנען
און זיי פֿאַרשאַפֿן אומפֿאַרמײַדלעך ווײַ,
וויַיל זייער בליִונג טוט פּסדר מאָנען

נאָך וואַסער אָדער נאָך אַ ביסל בלוט
אויף דעם מזבח נאָר פֿון ווילדע שטיינער.
און דאָס וועט צוגעבן אַ חיות און אַ מוט
די טרוקענע זיך קײַקלענדיקע ביינער.

כּפֿר־אלדד תשפּ״א

ניט דערזאָגט

ס׳קומט אין גיכן די גאולה
שוין כּמעט צוויי טויזנט יאָר.
מתמהמה איז די גדולה
יעדעס מאָל פֿון דור צו דור.

ס׳איז אַ מינהג דאָך געוואָרן,
און דער מינהג ברעכט דעם דין.
ס׳איז קיין תּירוץ פֿאַר קיין צאָרן,
וויַיל דאָס וואַרטן האָט אַ זין.

ס׳איז דאָס וואַרטן אונדזער גלויבן,
אונדזער תּוך און אונדזער זײַן.
לאָמיר בענטשן, לאָמיר לויבן
פּשוט אין דער וועלט אַרײַן.

און די וועלט וועט אונדז באַקרוינען
מיט אַ שפּע פֿון געדולד.

ירושלים תש״ף

דער ערשטער דיבר

איך האָב צו טאָן מיט זיך אַליין.
ס׳איז זייער שווער.
ווער איז דאָ גרויס? ווער איז דאָ קליין?
און ווער איז ווער?

עס דאַכט, ס׳איז פּראָסט. נאָר צו פֿאַרדרייט
אין תּוך איז אַלץ.
וווּ איז אַ טרויער? וווּ – אַ פֿרייד?
וווּ – ברויט? וווּ – זאַלץ?

איך פּרווו כאָטש זיך אַליין פֿאַרשטיין
כאָטש וועניקער־איז,
זאָל זײַן ביים ליגן צי ביים שטיין,
ביים זאָגן: ״טשי־יז״.

כּפֿר־אלדד תש״ף

* * *

זאָגט איר, אַז די זון וועט אייביק מאַכן קריזן אינעם הימל,
ויהי בוקר, ויהי ערבֿ אָן אַ סוף און אָן אַ המשך.
וואָס קען טאַקע זײַן אַ המשך פֿון דעם אײַנגעשטעלטן סדר?
וואָס קען זײַן אַ סוף, אויב וויַטער איז ניטאָ קיין שום חידושים?

אײַער טענה איז באַרעכטיקט, אָבער מיר איז שווער צו גלייבן.
איך בין ניט קיין קנאַפער גלייבער. כ׳גלייב אין גאָט און זײַנע ניסים.
כ׳גלייב אין נעכטן און אין מאָרגן, און אין אפֿשר און אין זיכער,
אָבער גלייבן, אַז באַשטענדיק וועט די דרייענישׂ זײַן ממשיך,
קען איך ניט, ווײַל ס׳איז מיר לעפּיש אַ פֿאַרגליווערטקייט פֿון בריאה.
פֿרעגט מיך ניט: ״וואָס איז דער תּכלית?״ וויסט איך ניט, און כ׳וועל ניט זאָגן.
כ׳וואַרט ווי אַלע אויפֿן אויפֿגאַנג פֿון דעם ליבן מאור־גדול,
נאָר איך בין בכלל ניט זיכער אין אומענדלעכע קאַיאָרן.

כּפֿר־אלדד תש״ף

* * *

צומאָל איז וויכטיק זײַן פֿאַרשטענדלעך
לכל־הפּחות זיך אַליין.
אַניט וועסט דרייען זיך אומענדלעך
איבער אַ פּוסטן פֿלאַכן פּליין.

דאָרט פּויזען טעמפּע טשערעפּאַכעס,
און זייער בליק איז ריין און פּוסט.
ניטאָ קיין שטערונגען, קיין נחת,
קיין צער, קיין צאָרן און קיין גלוסט.

צומאָל איז גוט געפּאַנצערט ווערן,
נאָר בלויז צומאָל און אויף אַ וויַיל.
אַניט וועסט זיך אַליין צעשטערן,
גלײַך ווי מע ווישט אַראָפּ אַ פֿײַל.

כּפֿר־אלדד תשפּ״א

* * *

גרייט זיך צום וואַרפֿן זיך פֿריילעך אויף שפּיזן,
צום ווערן קדושים דערנאָך און אַצינד.
זעט אין ווינטמילן דראַקאָנען און ריזן.
ציילט פֿרעמדע מיצוות און אייגענע זינד.

רינען זאָל בלוט פֿון צעשטאָכענע גאָרגלען,
פֿאַרבנדיק פֿרייליעך דאָס פֿאַרבלאָזע זײַן.
זאָלן זיי הודיען ווי קריסטלעכע אָרגלען
גלײַך דעם באַשאַפֿער אין פּנים אַרײַן.

ס׳וועט סײַ ווי סײַ ניט דערטראָגן צום אויבן
קריוודעס און קלאָגן און לײַדן און זין.
וואָס איז דער טעם שרײַען ״הער!״ צו אַ טויבן.
וואָס איז דער תּכלית דערפֿון און דערין?

כּפֿר־אלדד תּשפ״א

* * *

אַ בליץ וועט אויפֿלויכטן פֿינצטערע רוימען,
און שטיל וועט זײַן אויף אַ רגע צי צוויי.
דאָס איז די צייט פֿאַר צויבער און טרוימען
אָן קיין שום זאָרג, אָן שרעק און אָן ווי.
ס׳וועט אומפֿאַרמײַדלעך אַ דונער זיך יאָווען.
נאָר ס׳וועט זײַן שפּעטער, אין אין־סוף אַרום.
ס׳איז ניט כדאי צו שטאַמלען און האָווען
און ניט מקבל זײַן אייביקייט פֿרום.

כּפֿר־אלדד תּשפ״א

* * *

פֿײַער־צונגען דערהייבן זיך פֿון אַש און לעקן אונדזערע שפּורן
און מיר טאַנצן שער האָפּקע פֿרייליעכס
טאַנצן מיר טוסטעפּ פֿאָקסטראָט טשאַרלזטאָן
טאַנצן מיר טוויסט שייק
טאַנצן מיר בריקדאַנס טראַנס
טאַנצן מיר בעת אַש דרייט זיך אַרום אין וואַלס
פֿײַער־צונגען דערהייבן זיך פֿון אַש און לעקן אונדזערע שפּורן
מיר טאַנצן

כּפֿר־אלדד תּשפ״א

בהמון גליו

וואַרטן אויף וועטער בײַם ים.
ציילן די כוואַליעס, וואָס לויפֿן,
אָנקלײַבן שטיינדלעך אַ הויפֿן,
גלייבן אין נסים, הגם

ס׳הערט זיך אַ דונערן שוין,
רגע׳ס צעדרויבלען זיך שטויביק,
ס׳וועלט די אמונה אומגלויביק
אונטערן פֿליעסק פֿון המון.

תּל־אָבֵיבֿ תשפ״א

לייבל באָטוויניק, *נווה־מאָנאָזאָן, ישׂראל*

קאַמף־ציגון

קאַפּיטל א׳

וויצע־קאָמאַנדיר טאַטשקאַטאַ־טשור איז געזעסן אין דער קאָמאַנדע־שטול פֿון דער ריזיקער קריג־אוך־פֿאָר שטערן־שיף. פֿינף און פֿופֿציק יאָר איז ער שוין געזעסן אויפֿן זעלבן אָרט, ווי פֿאַרגליווערט. פֿון דעמאָלט אָן, ווען ער האָט צום ערשטן מאָל זיך אַוועקגעזעצט, איז ער פֿון אָרט ניט אָפּגעטראָטן. אפֿילו קיין ריר זיך ניט געגעבן. בלויז דרײַ מאָל האָט ער געפֿונען פֿאַר נייטיק צו עפֿענען די אויגן און נעמען אַ וואָרט.

זײַן גרויסער און שווערער פֿיר־מעטערדיקער קערפּער איז די גאַנצע צײַט געווען אין אַ צושטאַנד פֿון ״געהאָרך־שלאָף.״ צוליב דער סטאַטישער מצבֿ, האָט זײַן נאָרמאַל ברייטער גוף צובאַקומען נאָך וואָג און זיך אויסגעבריטערט. ער איז געווען צוגעבונדן מיט פֿאַרשיידענע דראָטן, רערן, און קישקעס צו דעם שיפֿס קאָנטראָל מעכאַניזם. זײַן שפּײַז, און אַלע זײַנע באַדערפֿענישן, זײַנען אים אויטאָמאַטיש באַדינט געווארן. אויף דער מאַסיווער קאָפּ זײַנער, איז געווען אַ ספּעציעלער העלם מיט דראָטן וואָס זײַנען געווען צוגעבונדן דירעקט צו דעם שיפֿס אַוואַנסירטן פֿלי־קאָמפּיוטער, דער כעמיקאַלישער שׂכל־אַפּאַראַט ״כעמישׂאַפּ מאָדעל 57.״

טאַטשקאַטאַ־טשור איז געזעסן און האָט בלויז פֿאַרדײַעט. ניט מאכלים, נאָר אינפֿאָרמאַציעס וואָס דערגייען צו אים דורך דעם ספּעציעלן העלם. אַלע טראַנסמיסיעס און קאָמוניקאַטן אין דער שיף און מחוץ איר, האָט ער אויפֿגעכאַפּט. אַלע געגעבענע, נײַע און אַלטע וואָס זײַנען געווען אין די ריזיקע כעמישאַפּ־באַנקען האָט ער געקענט אָנטאָפּן. אַלע אינפֿאָרמאַציעס אָנגעזאַמלטע פֿון דער שיפֿס דרויסנדיקע חוש־אַפּאַראַטן זײַנען צו אים אָנגעקומען. זײַן יעדער חוש איז געווען אָנגעשטעלט און אָנגעשפּיצט כדי אַלץ אויפֿצוכאַפּן און דערנאָך דורכטראַכטן און גוט צעקײַען און איבערקײַען. זײַן מוח איז געווען דער בעסטער פֿון זײַן פֿאָלק.

דער הויפּט־קאָמאַנדיר איז געווען באַלאַקאַ־טשור, אַ הויכער (איבער 5 מעטער), שלאַנקער און אַריסטאָקראַטישער קוויקאָווער. ניט ווייניקער קלוג פֿאַר זײַן צווילינג אייַ־ברודער, איז ער ווי געבוירן צו קאָמאַנדירן (כאָטש ביידע זײַנען אַרויס פֿון דער זעלבער אייַ – אַ זעלטנהייט בײַ די קוויקאָווער – האָבן זיי ניט אויסגעזען ענלעך). ער האָט זיך פֿאַרנומען מיט די טאָג־טעגלעכע נויטן פֿון דער גרויסער שטערן־שיף מיט אירע דרײַ טויזנט מאַטראָסן־וויסנשאַפֿטלער פֿון ביידע מינים. ער, באַלאַקאַ־טשור, מיט זײַן ברודער דער וויצע־קאָמאַנדיר טאַטשקאַטאַ־טשור, מיט די אַנדערע פֿון דער מאַנשאַפֿט, האָבן געהאַט גאָר אַ וויכטיקע אָבער וואָגיקע שליחות: צו געפֿינען, ערגעץ־וווּ אין דעם ברייטן וויסט פֿון דעם קאָסמאָס, אַ מעכטיקן וואָפֿן וואָס זאָל העלפֿן ראַטעווען זייער היים־פּלאַנעט ״קוויקאָ.״

די אײַנוואוינער פֿון זייער פּלאַנעט זײַנען שוין נײַן הונדערט יאָר געווען אין אַ לעבנסקאַמף מיט די אײַנוואוינער פֿון דער שכנתדיקער זון־סיסטעם אויף דעם פּלאַנעט ״קאַרק־III.״ די לעצטע קאָמוניקאַטן פֿון דער היים האָבן אָנגעוויזן, אַז עס האַלט גאַנץ שמאָל מיט די קוויקאָווער אַרמייען און שטערן־

פֿלאָטן. זיי וועלן לאַנג ניט קענען אויסהאַלטן. אַלע אויף דער שיף זײַנען געווען באַזאָרגט. אַ מעכטיקע אַרמיי פֿון ״קאַרק־III״ האָט אפֿילו באַווייזן צו לאַנדן אויפֿן קוויקאָווער פֿלאַנעט. נאָך אַ שוועריקייט אין בלוטיקן קאַמף איז זי טאַקע פֿאַרניכטעט געוואָרן, אָבער אַ סך שאָדן איז דערבײַ אָפּגעטאָן געוואָרן.

עס האָט זיך אויף גיך גענייטיקט אַ וואָפֿן וואָס זאָל טרעפֿן אין ״**קאַרק־III**״ אַליין, מיט אַזאַ קראַפֿט, אַז די קוויקאָווער זאָלן איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל איבערקומען זייערע מעכטיקע שׂונאים. די קאָנוועניציאָנאַלע וואָפֿן פֿון ביידע צדדים האָבן קיין לייזונג ניט געבראַכט צו דער מלחמה. פֿאַרקערט, די סכנה פֿאַר קוויקאָ איז געוואָרן אַלץ גרעסער. דעריבער, איז דאָס געפֿינען, און וואָס פֿריער, אַזאַ מעכטיקן, ניט־קאָנוועניציאָנאַלן וואָפֿן געוואָרן אַלץ נייטיקער און אַקטועלער.

טאַטשקאַטאַ־טשור איז געזעסן אויף זײַן אָרט אין דער קאָמאַנדע־שטול אין דער ״געהאָרך־שלאָף״ מצב, און כאָטש אויסערלעך ס׳האָט אויסגעזען ווי ער שלאָפֿט רואיק, האָט ער אַלץ געהערט און אַלץ געוואוסט. פֿונדעסטוועגן, האָט ער וועגן די פֿראָבלעמען און קאָנסצעקווענצן פֿון דער קריגס־לאַגע ניט געטאָרט אפֿילו אויף אַ סעקונדע טראַכטן. זײַן פֿולע קאָנצענטראַציע האָט געמוזט זײַן געוואָנדן דער שליחות. דער אוניוועלט איז געווען אַ ברייטער, און כאָטש עס האָבן עקזיסטירט אַ סך אַוואַנסירטע ציוויליזאַציעס, זײַנען די באַפֿעלקערטע זון־סיסטעמען געווען ווײַט איינער פֿון דעם צווייטן. קיין סך צײַט האָבן זיי ניט געהאַט.

קאַפּיטל ב׳

מיט אַ געוואַלדיקער גיכקייט האָט די שיף אַוואַנסירט אין איר זוכונג. די בעסטע און סענסיטיוווסטע חוש־אַפּאַראַטן וואָס די קוויקאָווער טעכנאָלאָגיע האָט געקענט אַנטווילקלען, זײַנען געווען אָנגעשפּיצט צו געפֿינען די געגאַרטע סימנים. זיי האָבן געאַרבעט נאָכאַנאַנד, אָן אויפֿהער. די מאַטראָסן־וויסנשאַפֿטלער און טעכניקערס האָבן געהאַלטן איבער זיי אַ שטרענגן קאָנטראָל, און זיי געהיט און זיך געזאָרגט איבער זיי ווי דאָס טוט אַ מאַמע מיט איר ניי־געבוירן עופֿהלע. און אַזוי, טאָג אײַן, טאָג אויס, אָן אויפֿהער, ביז... די מאָנאָטאָנישקייט האָט זיך פֿלוצעם איבערגעריסן.

דאָס בת־קול פֿון שוויגנדיקן טאַטשקאַטאַ־טשור האָט זיך דערהערט איבער דער גאַנצער שיף. אפֿילו נאָך פֿינף און פֿערציק יאָר, האָט דאָס געקלונגען ווי עפּעס אַן עכּא פֿון גאָר אַ גרויסן און טיפֿן תּהום: ״איך פֿיל עפּעס ... יע... איך מיין, אַז ס׳איז עפּעס דאָ.״

מיט די אָפּהילכנדיקע ווערטער האָבן אָנגעהויבן רוישן אַלע שיף־אַלאַרעמס. ליכט האָבן אָנגעהויבן בלישטשען אויף די אַלאַרעם־פּאַנעלן און מאַטראָסן האָבן אָנגעהויבן לויפֿן פֿון אָרט צו אָרט, צו זייערע באַשטימטע פּאָסטנס, אָדער אַדורכצופֿירן עפּעס אַ שליחות. וועג דער ויצע־קאָמאַנדיר עפֿנט ס׳מויל מיט די אויגן און ׳וועקט זיך אויף׳, – וועקן זיך אַלע אויף. די אָנגעשטרענגטקייט און זאָרג אויף דער שיף זײַנען גלײַך פֿאַרשוווּנדן געוואָרן און אויף זייער אָרט איז אַרויף אַ געפֿיל פֿון האָפֿענונג און גלײַכצײַטיק אַ גרויסער געראָדער: סוף־כל־סוף, איז געווען וואָס צו טאָן! די פֿיר הערצער בײַ די זכרים און פֿינף הערצער בײַ די נקבֿות האָבן אָנגעהויבן גיכער צו קלאַפּן. די גרינע און גראָע בלוטן אין זייערע קערפּערס האָבן געגומען גיכער שטראָמען דורך די צוויי אָפּגעזונדערטע בלוט־צירקולאַר־סיסטעמען זייערע. יעדער האָט זיך געגומען מיט מי און פֿרישער ענערגיע צו איר אָדער זײַן אַרבעט,

און מיט אַ האָפֿענונג, אַז אפֿשר וועלן זיי געפֿינען דאָס וואָס זיי זוכן, און וועלן קענען באַלד זיך אומקערן אַהיים.

מעכטיקע ענערגיע־כוואַליעס פֿון אַ סאָרט וואָס איז געווען אומבאַקאַנט זייער וויסנשאַפֿט זײַנען אויפֿגעכאַפּט געוואָרן דורך די חוש־אַפּאַראַטן. טאַטשקאַטאַ־טשורס ערשטע אויפֿגאַבע איז געווען צו אַנאַליזירן די געגעבענע, כדי צו דערגיין צי זייער שיף מיט איר מאַנשאַפֿט קען חלילה זײַן אין אַ געפֿאַר. זײַן ברודער, דער קאָמאַנדיר באַלאַקאַ־טשור, איז אומגעדולדיק געשטאַנען אין דער זײַט. זײַן לאַנגער עק האָט אים אַרומגערינגלט און געטוליעט, זיך אָפּגעבונדן און אים ווידער אַרומגענומען – דאָס איז געווען אַן אינסטינקטיווע רעאַקציע פֿון דער גוף, פֿון ווען אַ קוויקאָווער געפֿינט זיך אין אַ סכנה אָדער גרייט זיך צו פֿיזישער קריג. דאָס איז געווען אַ סימן פֿון זײַן נערווועזקייט, בעתן וואַרטן צו הערן זײַן ברודערס פֿסק: סטראַטעגיש אָפּטרעטן, צי פֿליען פֿאָרויס, אויסצופֿאָרשן די ענערגיע־כוואַליעס.

טאַטשקאַטאַ־טשור האָט באַשטימט: אויספֿאָרשן!

...און מען איז טאַקע אַרויס אויספֿאָרשן. דער ריזיקער קריגס־און־פֿאָרש שטערן־שיף האָט זיך דערנענטערט צו אַן אומבאַקאַנטן שטערן־סיסטעם פֿונוואַנען עס האָבן פֿולסירט די אומבאַקאַנטע ענערגיע כוואַליעס. קלענערע שיפֿלעך זײַנען אַרויסגעשיקט געוואָרן צו באַטראַכטן און אַנאַליזירן די זיבעצן פֿלאַנעטן אַרום די צווייַ זונען.

די רעזולטאַטן, אָבער, זײַנען ניט געווען קיין צו דערפֿרײַענדיקע. די ענערגיע כוואליעס זײַנען געווען אַלץ וואָס איז איבערגעבליבן פֿון אַ קאַטאַקליזמישער געשעעניש וואָס האָט פּאסירט, לויט די ווייסנשאַפֿטלעכע רעכענונגען, מיט עטלעכע און דרײַסיק טויזנט יאָר פֿריער. געווען דאָרט בלויז איין פֿלאַנעט וואָס האָט וועט עס איז געהאַט עפּעס אינטעליגענטער לעבן אויף אים. איצט אָבער איז דער פֿלאַנעט געווען וויסט. ס׳איז ניט געווען מיט וועמען צו רעדן.

די שליחות האָט זיך פֿאָרגעזעצט. די באַגײַסטערונג וואָס האָט טיילווײַז איבערגעריסן די מאָנאָטאָנישקייט איז ביסלעכווײַז פֿאַרשוואונדן, און מען האָט ווידער גענומען זוכן, און זוכן, און זוכן... גאַנצע צען יאָר האָט געדויערט, ביז נײַע אַלאַרעמס האָבן אָנגעהויבן קלינגען, און ווידער האָט מען געווארט אויפֿן פּסק פֿון געניאַלן וויצע־קאָמאַנדיר.

– ״בסדר״, האָט ער געפּסקנט, ״קיין דירעקטע סכנה פֿון די ענערגיע כוואַליעס איז ניטאָ, כאָטש זיי זײַנען שטאַרקער ווי די פֿון ערשטן פֿלאַנעט וואָס מיר האָבן באַזוכט מיט צען יאָר צוריק. מיר קענען דאָס אויספֿאָרשן.״

די אַלאַרעמס האָבן זיך טיילווײַז איינגעשטילט, און די שיפֿס מאַנשאַפֿט איז אַריבער אויף אַ לײַכטערן צוגרייט־מצב, וויײַל פֿונדעסטוועגן, קען נאָך אָנקומען אַן אַטאַקע פֿון די אײַנוואוינערס פֿון דעם פֿלאַנעט.

דער קאָמאַנדיר האָט געהייסן די שיף אָפּוואַרטן עטלעכע צענדליק מיליאָן קילאָמעטער פֿונעם פֿלאַנעט, פֿון וועלכן עס האָבן אַרויסגעשטראַלט די מעכטיקע כוואַליעס. ער האָט צונויפֿגעשטעלט אַ קליינע מאַנשאַפֿט פֿון געקלִיבענע אָפּיצירן־וויסנשאַפֿטלער און זיי אַרויסגעשיקט אין אַ קלענערן פֿאָרש־

שיפּל צונויפּקלײַבן מערערע אינפֿאָרמאַציעס פֿון דער נאָענט, און אויב מעגלעך, צו לאַנדן אויפֿן פּלאַנעט גופֿא.

די מאַנשאַפֿט פֿון דעם פֿאָרש־שיפֿל איז געווען אָנגעפּירט פֿון טאַטשקאַטאַ־טשורס אייניקל, די שיינע און אינטעליגענטע קאַפּיטאַן מאַנאַנדאַ־טשור. דער קאָמאַנדיר האָט, לויט דער רעקאָמענדאַציע פֿון זײַן ברודער, אָפּט אויסגעקליבן מאַנאַנדאַ־טשורן פֿאַר די שוועריקייטן אין ריזיקאַלישסטע שליחותן – זי זאָל זיך ׳אויסגרינען׳ און זיך לערנען ערשט־האַנטיק די רעאַליטעטן פֿון לעבן און טויט. ער האָט געוווּסט, אז די יונגע קאַפּיטאַן איז געווען געטרײַ איר מוטער־פֿלאַנעט, אָבער ער האָט אויך געוווּסט, אז זי איז ניט אינגאנצן געווען מסכים מיטן פּלאַן פֿון אויסזוכן אַ מעכטיקן וואָפֿן וואָס זאָל קענען חרובֿ מאַכן קאַרק־III.

מאַנאַנדאַ־טשור איז געווען בלויז 250 יאָר אַלט. אויף קוויקאָ האָט מען געקענט לעבן ביז אפֿילו 1000 יאָר. און ווי אַ סך יונגע קוויקאָוועס אין איר עלטער האָט זי געהערט צו אַ גרופּע אינטעלעקטואַלן וואָס זײַנען געווען קענען דער מלחמה צווישן די ביידע פּלאַנעטן. זיי האָבן געהאַלטן (און אָפֿענערהייט פּראָפֿאַגירט) אַז מען זאָל געפֿינען אַ וועג צו מאַכן שלום מיטן שׂונא.

באַלאַקאַ־טשור האָט אפֿילו אַ ביסעלע סימפּאַטיזירט מיט איר. ער האָט אַליין אַדורכגעמאַכט שווערע נסיונות אין קריג און פֿאַרלוירן גוטע פֿרײַנד קריגס־ברידער און קריגס־שוועסטער. ער האָט אַליין געבענקט צו פֿאָרן אַהיים. דאָרט האָט ער איבערגעלאָזט דרײַ פֿרויען און אייניקע אייערלעך וואָס האָבן זיכער אַרויסגעגבן נײַע קינדערלעך. און דאָס, נאָך מיט 65 יאָר פֿריער.

– ״ווער ווייסט״, פֿלעגט דער קאָמאַנדיר צו זיך אָפּט זאָגן, ״צי זיי לעבן נאָך, צי זיי זײַנען ניט געפֿאַלן אין קריג, ווי אַנדערע פֿון מײַנע טײַערע קינדער און אייניקלעך.״

ער האָט אַ שאָקל געטאָן די גרויסע קאָפּ זײַנע, ווי מע מאַכט אַוועק מיט דער האַנט, די אַלע מחשבות פֿון נאָסטאַלגיע און בענקשאַפֿט.

– ״דווקא איצט, ווען זייער היים איז געווען אין דער גרעסטער סכנה, ״ האָט ער צו זיך געטראַכט, ״דווקא איצט, האָבן מיר באַדאַרפֿט זײַן אייניק און קאָנצענטרירן זיך אויף צו געפֿינען אַ מיטל צו צעברעכן די מיליטעריש מאַכט פֿון אונדזערע שׂונאים״.

קאַפּיטל ג׳

וועו דאָס פֿאָרש־שיפֿל איז צוריקגעקומען פֿון זײַן אויספֿאָרש־שפּאַציר צום פּפלאַנעט פֿון וואַנען עס זײַנען דערשפּירט געוואָרן ריזיקע ענערגיע כוואַליעס, איז צוזאַמענגערופֿן געוואָרן אַ ספּעציעלע זיצונג פֿון די וויכטיקסטע אָפּיצירן. זיי זײַנען זיך צוזאַמענגעקומען כדי אויסצוהערן באַריכטן פֿון דעם וואָס איז אויסגעפֿונען געוואָרן.

ווי אָנפֿירערין פֿון דער פֿאָרש עקספּעדיציע, האָט מאַנאַנדאַ־טשור געהאַט דאָס ערשטע וואָרט.

– ״הויך געשעצטער קאָמאַנדיר באַלאַקאַ־טשור, ליכט פֿון אונדזער וויסן, פֿעסטער זײַל פֿון אונדזער קריגס־קראַפֿט, פֿאַרטיידיקער פֿון די קינדער און אייער פֿון דער מוטער־היים.״

אַזוי האָט זי געעפֿנט איר באַריכטס וואָרט, צוגעבנדיק די פֿאָרמעלע און טראַדיציאָנעלע טיטלען, און גלײַכצײַטיק דעם צערעמאָניעלן ׳פֿאַרטיידיקער׳, כדי צו וועקן ביים עולם די בענקשאַפֿט צו די

משפּחות וואָס ווּאַרטן אויף זיי. דערבײַ, האָט זי ניט פֿאַרגעסן צו רײַבן מיט די צוויי אַנטענען אויף איר קאָפּ, ווי אַ סימן פֿון דרך־ארץ.

– ״וויצע־קאָמאַנדיר. אָנגעזעענע אָפּיצירן״, האָט זי פֿאָרגעזאָגט.

דער וויצע־קאָמאַנדיר איז טאַקע אין זאַל ניט געווען, אָבער אַלע האָבן געווּסט אַז ער ׳הערט זיך צו אַלץ צו׳ אפֿילו אויב נאָר מיט ׳איין אויער׳, ווײַל זײַן גאַנצע קאָנצענטראַציע איז דאָך געווען געווידמעט צו דערשפּירן מעגלעכע מקורים פֿון ענערגיע .

מאַנאַנדאַ־טשור האָט זיך אויסגעדרייט פֿון קוקן אויפֿן קאָמאַנדיר און האָט זיך געוואָנדן צום עולם אָפּיצירן:

– איר וועט אַליין פֿאַרשטיין פֿון מײַן באַריכט, פֿאַרוואָס איך מיין אַז אונדזער מי איז אַן אומזיסטע, און אַז מיר זאָלן זיך אומקערן אַהיים.

דאָס האָט גלײַך דערפֿירט צו אַ שושקען זיך און שטילן קריגעריי צווישן די אָפּיצירן. דער קאָמאַנדיר האָט זיך טיילווײַז אויפֿגעהויבן און געגעבן אַ קלאַפּ אויף דער פּאָדלאָגע מיט זײַן עק, אײַנצושטילן די צווישנרייד.

– נו! נו! דערצייל בעסער וואָס מע האָט אויסגעפֿונען... – און האָט זיך וויידער אַוועקגעזעצט.

– הממ.., יע. נו, ס׳איז אַזוי געווען: עס איז אונדז געווען זייער שווער צו געפֿינען אַן אָרט וווּ זיך אַראָפּצולאָזן – וווּ ס׳איז ניט געווען קיין שטאַרקע ראַדיאַציע פֿון די ענערגיע כוואַליעס וואָס מיר האָבן דאָ דערשפּירט. איז מען דערווײַלע אַרומגעפֿלויגן, און די אינסטרומענטן האָבן אָנגעוויזן, אַז כּמעט קיין לעבעדיקער שפּור איז ניט פֿאַרבליבן אויפֿן פּלאַנעט. מיר האָבן געזומען בילדער פֿון אַ סך אַלטע צעפֿאַלענע און צעשטערטע שטעט און ישובֿים. דאָס וואָס איז מן הסתּם פֿאַרבליבן פֿון דער געוועזענער באַפֿעלקערונג. אָט זעט פֿאַר זיך אַליין...

דא האָט די ליכט זיך ביסלעכווײַז אײַנגעלאָשן, און בילדער פֿונעם פּלאַנעט, האָבן זיך אָנגעהויבן ווײַזן ווי 3־דימענסיעדיקע האָלאָגראַפֿישע סצענעס וואָס האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן פֿון סופֿיט פֿון זאַל, און געהאָנגען אין דער לופֿטן פֿאַר זייערע אויגן.

– ווי איר זעט, איז אַלץ אַרום טויט. מיר רעכענען, אַז מיט אַן ערך 10 - 15 טויזנט יאָר צוריק, האָבן עפּעס געוואַלדיקע אויסשטראַלונגען פֿון ענערגיעס צעשטערט דעם אויבערפֿלאַך פֿונעם פּלאַנעט. אויף יעדן פֿאַל, אויסגעהרגעט אַלע לעבעדיקע נפֿשות, און כּמעט ווי אינגאַנצן פֿאַרניכטעט דעם נאַטור־באַלאַנס.

אַלע אין זאַל זײַנען געזעסן שטיל און צוגעשמידט צו זייערע ערטער. בעת־מעשׂה האָבן זיך זייערע עקן ווי אויטאָמאַטיש, אומבאַוווּסטזיניקערהייט (אין זייער נאַטירלעכער רעאַקציע צו דרוק אָדער צווייפֿל) – זיי אַרומגערינגלט און אַרומגעטוליעט. זיי האָבן מיט גרויס שפּאַנונג, און מיט ניט וויניקער שרעק, זיך נאָכגעקוקט ווי די בילדער האָבן זיך באַוויזן איינס נאָך דעם אַנדערן. זיי האָבן געזען ווי עס זעט אויס אַן אויסגעהרגעטער פּלאַנעט.

די שטילקייט האָט איבערגעריסן מאַנאַנדאַ־טשור.

– איך גיב איצט איבער דאָס וואָרט צו קאַלאַטור־מאַנגאַ, וועמען איר קענט אַלע... – און דערווײַלע איז די ליכט צוריק שטאַרק געוואָרן.

קאַלאַטור־מאַנגאַ איז געווען איינער פֿון די באַקאַנטסטע וויסנשאַפֿטלער אויף דעם פֿלאַנעט קוויקאָ. זײַן ספּעציאַליטעט איז געווען דער לימוד פֿון ענערגיע־כוואַליעס.

– אייגנטלעך, האָבן מיר געפֿונען דאָס אייגענע ווי אויף דעם פֿרִיערדיקן פֿלאַנעט, – האָט ער אָנגעהויבן. – במשך פֿון צען חדשים האָבן מיר דעמאָלט גוט דורכשטודירט די אָנגעקליבענע אינפֿאָרמאַציעס פֿון יענעם ערשטן פֿלאַנעט. איצט־אָ, האָבן מיר מיט וואָס צו פֿאַרגלײַכן. מיר האָבן באַטראַכט די נײַע געגעבענע, און געקומען צום אויספֿיר, אַז אין ביידע פֿאַלן איז געווען אַ געוואַלדיקער אַרויסלאָז פֿון ענערגיעס. דאָס זײַנען גאַנץ עלעמענטאַרע קרעפֿטן וואָס ווערן געשאַפֿן ווי אַ רעזולטאַט פֿון אַן אָנשטויס אָדער גאָר אָפּשטויס פֿון די סאַמע פּשוטסטע בוי־שטאָפֿן פֿון די עלעמענטן... אַ מער פּשוטערע זאַך קען ניט זײַן ...

אַ טומל איז אויסגעבראָכן אין זאַל צווישן אייניקע וויסנשאַפֿטלער־אָפּיצירן. וועג די בײַגעוועזענע האָבן זיך עטוואָס איינגעשטילט, האָט קאַלאַטור־מאַנגאַ ווידער פֿאָרגעזעצט.

– יע, איך ווייס וואָס איר טראַכט, אַז דאָס איז אינגאַנצן פֿרעמד אונדזער טעכנאָלאָגיע. סע ווײַזט זיך אָבער אַרויס, אַז ס׳איז דווקא ניט אינגאַנצן פֿרעמד אונדזער וויסנשאַפֿט. וועג די ערשטע רעזולטאַטן בײַם פֿאַרגלײַכן די צוויי פֿלאַנעטן זײַנען צו מיר דערגאַנגען, האָב איך זיך גלײַך געשטעלט אין פֿאַרבינדונג מיט אונדזער באַגאַבטן וויסנשאַפֿטלער־היסטאָריקער טאַרטאַמאַט־מונג. איך האָב געוואָלט, אַז אפֿשר וועלן מיר ביידע צוזאַמען עפּעס דערגיין בײַם אויספֿאָרשן די געשיכטע באַנקען פֿון דער כעמישאַפֿ־ביבליאָטעק.

– מיר האָבן צוזאַמען אויפֿגעדעקט אַ כּמעט אומבאַקאַנטן צוויג פֿון וויסנשאַפֿטלעכער פֿאָרשונג, פֿון מיט אַן ערך צוואַנציק טויזנט יאָר צוריק. די וואָס געדענקען נאָך אַ ביסל פֿון דער וויסנשאַפֿטס־געשיכטע וועלן זיך דערמאָנען אין יענער פֿרע־קלאַסישער תּקופֿה פֿון קוויקאָוואָר וויסנשאַפֿטלעכער אַנטוויקלונג. הקיצור, ווי עס ווײַזט זיך אַרויס, האָבן יענע גדולים אָנגעהויבן מאַכן די ערשטע שטרעבונגען פֿון פֿאָרש־אַרבעט אין דעם תּחום. היות ווי עס זײַנען געווען וויכטיקע און ממשתדיקע פֿאָרשריטן אין די ענערגיע־וויסנשאַפֿטן וואָס מיר באַנוצן זיך מיט זיי אפֿילו ביז הײַנט צו טאָג, זײַנען יענע פֿאָרש־ריכטונגען באַגרענעצט געווען דורך דער אָנפֿירערשאַפֿט פֿון דער דעמאָלטיקער וויסנשאַפֿטלעכער קהילה... ביז זיי זײַנען אינגאַנצן פֿאַרגעסן געוואָרן.

– אונדזער ברודער־וויסנשאַפֿטלער, טאַרטאַמאַט־מונג איז אויך געראָטן צו געפֿינען קאָפּיעס פֿון די פּראָטאָקאָלן פֿון דעם הויפּט־ראַט פֿון דעם מיניסטעריום פֿאַר וויסנשאַפֿט פֿון יענער צײַט. צווישן די סיבות וואָס ווערן אָנגעגעבן פֿאַרן אָפּשטעלן די פֿאָרש־אַרבעט זײַנען געווען די אויבנדערמאָנטע. דאָס הייסט, גוטע פֿאָרשריט אין אַנדערע פֿעלדער. עס ווערט אָבער אויך אונטערגעשטראָכן, אַז די דאָזיקע פֿאָרש־אַרבעט ריזיקירט אויך מיט אַנטפּלעקן ענערגיע־רעסורסן וואָס זײַנען סײַ סכנהדיקע, סײַ גאָר שווער צו באַהערשן, – דאָס הייסט, שווער צו האַלטן אונטער אַ זיכערן קאָנטראָל...

קאַלאַטור־מאַנגאַ האָט געקוקט אויף מאַנאַנדאַ־טשורן, און איר געמאַכט אַ סימן מיט איין אָרעם, אַז ער האָט פֿאַרענדיקט. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט, און זי איז ווידער געקומען צום וואָרט.

– ״דער סך־הכל איז, אַז מיר האָבן הײַנט צו טאָג ניט די נייטיקע קענטשאַפֿטן צו באַהאַנדלען אַזעלכע אויסערגעווײַנטלעך מעכטיקע קרעפֿטן... מיר האָבן געזען די רעזולטאַטן פֿון די אַזוי געראָפּענע

׳עלעמענטן־וואָפֿן׳: צוויי אומגעבראַכטע וועלטן. ניט נאָר דעם פּלאַנעטס אײַנווינערס, נאָר די גאַנצע נאַטור־באַלאַנס איז צעשטערט געוואָרן.

– אויפֿן ערשטן פּלאַנעט האָבן מיר נאָך ווי עס איז געלאַנדעט. מיר רעכענען, אַז אַן ערך דרײַסיק טויזנט יאָר איז אַדורך זינט יענער קאַטאַסטראָפֿע. די שפּורן פֿון ראַדיאַציע אויפֿן צווייטן פּלאַנעט זײַנען נאָך געווען גאַנץ שטאַרקע. ס׳איז געווען שווער צו געפֿינען וואו זיך אַראָפּצולאָזן אויף דער יבשה און ניט זײַן אין קיין סכנה. מיר האָבן ממש ריזיקירט מיטן לעבן אַרויסצוגיין פֿונעם פּאָרש־שיפֿל.

– אַ דאַנק דיר, אָפּיציר מאַנאַנדאַ־טשור, פֿאַר דײַן באַריכט! – האָט דער קאָמאַנדיר באַלאַקאַ־טשור זי איבערגעריסן. – מיר האָבן אויסגעהערט דעם וויסנשאַפֿטלעכן אַנאַליז פֿון אונדזער עקספּערט קאָלאַטור־מאַנגאַ. איצט וויל איך בײַ דיר פֿרעגן – פֿון אַ ריין מיליטעריש און סטראַטעגישן שטאַנדפּונקט: אויב מיר זאָלן האָבן אַזאַ וואָפֿן, צי וואָלטן מיר יע, צי ניט, געקענט געווינען די מלחמה קעגן אונדזערע שׂונאים אויף קאַרק!!!?

– יע, – האָט זי געענטפֿערט, – אָבער... – מאַנאַנדאַ־טשור האָט אַרײַנגעקוקט אין די שטרענגע זעקס אויגן פֿון איר עלטער פֿעטער און האָט זיך אײַנגעהאַלטן פֿון ווײַטער רײדן.

– אַ דאַנק דיר, אָפּיציר מאַנאַנדאַ־טשור. דו מעגסט זיך אַוועקזעצן.

דער הויפּט קאָמאַנדיר איז דאַן אויפֿגעשטאַנען צו זײַנע פֿולע כּמעט פֿינף־אַ־האַלבע מעטער. ער איז געווען דער סאַמע העכסטער פֿון זיי אַלעמען. אַ שיינער און אַריסטאָקראַטישער פֿיגור, האָט ער אַ ווײַס געטאָן מיט דעם אַרבל פֿון זײַן ראָק, די קריגס מעדאַלן וואָס זײַנען געווען צוגעטשעפּעט צום צווייטן אַרבל. זיי האָבן אָנגעהויבן פֿינקלען און בלישטשען אַ דאַנק די אינעווייניקסטע כּעמישע לעמפּלעך און אָפּטישע מאַטעריאַלן. ער האָט אויפֿגעהויבן ביידע אָרעמס אין אַ וועלדונג צו די אָפּיצירן.

– חשובֿע קריגס־שוועסטער און קריגס־ברידער. איך זע, אַז דער אַלמעכטיקער־אײַ, אונדזער פּאָטער/מוטער גאָט, האָט אונדז געשטעלט אויף דעם ריכטיקן וועג, צו געפֿינען די ישועה פֿאַר אונדזער שווער געוראָפּט פּאָלק. איך האַלט, אַז איצט איז פּאַסיק, אַז אונדזער גײַסטלעכער קריגס־ברודער טאַראַטאַ־באַלקאָ זאָל אַרײַנפֿירן די אַלע פֿאַרזאַמלטע דאָ, אין אַ דערהויבענער גײַסטיקער שטימונג, מיט אַ לויב־הימן צום אַלמעכטיקן־אײַ...

אַלע זײַנען באַלד אויפֿגעשטאַנען, די אָרעמס געווואָנדן אַרויף צו, צו די סימולירטע שטערן אויף דעם סופֿיט פֿונעם זאַל. טאַראַטאַ־באַלקאָ האָט אָנגעהויבן רײַבן אַ האַנט אויף אַ האַנט. אַלע האָבן אים נאָכגעמאַכט. ער האָט אַ פּאָר סעקונדעס אָנגעהאַלטן דעם טעמפּאָ פֿון דעם רײַבן וואָס האָט געמאַכט אַ ׳שש־שש־קלאַנג, און דאַן איינער אַליין האָט ער גענומען רײַבן די צוויי אַנטענעס אויף זײַן קאָפּ, איינע קעגן דער אַנדערער, און אַ זיסע זשומען־מוזיק האָט אַלעמען אַרומגענומען. נאָך אַ צוויי מינוט האָט ער אויפֿגעהערט, און אַלע זײַנען אָפּטימיסטיש צוריקגעגאַנגען צו זייערע פּאָסטנס.

די שיף איז געפֿלויגן ווײַטער אין איר שליחות.

המשך קומט

באָריס קאַרלאָוו, *ירושלים – בלומינגטאָן*

אַפּריל

געגועים

מײַן שטאָט איז אַ שטילע נקמה
אין אַלע פֿאַרוואָרלאָזטע שטעטלעך
וואָס האָבן אַנטוישט די כוונה
פֿון עכטקייט פֿון מעכטיקער אָנמאַכט

מײַן שטאָט איז ניט אימשטאַנד צו וואַרטן
איר גאַסן־פֿאַרקער איז מײַן בלוטדרוק
איר אומרו ז׳מײַן רויִקייט צאַרטע
פֿון אָנקום וואָס וויסט ניט פֿון אומקום

איך בענטש זי און זאָג איר כּסדר
אָ זײַ זשע מיך מפֿקיר, געטרייַע,
וויַיל צווישן דער קלאָג און דער אומקלאָג
באַפֿרייַט ווערט דער וויטאָג מסתּמא

מײַן שטאָט, כ׳האָב דיך ליב און כ׳טו בענטשן
דײַן יעטווידן ליקל און קנייטשל
אַבי דו פֿאַרשטייסט מיך, פֿאַרטײַטשסט מיך
מײַן דאָרן־טרוים – י ר ו ש ל י ם

* * *

מאָרגן, מאָרגן, איבערמאָרגן וועל איך גלאַט אַוועק
צי אַ ליכט ביים קאָסמאָס באָרגן, צי אַ בלויזן פֿלעק
און איך ווייס אַז דו וועסט זאָרגן: וווּ מײַן גאָרנישט שטעקט
שוועבט עס ערגעץ דאָרט פֿאַרבאָרגן, צי ס׳האָט זיך געעקט

מאָרגן, מאָרגן, איבערמאָרגן ווען די שטילקייט מעקט
אַלץ וואָס איז געווען פֿאַרבאָרגן ווערט מיט צער אַנטדעקט
נאָר ניט צער האָסט זיך דערוואָרבן, וויַיל די זון דיר קלעקט
זון וואָס האָט מיך שיער דערוואָרגן ווען כ׳האָב דיך אַנטפּלעקט

יענע זון פֿון טויזנט ברעגן, היט זי טיף אין זיך,
אירע שטראַלן דיר אויף וועגן שיקן גלײַכגעוויכט

און ווּהין זאָלסט זיך ניט וועגדן, סײַוועי וועלכע שעה,
וועט מײַן האַרץ דײַן טראָט פֿולענדן אויך וועג כ׳בין ניטאָ

וואָס אונדז מאָרגן, איבערמאָרגן אַבי פֿאַרמאָגסט די ליכט
וועלכע כ׳האָב בײַ דיר געבאָרגן רעכטלאָז אומגעריכט

* * *

אַ קישן פֿליט, גיב אים אַ קוש
ר׳זאָל פֿליִען אין דער לופֿטן
כל־זמן ער פֿליט דײַן אומרו רוט
גאַנץ ניכטער בגילופֿין

און ס׳דאַכט די רגע אייביק וועט
ווי כוואַליע גיין און קומען
מיט דיר דער הימל טעט־אַ־טעט
בכיוון שווימט צעטומלט

און פֿון דער ווײַטנס אין געווען
עס גייען בערג מיט קישנס
און צוויַגן פֿלעכטן זיך ביז שפּעט
ס׳צעבליט זיך אַלץ אינצווישנס

וועדליק דער ציַט אומשטערבלעך ביסט
בעת שטאַרביקייט – אומענדלעך
זיך קניט צו דיַינע יונגע פֿיס
און שעפֿטשעט אומפֿאַרשטענדלעך

נאָר יאָרן לויפֿן זיך פֿאַרביַי
און האַרטער ס׳ווערן קישנס
און קלאָר עס ווערט די שושקעריַי
פֿון אַלץ וואָס ווערט צעקרישלט

* * *

גענדענקסט יענעם טאָג ווען די זון האָט געבלוטיקט
דו האָסט מיך געכאַפּט ביַי דער האַנט
די וועלט, ס׳האָט געדאַכט, איז געוואָרן דערמוטיקט,
געטוליעט אַ וואַנט צו אַ וואַנט

דו האָסט מיר געזאָגט, אַז די זון וועט נאָך אויפֿגיין
איר אויפֿגאַנג ט׳זײַן ווויל און שאַרמאַנט
און ס׳האָט אויסגעדאַכט זיך אַז אונדזער אַנטגופֿטקייט
ווי זוניקע בלוט ווערט צעפֿלאַמט

געזאַנגען אַנטרונען, געשרייען אַנטשטומען
נאָר טיף דיר אין אויגן כ׳קוק אַלץ
דער הימלישער שמייכל – ער טוט זיך צעברומען,
דערקוויקן ס׳צעשפּאָלטענע האַרץ

* * *

שלאָף, מײַן טרויס,
שלאָף אײַן און שוין.
אפֿשר גאָר אין חלום
וועסט געפֿינען זיך דעם בוים,
דעם עץ־הדעת פֿון שלום.
נאָר אויך שלום – מיינט ניט רו;
כל־זמן דער אומרו וויגט זיך,
קלינגען קלאַנגען: פֿרו ורבו
און לייַב מיט לעבן קריגט זיך.

אומוואָגיקייט

אַ מתּנה מײַן טײַערן פֿרײַנד – פּאַשע (פֿײַוול) ליאָן צו זײַן געבורטסטאָג ביז 120!

צעווישן נאַכטיקייט און טאָגיקייט
ווען אַלץ וואָס אָטעמט לעכצט נאָך פֿלי
שענקט גאָט דער מענטשהייט איר אומוואָגיקייט
איר בענקעניש און דראַנג נאָך בלי

די ווײַטקייטן דאַן פֿאַר דער נאָענטקייט
געהאָרכזאַם פֿאַלן אויף די קני
און עולם־הבא אין דער דאָזיקייט
געפֿינט זײַן אויפֿגעוואַכטן גלי

מיר אַלע שטרעבן צו אומוואָגיקייט,
אין איר געפֿינען אונדזער וואָג,
דעם גלײַכגעוויכט וואָס אין צעטראָגיקייט
וויַט, וויַט ניט יעטווידער פֿאַרמאָגט

דער וואָס דערגרייכט די אומוואָג וואָגיקע
געווינט די נאַכט מיט איר בײַטאָגיקייט

פֿון אונדזער שליחון

אַלכסנדר שפּיגלבלאַט

געדיכטן פֿאַר מיר אַליין[32]

ס׳שפּילן זיך פֿלאָקן

ס׳שפּילן זיך פֿלאָקן
ווײַסע, ווײַסע בײַ מײַן פֿענצטער
פֿון ווײַטן קלינגען מיד די גלאָקן
אין דעם טרויעריקן קלויסטער
ס׳שפּילן זיך פֿלאָקן
און אײַלן אַראָפּ צו דער ווײַסער ערד[33]
אַ מיידעלע מיט בלאָנדע לאָקן
נייט אַ קליידעלע און קלערט
ס׳שפּילן זיך פֿלאָקן
און בעטן ווייען אויס די שטראָז[34]
די באָבעצע פֿאַרלאַטעט זאָקן
און טוט אין פֿײַערל אַ בלאָז
ס׳שפּילן זיך פֿלאָקן
און פֿון שפּילן ווערן מיד
אַ ווינטעלע לויפֿט אָן דערשראָקן
און זיי יאָגן אַזוי צערוויט
שוין טרויעריק די ווײַסע פֿלאָקן
ווי גרויסע קינדער נאָך דעם שפּיל
אַנטשלאָפֿן שוין די מידע גלאָקן
דער מוח קלערט זיך וואָס ער וויל

25\ II 47

[32] המשך. אָנהייב אינעם ״ייִדישלאַנד״ נומ. 11 – 12 (מ. פֿ.)

[33] אינעם מאַנוסקריפּט, ווײַטער – אַ.ש. – און אײַלן ארופּ צור ווײַסן ערד

[34] אַ.ש. – שטרוז

אינוואַליד

דער ווינטער אין זײַן אָוונטקלייד
פֿאַרשליסט זײַן זילבערנעם געוואַנט
אָפּגעבליאַקעוועט ער שטייט
און ציטערט אים זײַן אַלטע האַנט
ס׳לאַכט דער פֿרינץ אַנטקעגן אים
ס׳לאַכט דער יונגער ווינט
די ביימער יובלען אומעטיק
ווי גוט איז זיי אַצינד
ס׳וועט דער עפֿלבוים אין טלית
זיך איינהילן אַזוי פֿרום
וועט שאָקלען זיך און ברומען תּפֿילות
און בלאָנדזשען אין די נעכט אַרום
און זי אין שבת־קלייד שפּאַצירט
און קושט די ווײַסע בלומען
ס׳גלאַנצט דאָס פֿעלד פֿון איר פֿאַרצירט
און די גרעזעלעך אין כאָר
זינגען איר דעם נאָמען[35]

[35] אַ.ש. – נומען

אורציון ברתנא, *תּל־אָבִיבּ, ישׂראל*

טויזנט ווערטער וועגן לאַנדן אָן אויפֿפֿליִען

יאָני זיצט אין אַ קאַוויאַרנע אויפֿן ראָטשילד־בולוואַר, אַ פֿאַרזונקענער אינעם באַטראַכטן זײַן פֿרימאָרגנדיקע טאַס קאַווע. ס׳איז פֿאַרבײַ גאָר ניט קיין סך צייט זינט ער האָט געלענדט. דער פֿלוג אַליין איז געווען דאָס מאָל עטוואָס מאָדנע. איך זאָג איידל ״עטוואָס מאָדנע״, ווײַל יאָני קאָן ניט זיך דערמאָנען וועגן דעם דאָזיקן פֿלוג גאָרנישט, חוץ אַ ווײַסער שײַן אויף אַלע פֿאָטעלן און אַ סך אומבאַקאַנטע מענטשן. די סטאַטיסטיק טענהט, אַז אַ סך מענטשן געדענקען וויניק וואָס וועגן פֿלוגן, אפֿילו גאָרנישט געדענקען, אפֿילו געדענקען ניט, אַז זיי זײַנען געפֿלויגן. אַ סך – דאָס קען זײַן אַכציק פּראָצענט פֿון אַלע די, וואָס זײַנען געפֿלויגן. זייער דערקלערונגען, פֿאַרוואָס זיי געדענקען ניט, צעטיילן זיך אַזוי: פֿינף פּראָצענטן געדענקען ניט, וויַל זיי פֿליִען אָפֿט. דרײַ און צוואַציק פּראָצענטן – וויַל במשך פֿונעם גאַנצן פֿלוג זײַנען זיי פֿאַרנומען מיט פֿלאַפֿלעריי. פֿערצן פּראָצענטן – וויַל פֿונעם אויפֿפֿלי ביזן לאַנדן דערגייען זיי די יאָרן דער סטוואַרדעסע מיט בקשות ברענגען זיי נאָך קאָקאַ־קאָלאַ. נאָך צען פּראָצענטן פֿאַרברענגען די גאַנצע אָדער כמעט די גאַנצע צייט פֿונעם פֿלוג אין טואַלעט. די איבעריקע געדענקען ניט דעם פֿלוג, ווײַזט אויס, צוליב פּחד, אָבער זיי זײַנען ניט גרייט זיך מודה זײַן אין דעם. אוודאי, חוץ יענע, וואָס זײַנען זיך מודה, אַז זיי געדענקען גאָרנישט, אָבער זאָגן, אַז דאָס איז צוליב דעם, וואָס זיי האָבן געוואַרט במשך פֿונעם גאַנצן פֿלוג, און אַז זיי געהערן בכלל ניט צו יענע פּראָצענטן, וועלכע געדענקען ניט קיין פֿלוג צוליב פּחד, נאָר צו יענע, וואָס געדענקען ניט, וויַל זיי רײַדן די גאַנצע צייט. דאָס איז ניט ריכטיק, ווי עס באַווײַזן אַנדערע סטאַטיסטישע פֿאָרשונגען. אָבער יאָני געהערט ניט צו דער גרופּע פֿון פּחד. ער געהערט בכלל צו יענע, וואָס געדענקען. דאָס הייסט, ניט געקוקט אויף זײַן טענהן, אַז ער איז אַ דרייסטער, האָט ער בלי־ספֿק מורא במשך פֿונעם גאַנצן פֿלוג, אָבער דערבײַ געדענקט ער זייער גוט זײַנע פֿלוגן. און אָט דעם לעצטן פֿלוג געדענקט ער ניט, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער איז יאָ געפֿלויגן. אין דעם, וואָס ער איז געפֿלויגן, איז ער זיכער, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער געדענקט עס ניט.

די קעלנערקע פֿרעגט, צי ווייל ער ניט נאָך קאַווע.

– ניין, – זאָגט ער, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער וויל יאָ.

מע דאַרף שפּאָרן. אין דער לעצטער צייט טוט ער גאָרנישט צוליב פּרנסה, און דאָס קאָן זיך פֿאַרענדיקן שלעכט. אפֿילו טראַכטן וועגן דעם, וויפֿל געלט איז בײַ אים געבליבן, ווילט זיך ניט יאָנין. און שוין אוודאי ווייל ער ניט אָנהייבן קיין פֿרײַנדלעכן שמועס מיטן דירעקטאָר פֿון זײַן באַנק־אָפּטיילונג. דערפֿאַר דערווײַל באַגרענעצט ער זיך מיטן שפּאָרן. אין דער פֿרי, ווען ער גייט אין זײַן קאַוויאַרניע, דאָס הייסט אין דער פֿרי אין יענע טעג, וועגן ער געפֿינט זיך דאָ, וועט ער איז ניט אין אַ פֿלוג, באַמיט זיך יאָני שפּאָרן. ער באַגרענעצט זיך מיט איין טאַס קאַווע. אָבער אַ פֿלוג – דאָס איז אַן אַנדערע זאַך.

קאַווע איז אײַנגעשלאָסן אינעם פּריז פֿון בילעט. מע פֿליט און מע באַקומט פֿון סטואַרדעסע וויפֿל מע וויל קאַווע אָן באַצאָלן צוגאָבלעך. אַזוי ווי אינעם פֿאָריקן פֿלוג.

לעצטנס האָבן די כּללים זיך געביטן, דער בילעט איז געווָארן ביליקער, אָבער פֿאַר יעדער גלאָז וואַסער און אוודאי פֿאַר קאַווע דאַרף מען באַצאָלן. וואָס איז געווען אין אָט דעם פֿלוג, געדענקט ער ניט, אָבער ווען איז ער, דער דאָזיקער פֿלוג, געווען? פֿאַר דעם, ווי מע האָט געביטן די כּללים, אָדער שוין נאָך דעם? אָט איז עס! ער געדענקט ניט זיכער דעם דאָזיקן פֿלוג, און אים איז שווער צו באַשטימען.

יאָני באַמיט זיך זיך דערמאָנען, ווּהין איז ער געפֿלויגן, ווּ איז ער געווען, און – גאָרנישט. ער געדענקט גאָרנישט ניט. בלויז די ווײַסלעכע שײַן און מענטשן, וואָס זיצן אַרום אים אין אַעראָפּלאַן. און אַ דורכגאַנג אויך. ווי אין אַ פֿלוג. אָבער ווּהין איז ער געפֿלויגן? ווּ איז ער געווען? גאָרנישט. ער וועגדט זיך צו דער קעלנערקע, וועלכע איז נאָך אַלץ לעבן אים, און פֿרעגט זי, צי האָט זי אַ פּריַי מינוטקעלע. אפֿשר וועלן זיי עפּעס אויסטרינקען צוזאַמען.

– מע רופֿט דיך שרון, ריכטיק? – פֿרעגט ער.

און זי ענטפֿערט, אַז יאָ, בײַ איר וועט זיך געפֿינען אַ שטיקל צײַט כּדי זיך איבערוואַרפֿן מיט אַ פּאָר וועלטער, אָבער ניט כּדי זיצן און עפּעס טרינקען. און ער וויל כּמעט פֿרעגן, צי ווייסט זי, יענע, וואָס זעט יעדן טאָג דאָ, אין דער קאַוויאַרניע אַזוי פֿיל מענטשן און הערט יעדן טאָג אַזוי פֿיל געשיכטעס, צי ווייסט זי צופֿאַלן, ווען מענטשן, הייסט עס, געווײַנלעכע מענטשן, אַזעלכע ווי דו און איך, פֿלִיִען און געדענקען ניט בכלל, ווּ זיי זײַנען געווען, און אפֿילו קוים געדענקען, אַז זיי זײַנען ערגעץ־ווּ געפֿלויגן.

אָבער דאָס קאָן דורכקלינגען אומאָנגענעם: אפֿשר שפּאָרט זי אָפּ געלט אויף אַ פֿלוג, ווי זי אַוועקפֿלִיִען פֿון דאַנען, און זי דאַרף נאָך אָפּשפּאָרן ניט לענגערע צײַט, און אויב דערמאָנען איר וועגן דעם, וועט איר זײַן אומאָנגענעם. דערפֿאַר שטעלט זי זיך אָפּ און בעט אַ חשבון. דערנאָך נעמט ער דאָס בוך און שטייט אויף. די אָפּיציאַנטקע זאָגט, אַז זי וועט באַלד ברענגען דעם חשבון, אָבער ער זאָל ניט צונעמען דאָס בוך, דאָס דאָזיקע בוך געהערט דער קאַוויאַרניע.

– יאָ, – זאָגט יאָני דער קעלנערקע. אייגנטלעך רופֿט מען זי שרון אָדער דזשודי, דאָס איז ניט קלאָר, – אָבער דאָס איז דאָך מײַן בוך. דאָס איז אַ פֿאַקט. איך קען אָט דאָס בוך, איך האָב עס שוין געלייענט, איך בין זיכער אין דעם. דאָס דאָזיקע אתּגר קרתּס בוך האָב איך געלייענט און אַ גרויסע הנאה געהאַט. ער איז פּשוט אַ גאָון, אָט דער מענטש, – זאָגט יאָני. – אַלע זאָגן אַזוי.

– איז דערצייל מיר עפּעס פֿון דעם בוך, – זאָגט די קעלנערקע. – ווייסטו וואָס? איך וועל דיר מאַכן אַ הנחה, – לייגט זי פֿאָר. – מיר וועט זײַן גענוג כאָטשבי איין דערציילונג. בלויז איין דערציילונג פֿון דעם דאָזיקן בוך.

זי האָט אַ הויכן גוף, אַזאַ דערהויבענעם, און זי זעט ניט אויס ווי אַ ליגנערקע, און יאָני, וועלכער האָט געלייענט דאָס בוך אין פֿאַרלויף פֿונעם לעצטן פֿלוג און דערנאָך געבראַכט עס צו טראָגן אַהער גלײַך פֿונעם אַעראָפּאָרט, יאָני באַמיט זיך זיך דערמאָנען און ער קאָן ניט זיך דערמאָנען קיין איין דערציילונג. וואָס שטייט דאָרט, צו אַלדי רוחות, געשריבן? – קלערט ער מיט יִאוש. ער געדענקט

גאָרנישט, חוץ דער הילע מיט אַ שיינעם, אגב, געמעל. פֿענצטער פֿון אַן אַעראָפּלאַן, אַן אַעראָפּלאַן... עס דאַכט, אַז אויפֿן געמעל האַלט ער בײַם לאַנדן. אפֿשר אויף עפּעס אַ ים. דאָרט איז דאָ עפּעס רויטס. אפֿשר, אַ שׂרפֿה. אָבער אַ שׂרפֿה און אַ ים? אייגנטלעך, איז מעגלעך אויפֿגעברענט ווערן, איידער דערטרינקען אין ים. און דאָרט, אויפֿן געמעל, הינטער אַ רונד אַעראָפּלאַן־פֿענצטער זיצט עמעצער. עמעצער רויקער, אפֿשר איז דאָס ער אַליין, יאָני.

ער רוקט צו די הילע צו זײַן פּנים, בלויז כדי דערזען״ דער קוטשעריאָווער קאָפּ אינעם רונדן פֿענצטער האָט ניט קיין פּנים. לחלוטין. אויב ס׳איז אַזוי, קאָן דאָס ניט זײַן ער. ער האָט אַ פּנים. ער איז זיכער אין דעם. צוליב פֿולער זיכערקייט באַטאַפּט יאָני זײַן פּנים. אפֿשר האָט זיך באַוויזן עפּעס אַ פּרישטש הינטערן אויער, און זײַנע ליפּן פֿון דער לינקער און פֿון דער רעכטער זײַט פֿונעם פּנים האָבן קיינמאָל ניט געהאַט קיין גלײַכע לענג.

– גוט, דו ביסט געראַכט, – טוט ער אַ מרוקע, זיך אָנגעשטרענגט פֿון אומבאַקוועמקייט: עס קוועטשן אים שטאַרק די סאַנדאַליעס.

אָבער איך בין גרייט צו פֿאַרקויפֿן עס דיר פֿאַר אַ האַלב פּריַז, – זאָגט די קעלנערקע.

ער מיינט, אַז מע רופֿט זי דזשודי. דער דאָזיקער נאָמען פּאַסט צו איר רויקן שמייכל, אָבער ער זעט אויס דראָענדיק פֿון דער הייך פֿון איר מעטער אַכציק.

– איך האָב עס געקויפֿט אויף עפּעס אַן אויספֿאַרקויף בעת דער ביכער־וואָך. קויפֿסט איין בוך און נעמסט נאָך איינס אומזיסט, עפּעס אַזוינס. עס זײַנען דאָ אַ סך אַזאַ מין אויספֿאַרקויפֿן, און אתּגר קרת איז אויף זיי אַ בעסטסעלער.

– גוט, גוט, וויפֿל האָט עס דיר געקויפֿט? – פֿרעגט ער, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער איז ניט זיכער, אַז די קעלנערקע האָט ניט קיין כוונה עפּעס צו פֿאַרדינען אויף אים.

– בסך־הכל דרײַסיק שקלים, – זאָגט זי און גיט צו: – און נאָך פֿופֿצן פֿאַר קאַווע.

ער באַצאָלט און דערוויַטערט זיך מיטן בוך, און שרון גאָרנישט חידושט זיך פֿון דעם. ער איז ווידער געקומען מיט זײַן בוך, אויף וועלכן ס׳איז אָנגעמאָלט עפּעס אַ לאנדן, און האָט ווידער דערציילט, אַז ממש נאָר וואָס האָט ער געלענדט נאָך אַ לאַנגן פֿלוג, אָבער ער געדענקט גאָרנישט וועגן דעם פֿלוג. ס׳איז גוט, וואָס דאָס בוך געדענקט ער אויך ניט. אַ פֿאַקט איז, אַז זי איז מצליח יעדן אין דער פֿרי פֿון דאָס נײַ פֿאַרקויפֿן אים זײַן דאָס בוך, וואָס ער ברענגט מיט זיך. און נאָך מער, אייערנעכטן, וועלן ער האָט ניט געלייגט קיין אַכט, האָט זי געזונומען דאָס דאָזיקע בוך אין די הענט. אין דער אמתן איז אין דעם ניטאָ קיין זאַך, וואָס מע קאָן פֿאַרגעדענקען. עפּעס אַ זאַמלונג דערציילונגען פֿון איינעם אַן אתּגר קרת. אָבער דאָס בילדל אויף דער הילע איז באמת אַ שיינע. עפּעס אַן אַעראָפּלאַן מיט רונדע פֿענצטער. ס׳איז אָנגעמאָלט אַ לאַנדן, פֿאַר וועלכן ס׳איז ניט געווען קיין שום אויפֿפֿליִען. בפֿירוש: לאַנדן אָן אויפֿפֿליִען. אַ מענטש זיך אינעם אַעראָפּלאַן. ס׳קאָן זײַן, אַז דווקא ער איז טאַקע אָנגעמאָלט אויף דער הילע, דער דאָזיקער בחור, וועלכער קומט יעדן פֿרימאָרגן אין קאַוויאַרניע אַריַן מיט דעם דאָזיקן בוך. ס׳איז טאַקע אַ שאָד, וואָס ער איז אַזאַ, וויַיל ער האָט דאָך זייער שיינע ליפּן.

פֿון העברעיִש – וועלוול טשערנין

טימור פֿישעל, טאַלין, עסטלאַנד

טימור פֿישעל איז אַן אויספֿילער פֿון ייִדישע זינגלידער, וואָס איז פּאָפּולער ניט בלויז אין עסטלאַנד, נאָר אויך אין אַנדערע לענדער פֿונעם געווען ראַטנפֿאַרבאַנד, ווי אויך צווישן עמיגראַנטן און עולים פֿון דאָרטן, וועלכע ווינען איצט אויפֿן מערבֿ און אין ישׂראל. חוץ דעם אייראָפּעישן קאָנטינענט, איז ער אַרויסגעטראָטן מיט קאָנצערטן אויך אין אַמעריקע און אויסטראַליע. און צומאָל פֿאַרפֿאַסט טימור פֿישעל לידער אַליין.

לידער צום לאַכן און ווײַנען

ניט יאָג, בעל־עגלה, די פֿערד

(לויט מאָטיוון פֿונעם אַלטן רוסישן ראָמאַנס "יאַמשטשיק, ניע גאָני לאָשאַדיי") [36]

אוי וויי, לעב איך שלעכט און אומזיסט,
מיט בענקשאַפֿט פֿאַרפֿילט איז מײַן וועג.
געמיינט כ׳האָב, אַז כ׳לעב צוקער־זיס,
און איצט זע איך – אַלץ ז׳געוועזן דרעק...

ניט יאָג, בעל־עגלה, די פֿערד!
וווּ אײַלן זיך, האָב איך שוין ניט.
מײַן ליבע האָט שוין אָפּגעבליט...
ניט יאָג, בעל־עגלה, די פֿערד!
אוי וויי, ס׳איז מיר טאַקע נישט גוט,
איך לײַד אָן אַ שיער, אָן אַ מאָס.
מײַן שׂכל ט׳געזאָגט: "בליַיב געזונט!"
ער האָט מיר געלאָזט נאָר סקלעראָזן...

[36] אָריגינאַלער טעקסט – ניקאָלַיי פֿאָן ריטטער, מוזיק – יעקבֿ פֿעלדמאַן

איך בין באַטאַליאָנע ראַזוועדטשיק [37]

איך בין באַטאַליאָנע ראַזוועדטשיק,
און ער איז אַ שרײַבער אין שטאַב.
איך בין פֿאַר מײַן רוסלאַנד אָטוועטשיק[38],
און ער שלאָפֿט אין טיל[39] מיט מײַן ווײַב.
אָך, קלאַוע, מײַן ליובעניו, קלאַוע!
פֿאַרוואָס איז געשען אַזאַ שרעק,
אַז דו האָסט געביטן, שאַלאַוע,
דעם אָדלער אויף אמתן דרעק?!
ער איז אַ פּליוגאַוע מוזשטשינע[40] –
איך וואָלט ניט געקאַקט לעבן אים!
אַ שגץ! אַ יאָלד! אַ סקאָטינע!
און איך בין דאָשאָל דאָ[41] בערלין!
איך דאַרף ניט קיין שטיוול און טאַפּקעס.
אפֿילו דער דאָקטער אַליין
דערזען האָט די קורצע קולטיאַפּקעס
און האָט זיך גאָר ביטער צעווײַנט.
פֿראָטעזן וועל איך ניט פֿאַרשעמען,
געלאָזן מיט זיי לאַזאַרעט,
און איידער דאָס ווײַב אַרומנעמען,
געלייגט האָב איך זיי אונטער בעט.
און נאָכן פֿאַרברענגען מיט איר טעט־אַ־טעט
געוואָלט האָב איך פּישן אַזוי!
גענומען פֿראָטעזן פֿון אונטער דעם בעט –
און דאָרט איז אַ שרײַבער שטאַבנאָי!
איך האָב אים דערלאַנגט, דעם פֿאַסקודע,
געשיקט אים אין תּחת אַרײַן...
אוי, מענטשן – סאָוועטסקיע ליודי[42]!
אוי, גיט כאָטש אַ ביסעלע ווײַן!

---

[37] מחבר פֿונעם ראָמאַנס – אַלעקסיי אָכרימענקאָ \ ראַזוועדטשיק – אויסשפּירער (רוסיש)
[38] פֿאַראַנטוואָרטלעך (רוסיש)
[39] הינטערלאַנד (רוסיש)
[40] נעבעכדיקער מאַנצבל (רוסיש)
[41] דערגאַנגען ביז (רוסיש)
[42] סאָוועטישע מענטשן (רוסיש)

אוי, ס׳איז ניט אָוונט

(לויט מאָטיוון פֿונעם קאָזאַקישן פֿאָלקסליד ״אוי, דאַ ניע וועטשער״)

אוי, ס׳איז ניט אָוונט, ס׳איז ניט אָוונט,
איך בין געווען אַ יונגער יאַט,
איך בין געווען אַ יונגער יאַט,
האָב איך אַ חלום מיר געהאַט.

און ס׳האָט זיך מיר געזען אין חלום,
אַז כלומרש מײַן געליבט שוואַרץ פֿערד
האָט צעשפּילט זיך, האָט צעטאַנצט זיך
אונטערן זאָטל אויפֿן פֿעלד.

ס׳איז אומדערוואַרט אַ בייזער שגץ
גלײַך ווי פֿון דאַך אויף מיר אַראָפּ.
האָט ער די יאַרמלקע געגנבֿעט,
אוי־ווי, פֿון מײַן צעדרייטן קאָפּ!

אוי, יעסאַול[43] ז׳געווען אַ צדיק,
האָט ער דערקלערט דעם חלום מײַן...
האָט ער געזאָגט: ״דו וועסט אוודאי
לייגן זיך גיך אין דר׳ערד אַרײַן!״

[43] אַ קאָזאַקישער אָפֿיציר, אין אַ ראַנג פֿון, בערך, אַ קאַפּיטאַן

ענת אַדרת, *פּתחדתקווה, ישׂראל*

ראָזאַ גוטמאַן אין קאָנטעקסט פֿון ייִדישער פֿרויען־פּאָעזיע

ראָזאַ גוטמאַן

דוד פֿישעלאָוו האָט, אַנאַליזירנדיק די שאַפֿונג פֿון ציליע דראַפקין אויף אַ ברייטערן הינטערגרונט פֿון דער מאָדערנער ליטעראַטור פֿונעם ייִדישן פֿאָלק, געטענהט מיט רעכט, אַז ״אחת התּופֿעות המרתּקות בחיים היהודיים בעשׂורים הראשונים של המאה העשׂרים הייתה הופֿעתן של נשים משוררות בעלות קול ייחודי ועוצמה שירית הן בשירה העברית והן בשירה הייִדית״[44].

זייער ווייניק איז אָנגעשריבן ביז הײַנט וועגן דער דאָזיקער דערשײַנונג סײַ פֿונעם טעאָרעטישן שטאַנדפּונקט (עס האָבן זיך געווענדט צו אָט דער פּראָבלעם נאָרמע פֿײַן־פּראַט[45] און קאַטרין זילבערשטיין[46]) סײַ פֿונעם שטאַנדפּונקט פֿונעם אָנשרײַבן מאָנאָגראַפֿישע אַרטיקלען וועגן די דיכטערינס אַליין, ווי, למשל, די מאָנאָגראַפֿיע וועגן מלכה חפֿץ־טוזמאַן[47], אַרטיקלען וועגן קאַדיע מאָלאָדאָווסקי[48],

[44] דוד פֿישלובֿ, ״הדימוי החושני של ציליה דראַפקין״, עיונים בדימוי הפואטי, ״מאַגנעס״, ירושלים, תשנ״ו, ז. 172.

[45] Norma Fain Pratt, "Culture and Radical Politics: Yiddish Women Writers, 1880-1940", Decades of Discontent. "Greenwood Press" and "Northeast University Press", 1982, p. 68-90.

[46] Kathryn Hellerstein, "Songs of Herself. A Lineage of Women Yiddish Poets", Studies in American Jewish Literature, vol. 9, N 2, The Kent State University Press, 1990, pp. 138-150; Kathryn Hellerstein, "From "ikh" to "zikh": A Journey from "I" to "Self" in Yiddish Poems by Women", Gender and Text in Modern Hebrew and Yiddish Literature, ed. By Naomy Sokoloff, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts & London, 1992, pp. 133-216.

[47] אָביבֿה טל, מלכה חפֿץ־טוזמאַן, חיבור לשם קבלת תּואר ״דוקטור לפֿילוסופֿיה״, אוניבֿרסיטת בר אילן, רמת־גן, תש״ס;

[48] Marcia Falk, "Mother Nature and Human Nature: The Poetry of Malka Heifetz Tussman" Lilith (17) (Fall), https://www.lilith.org/articles/mother-nature-and-human-nature-in-the-poetry-of-malka-heifetz-tussman/; Kathryn Hellerstein, "Hebraisms as Metaphor in Kadya Molodowski's Froyen Lider", The Uses of Adversity: Failure and Accommodation in Reader Response, ed. Ellen Spolsky, Bucknell University Press, 1990, pp. 143-152.

ציליע דראַפקין[49], אַנאַ מאַרגאָלין[50] און נאָך עטלעכע דיכטערינס. דער דאָזיקער אַרטיקל, וואָס איז געווידמעט דער דיכטערין ראָזאַ גוטמאַן, איז אַ צוגאָבלעכער שטריך אין דער פֿאָרשונג פֿון דער ייִדישער פֿרויען־פּאָעזיע.

ראָזאַ גוטמאַן איז געבוירן געווען אין 1898 (און ניט אין 1903, ווי ס׳איז אָנגעוויזן אין לעקסיקאָן פֿון דער ניַיער ייִדישער ליטעראַטור און אַ ריי אַנדערע שריפֿטן[51]) אין דער ליטווישער שטאָט קאָוונע בייַ אַ פֿאָטער אַ משׂכּיל. די געזעלשאַפֿט אין איר משפּחה איז געווען רוסיש, אָבער מע האָט געקענט אויך ייִדיש. ראָזאַ האָט זיך געלערנט ביז 1914 אין אַ ייִדישער קינדערשול מיט דער רוסישער שפּראַך פֿון אונטערריכטונג. לידער האָט זי אָנגעהויבן צו שרייַבן אין דער עלטער פֿון 11 יאָר, צוערשט אויף רוסיש און דײַטש און בלויז דערנאָך – אויף ייִדיש. אין 1921 האָט זי דעביוטירט מיט אָריגינעלע לידער און אַן איבערזעצונג פֿון ראַבינדראַנאַט טאַגאָר אין דער קאָוונער צײַטשריפֿט ״וויספּע״. אין שפּעטערע יאָרן האָבן אירע לידער זיך באַוויזן אין ליטעראַרישע צײַטשריפֿטן ״רינגען״ (וואַרשע), ״אין זיך״ (ניו־יאָרק), ״צוקונפֿט״ (ניו־יאָרק) און ״די גאָלדענע קייט״ (תּל־אָבֿיבֿ).

ראָזאַ גוטמאַן האָט אויסגעקליבן ווי איר שאַפֿונגס־שפּראַך ייִדיש, טראָץ דעם פֿאַקט, וואָס איר מוטער־שפּראַך איז געווען רוסיש. די סיבה דערפֿון איז געווען סײַ אידעאָלאָגישע – אין דער יוגנט האָט זי געזען אין ייִדיש די זיך באַנײַענדיקע נאַציאָנאַלע שפּראַך, סײַ פּראַקטישע – כּדי דערגיין ביז דעם ייִדיש־שפּראַכיקן לייענער־עולם. אָבער די רוסישע השפּעה האָט זיך אויסגעדריקט אפֿילו אין דער פֿאָרם פֿון איר פּריוואַטן נאָמען אין ייִדיש – ראָזאַ, פֿונקט ווי אין רוסיש, און ניט ראָזע.

אין אָנהייב פֿון די 20ער יאָרן האָט זי זיך געלערנט אין אוניווערסיטעט אין בערלין, און טאַקע דאָרט איז דערשינען אין 1925 איר ערשט לידער־בוך ״פֿאַר גאָר דעם נאָענסטן״, וואָס שליסט אין זיך אײַן סך־הכּל 10 לידער.

מיט איר ערשטן מאַן האָט זי זיך צעשיידט. אין 1931 האָט זי חתונה געהאַט אין בערלין אין אַ ציווילער צערעמאָניע מיט איר צווייטן מאַן שמעון יאַסני. אין 1933, וועגן אין דײַטשלאַנד זײַנען געקומען צו דער מאַכט די נאַציס, האָבן זיי עמיגרירט קיין שפּאַניע. דאָרט האָט זי געבאָרן מיט אַ יאָר שפּעטער איר בן־יחיד, אלכסנדר. אין 1939 איז די משפּחה אַריבערגעפֿאָרן קיין פּש״א[52]. אין 1947 איז אין ניו־יאָרק דערשינען ראָזאַ גוטמאַנס צווייט בוך ״לידער״. אין 1964 איז אין דער זעלבער שטאָט דערשינען איר דריט בוך, וואָס האָט אויך געהייסן ״לידער״. די דיכטערין איז ניפֿטר געוואָרן אין 1996.

ראָזאַ גוטמאַן איז ניט געווען קיין צענטראַלע פֿיגור אין דער ייִדישער פּאָעזיע, זי האָט ניט געווירקט, אויף וויפֿל ס׳איז באַווויסט, מיט איר שאַפֿונג אויף אַנדערע דיכטער, אָבער דערבײַ האָט זי

---

[49] דן מירון, אמהות מיסדות, אַחיות חורגות, ״הקיבוץ המאוחד״, תּל־אָבֿיבֿ, 1991, ז. 73 – 80 (וויַטער – דן מירון).

[50] Avram Noverstern, "Who would have believed the a Bronze Statue can weep: The Poetry of Anna Margolin", Prooftexts (10,3), pp. 435-467.

[51] זע, למשל: https://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/Yiddish-lexicon#%D7%92-yid.htm

[52] די פּרטים וועגן ראָזאַ גוטמאַן־יאַסני האָבן איבערגעגעבן איר זון אלכסנדר פֿון ניו־דזשערזי, איר פּלימעניצע וועראַ אלישיבֿ פֿון לאָנדאָן, ווי אויך אבֿרהם זימרני, דער זון פֿון קלמן זינגמאַן, דער רעדאַקטאָר פֿון דער צײַטשריפֿט ״וויספּע״, אין וועלכער ראָזאַ גוטמאַן האָט דעביוטירט מיט לידער. אבֿרהם זימרני איז געבוירן געוואָרן אין קאָוונע און האָט געזען ראָזאַ גוטמאַן, וועגן זי האָט באַזוכט זײַן פֿאָטער.

זוכה געווען צו פּאָזיטיווע און סימפּאַטיזירנדיקע אָפרופֿן מצד ליטעראַטור־קריטיקער – סײַ מאַנצבילען סײַ פֿרויען. וועל איך ברענגען נאָר עטלעכע אַרויסזאָגונגען:

יעקבֿ גלאַטשטיין: ״... די דיכטערין האָט אײַנגעזאַפּט דעם אַראָמאַט פֿון דער פּאָעזיע אין די לענדער, ווו זי האָט געווויינט, אפֿילו זייערע אינערלעכע שפּראַך־ניואַנסן, זי איז אָבער געקומען צו איר ליד אונטער דער השפּעה פֿון דער רוסישער ליריק. ראָזאַ גוטמאַן שרײַבט זייער פֿאָרזיכטיק ייִדיש און אירע זאַצן זענען צונויפֿגעשטעלט מיט גרויס איבערלייג, אָבער מע קען נישט זאָגן, אַז זי איז מער היימיש מיט ייִדישער פּאָעזיע, ווי מיט די לידער פֿון אַנדערע לשונות. איר ליד איז אַ קאָמפּאָזיציע אין איידלקייט, שטילקייט און באַזונדערקייט, כמעט איזאָלירטקייט. זי שרײַבט דורכויס לירישע לידער״[53].

אַבֿרהם רײַזען: ״...וווּנדערלעך שיינע, מוזיקאַלע לידער, טיף אין דעם געפֿיל און אין דער אידייע, דאָס ניט דערזאָגטע, אָבער וואָס זינגט און קלינגט אַזוי טיף און אַזוי שיין אַרויס פֿון איר יעדער לידּ! און אָט אַ ליד אַ שיר־השירימדיקע... מיט אַזוי פֿיל טאַלאַנט און אַזוי פֿיל טיפֿקייט, שיינקייט אין פֿאָרם און אינהאַלט שרײַבט זי שיר־השירים־לידער!...״[54]

נחום־בער מינקאָוו: ״שוין אירע ערשטע, צאַרטע לידער האָבן עדות געזאָגט וועגן אַ ראַפֿינירטער דיכטערין. איר פֿערז איז קורץ, אויסדרוקפֿול, בילדלעך. זי איז אַ קערנדיקע, אייגנאַרטיקע, דיכטעריש געשטאַלט״[55].

רחל קאָרן: ״ראָזאַ גוטמאַנס לידער מוז מען לייענען, ווי אַ פֿ ר ע מ ד ן ס ו ד, וואָס דער צופֿאַל האָט אונדז אים אַנטפּלעקט. (...) ס׳איז אַן א י נ ט י מ ע ר יום־טובֿ, שטילע עבֿודה פֿון ליבע״. (...) זיי זײַנען צײַטלאָז, די לידער פֿון ראָזאַ גוטמאַן. אַזוי ווי זיי געהערן דעם הײַנט, פֿונקט אַזוי גוט וואָלטן זיי געקענט געהערן דעם מאָרגן און – נאָך בעסער – דעם נעכטן״[56].

אַבֿרהם סוצקעווער: ״פֿאַראַן אין די לידער אַן אַדורכגעזילבערטער דינער טרויער, (...) פֿאַראַן אין זיי די סודותדיקייט פֿון אַ פּאָרטרעטן־בליק, וואָס דרינגט אַדורך אפֿילו פֿון הינטער בײַ אַראָפּגעלאָזטער ווין. פֿאַראַן אין זיי, פֿאַראַן – און דאָס איז דאָך דער עיקר – ריינע, ווייבירנדיקע פּאָעזיע״[57].

דבֿ סדן: ״רוזה גוטמן היא משוררת, שאינה מטרידה בכמות שיריה, ואוסיף כי היא מטרידה באיכותם, והיא טרדת־ההבֿנה, כדרך שמטרידה לשון־רמזים, אלא שהיא טירדה מהנה ומענגת״[58].

במשך פֿון אַלע 47 יאָר פֿון איר שאַפֿונג און אין אַלע 67 פֿאַרעפֿנטלעכטע דורך איר לידער האָט ראָזאַ גוטמאַן אָפּגעהיט אַן איינהײַטלעכן סטיל: אַ תּמציתדיקן און אַ שפּאָרעוודיקן. אירע וועלטער

---

[53] יעקבֿ גלאַטשטיין, ״ראָזאַ גוטמאַן״, אויף גרייטע טעמעס, ״י. ל. פּרץ פֿאַרלאג״, תּל־אָבֿיבֿ, 1967, ז. 301.

[54] אַבֿרהם רײַזען, ״ראָזאַ גוטמאַן״, די פֿעדער, ניו־יאָרק, 1949, ז. 251.

[55] לעקסיקאָן פֿון דער נײַער ייִדישער ליטעראַטור, אַלוועלטלעכער ייִדישער קולטור־קאָנגרעס, ניו־יאָרק, 1968, ז. 184.

[56] רחל קאָרן, ״ראָזאַ גוטמאַן: פֿאַר גאָר דעם נאָענטן״, ליטעראַריש בלעטער, נומ. 48 (3), 1925, ז. 6.

[57] פֿון אַבֿרהם סוצקעווערס אַ בריוו צו ראָזאַ גוטמאַן, 22.11.1964.

[58] ראָזאַ גוטמאַן איז אַ דיכטערין, וואָס איז ניט מטריח מיט קוואַנטיטעט פֿאַר אירע לידער, און כ׳וועל צוגעבן, אַז זי איז מטריח מיט זייער קוואַליטעט, און דאָס איז אַ טירחה פֿון פֿאַרשטאַנד, ווי עס איז מטריח אַ רמזים־לשון, אָבער דאָס איז אַן אָנגענעמע טירחה.

זײַנען גוט אויסגעמאָסטן, איר שפּראַך איז פּשוט און קאַרג. אירע לידער זײַנען געווידמעט טאָגטעגלעכע ענייַנים אָן פּרעטענזיעס און גרויסהאַלטעריישקייט.

ראָזאַ גוטמאַן איז ניט געווען קיין פּעמיניסטקע. זי איז ניט געווען קיין רעוואָלוציאָנערקע. זי האָט געוואָלט זיך טיילן מיט די לייענער מיט אירע מחשבֿות און געפֿילן. זי איז געווען בשלום מיט איר פֿרויִשקייט. זי האָט ניט געקעמפֿט קעגן איר פֿון איין זײַט און ניט געמאַכט זי בולט פֿון דער צווייטער.

דערבײַ האָט ראָזאַ גוטמאַן ממש געשטרעבן צו באַווײַזן, אַז זי איז מסוגל שרײַבן גוטע לידער אויך לויט קריטעריעס פֿונעם אַקמעיסטישן שטראָם[59]. דווקא דער דאָזיקער מאָדערניסטישער שטראָם אין דער רוסישער דיכטונג פֿונעם אָנהייב 20טן יאָרהונדערט, די צענטראַלע פֿיגורן פֿון וועלכן זײַנען געווען ניקאָלײַ גומיליאָוו, סערגיי גאָראָדעצקי און אַנאַ אַכמאַטאָוואַ, האָט אַמערסטן געווירקט אויף דער אויספֿורעמונג פֿון איר פּאָעטישן סטיל.

די ייִדישע פֿרויען־פּאָעזיע איז אַ ברייטע און פֿיל־שפּראַכיקע קולטור־דערשײַנונג. און אויף יעדער שפּראַך האָט זי געהאַט איר ספּעציפֿיק. באַזונדערס וואַרפֿט זיך אין די אויגן דער אונטערשייד צווישן דער פּאָעטישער פֿרויען־שאַפֿונג אויף צוויי ייִדישע שפּראַכן – צווישן דער עצם ייִדישער (אינעם זין פֿון דער שפּראַך) און דער העברעִישער פֿרויען־פּאָעזיע. ריידנדיק וועגן דער פֿרויען־פּאָעזיע אין ייִדיש, האָב איך דערבײַ אין זינען סײַ איר אָנהייב אין אייראָפּע, סײַ איר המשך אין אַמערקע און שפּעטער אין ישׂראל.

אין דער העברעִישער דיכטונג איז די פֿרויען שוועך געווען געפֿינען זייער אָרט. פֿאַקטיש איז דאָס אַריינגיין פֿון די פֿרויען אין דער העברעִישער ליטעראַטור בכלל באַגלייט געווען מיט אַ מין רעוואָלוציע. אין אונטערשייד פֿון דעם איז פֿאַר דער ייִדישער פּאָעזיע געווען כאַראַקטעריסטיש אַ גרינגערער אַריינגאַנג פֿון פֿרויען אין איר. די ספּעציפֿישע פּראָבלעם, אויף וועלכער די פֿרויען האָבן זיך אָנגעשטויסן אין דער העברעִישער פּאָעזיע, איז, לויט דן מירונס מיינונג[60], באַשטאַנען אין דעם, וואָס די מאַנצבילען און בראָש פֿון זיי דער נאַציאָנאַלער דיכטער חיים־נחמן ביאַליק האָבן געשריבן אויף העברעִיש אויף נאַציאָנאַל־קאָלעקטיווע טעמעס, וועלכע זײַנען פֿאַרבונדן געווען מיט ארץ־ישׂראל און מיט זײַן ווידערגעבורט, און די פֿרויען זײַנען געבליבן אין אַ זײַט, ווײַל זיי האָבן געשריבן וועגן פּערזענלעכע און ניט וועגן קאָלעקטיווע איבערלעבונגען. אָבער ס׳קאָן זײַן, אַז ס׳איז געווען אַ וויכטיקערע סיבה פֿאַר דעם, וואָס די פֿרויען האָבן אָנגעהויבן פֿאַרעפֿנטלעכן זייערע ווערק אין העברעִיש פֿאַרהעלטנישמעסיק שפּעט: העברעִיש איז ניט געווען קיין געריידטע שפּראַך. עס האָבן געקענט זי בלויז מאַנצבילען למדנים, און נאָר אין די 20ער יאָרן פֿונעם פֿאָריקן יאָרהונדערט האָט די דאָזיקע שפּראַך באַקומען אַן אָפּיציעלן סטאַטוס. דעמאָלט איז געווארן מעגלעך אויך פֿאַר פֿרויען לערנען העברעִיש און שאַפֿן אויף דער דאָזיקער שפּראַך. דן מירון לייקנט אָפּ די דאָזיקע מיינונג, אָבער איך בין ניט מסכים מיט אים. ער טענהט, אַז טראָץ דעם, וואָס דאָס למדנישע לשון־קודש איז פֿאַרמאַכט געווען פֿאַר פֿרויען, זײַנען פֿונדעסטוועגן געווען אויסשליסלעכע פֿרויען, וועלכע זײַנען אַריַין אין דער

[59] פֿרטימדיקער וועגן אַקמעיזם זע: Michael Wachtel, The Cambridge Introduction to Russian Poetry, Cambridge University Press, 2004, p. 8.

[60] דן מירון, ז. 56, 65.

ארץ־ישׂראלדיקער העברעישער דיכטונג, אַזעלכע ווי אסתּר ראַב און דבֿורה באַראָן[61]. נאָר זיי זײַנען געווען, לויט מײַן מיינונג, די אויסנאַמען, וואָס שטרײַכן אונטער דעם כלל.

אָבער אין דער זעלבער תּקופֿה האָט די ייִדישע פֿרויען־פּאָעזיע געבליט. עזרא קאָרמאַן ברענגט אין דער פֿאַרעפֿנטלעכטער דורך אים אַנטאָלאָגיע[62] ווערק פֿון 70 דיכטערינס, וועלכע האָבן געשאַפֿן אינעם פּעריאָד זינט 1586 ביז 1927. דאָס איז אַ פֿרעצעדענטלאָזע צאָל דיכטערינס אין פֿאַרגלײַך מיט אַנדערע ליטעראַטורן פֿון יענער תּקופֿה.

צום סוף 19טן יאָרהונדערט האָבן איראָפּעישע ייִדישע רעוואָלוציאָנערן־ראַדיקאַלן זיך באַצויגן צו פֿרויען ווי גלײַכבאַרעכטיקע חבֿרטעס אין דער אַרבעט און אין דער אינטעלעקטועלער טעטיקייט. ניט צופֿעליק האָט דער בונדיסטישער הימן ״די שבֿועה״ (אויף די ווערטער פֿון ש.אַנ־סקי) זיך געוואַנדט צו ״ברידער און שוועסטער פֿאַראיניקט אין מי״. אין יענע יאָרן האָבן די פֿרויען–מיטגלידערינס פֿונעם בונד ניט געפֿרווט זיך אָרגאַניזירן אין באַזונדערע פֿרויִשע סאָציאַליסטישע גרופּעס. דער אידעאָלאָגישער פּעמיניזם איז באַטראַכט געווען ווי אַ קלײן־בירגערלעכע דערשײַנונג, וואָס דינט די שטרעבונגען פֿון די פֿרויען פֿונעם מיטעלן קלאַס. דערבײַ האָבן די ייִדישע פֿרויען געפֿילט, אַז זיי האָבן זיך אָפּדערווײַטערט פֿון טראַדיציאָנעלע נאָרמעס און האַנדלען אויסער די פֿרויִשע ראָלעס, וועלכע די טראַדיציאָנעלע ייִדישע געזעלשאַפֿט האָט אויסגעטיילט פֿאַר זיי.

דן מירון האַלט, אַז אין קעגנזאַץ צו דער העברעישער דיכטונג, אין וועלכער עס האָט געהערשט ביאַליקס סטיל, וואָס האָט געפֿאָדערט אַ פּאָעטיק מיט אַן אָבליגאַטאָרישער קאָלעקטיוו־נאַציאָנאַלער אָנגעצילקייט, איז די ייִדישע פּאָעזיע, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן אין הויפּטשטעט און מיט אַ שטאַרקער אידעאָלאָגישער השפּעה פֿונעם סאָציאַליזם, איבערגעגנגען, דער עיקר אין די פֿש״א, צו אַן אינדיווידואַליסטישער דיכטונג. דווקא אין אַמעריקע פֿונעם אָנהייב 20טן יאָרהונדערט האָבן אַזעלכע דיכטערינס ווי פֿראַדל שטאַרק, ראָשל וועפּרינסקי און ציליע דראַפֿקין געפֿונען אַ טריבונע פֿאַר זייער פּערזענלעכער אינדיווידואַליסטישער דיכטונג.

אויפֿן וועג פֿון דער אינדיווידואַליסטישער פּאָעטישער שאַפֿונג האָבן ייִדישע דיכטערינס, וועלכע זײַנען פֿאַקטיש אויפֿגעשטאַנען קעגן דעם טראַדיציאָנעלן ייִדישן לעבנס־שטייגער, אָפֿטמאָל זיך גענייטיק אין געשטאַלט פֿון אַ ״לירישער מוטער״ בעת מיט זייער ״ביאָלאָגישער מוטער״, אַן איבערגעגעבענער אין דער אָדער אין יענער מאָס דעם אַלטן לעבנס־אַרט, האָבן זיי זיך געפֿונען אין אַ קאָנפֿליקט. לילי רתּוק דעפֿינירט די ״לירישע מוטער״ אין איר אַרטיקל ״החיפוש אחר האם השירית״[63] אַזוי: ״בטוי לחסרון של אם ספֿרותית בעולמה של המשוררת״.[64] די ״לירישע מוטער״ איז ״דגם של יוצרת, הדמות המאפֿשרת להן להתקשר אל המסורת הספֿרותית שבלדיה לא תנתּכן יצירה של ממש... היוצרות נוטות לחפּשׂ להן אמהות קדומות, להחיותן, לשאובֿ כוח מן הברית לצורת להעלאת

[61] דן מירון, ז. 54.

[62] עזרא קאָרמאַן (צונויפֿגעשטעלט), ייִדישע דיכטערינס אַנטאָלאָגיע, פֿאַרלאַג ל. מ. שטיין, שיקאַגאָ, 1928.

[63] זוכונגען נאָך אַ לירישער מוטער

[64] אַן אויסדרוק פֿון מאַנגל פֿון אַ לירישער מוטער אין דער וועלט פֿון דער דיכטערין.

חזון ספֿרותי אַלטרנטיבי״[65]. מיט אַנדערע וועלטער – זוכן די שעפֿערינס אַן אידענטיפֿיקאַציע מיט אַ פֿאָרגייערין.

קאָמפּליצירטע באַציונגען מיט איר ״ביאָלאָגישער מוטער״ זײַנען כאַראַקטעריסטיש געווען אויך פֿאַר ראָזאַ גוטמאַן. דאָס איז געקומען צום אויסדרוק אין איר שאַפֿונג. צוויי לידער ווידמעט די דיכטערין איר מאַמען, און ס׳איז דאָ נאָך איין ליד, ווו די מאַמע ווערט דערמאָנט. דאָס ערשטע פֿון זיי איז ״זיצט צוקאָפּן מאַמע...״, וואָס איז פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן אין 1923:

* * *

זיצט צוקאָפּן מאַמע,
קוקט מיר אין די אויגן
קוקט מיר אין די אויגן –
שווײַגט,
קוק איך איר אַקעגן
אין די קרומע קנייטשן,
קוק איך איר אַקעגן –
שווײַג...
זיפֿצעט אָפּ זיך מאַמע –
דאַכט זיך, פֿון דער ווײַטן,
זיפֿצעט אָפּ זיך מאַמע:
וויס נישט, וואָס איך טראַכט –
כ׳הער זיך צו פֿון ערגעץ:
קינדערש זיך צוכליפּען,
ווײַל די מאַמע וויס נישט.
וויס נישט, וואָס איך טראַכט?
זיצט צוקאָפּן מאַמע,
קוקט מיר אין די אויגן,
קוקט מיר אין די אויגן, –
שווײַגט...

[65] שדמות, נומ. ק״י, אויגוסט 1989, ז. 126 – 127. (אַ מוסטער פֿון אַ שעפֿערין, אַ געשטאַלט, וואָס דערמעגלעכט זיי זיך פֿאַרבינדן מיט אַ ליטעראַרישער טראַדיציע, אָן וועלכער ס׳איז אוממעגלעך ממשותדיקע שאַפֿונג... די שעפֿערינס האָבן אַ נטיה זוכן פֿאַר זיך אַן אורמוטער, אומקערן זיי צום לעבן און שעפן כוחות פֿון דעם דאָזיקן בונד כדי אויפֿהייבן אַן אַלטערנאַטיוע ליטעראַרישע וויזיע).

כ׳קוק זיך אָן פֿון ערגעץ:
קינדיש זיך צוכליפּען,
ווײַל די מאַמע ווייס נישט – ...?
כ׳שוויג...

דאָס צווייטע ליד, פֿון די געווידמעטע ראָזאַ גוטמאַנס ״ביאָלאָגישער מוטער״, איז דאָס ליד ״מאַמע...״, וואָס איז פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן אין 1947. צו די צוויי לידער קאָן מען צוגעבן דאָס ליד ״איך קלײַב קעגן אַלץ״, וואָס איז פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן אין 1923. אַלע דרײַ האַנדלען מיט אַ פּרווו צו פֿאַרשטיין די פֿאַרבינדונג צווישן דער טאָכטער און דער מוטער, די צווישנפּערזענלעכע באַציונגען, וועלכע שליסן אין זיך אָבליגאַטאָריש אײַן באַציונגען פֿון אָפּהענגיקייט און ליבע באַנאַנד מיט באַציונגען פֿון אָפּדערווײַטערטקייט און אָפּגעזונדערקייט.

נענסי פֿרײַדיי רעדט אין איר בוך ״מײַן מאַמע און איך״[66] וועגן סימביאָזדיקע באַציונגען צווישן דער מוטער און דער טאָכטער״, ניט וועגן דעם פֿיזישן סימביאָז, וועגן אַ טאָכטער איז אַ זויגלינג, און די מוטער פֿילט אויס אַלע אירע פֿיזישע באַדערפֿענישן, נאָר וועגן אַ פּסיכאָלאָגישן סימביאָז, אין וועלכן עס קאָנען ניט די מוטער און נישט די טאָכטער זיך צעשיידן איינע פֿון דער צווייטער. די טאָכטער מיינט, אַז פּונקט ווי די מוטער האָט דערפֿילט אירע באַדערפֿענישן, ווען זי איז געווען אַ זויגלינג, קאָן זי פֿאַרשטיין אירע מחשבֿות, ווען זי ווערט אַ דערוואַקסענע. און די מוטער, וועלכע נייטיקט זיך אין איר טאָכטער, לאָזט זי ניט צו זײַן אַן אומאָפּהענגיקע, נאָר דערצויגט זי צו זײַן אַן אָפּהענגיקע פֿון איר, און אַ טעות איז צו טראַכטן, אַז זי ״באַשיצט״ די טאָכטער פֿון די סכנות, וואָס לויערן נאָך איר אין דר׳אויסן.

נענסי פֿרײַדיי האַלט, אַז ״עוד בהיתנו רכות־בשנים מחדירים בנו את האמונה כי אהבת־האם היא אהבה השונה מכל אהבה אחרת. אין בה מקום למישגים, לספקות, או לדו־ערכיות המאפיינת הרגשות־חיבה שכיחות. אך זוהי אשליה״.[67] און זי גיט צו: ״האהבה שבין אמי לביני אינה דבר־מה מקודש עד כדי כך, שאין לפקפק בו או להקשות עליו: אם אוסיף לחיות באשליה לגבי מה שקיים בינינו, לא אמצע לעצמי בסיס מוצק שעליו אוכל לבנות את עצמי״.[68]

און טאַקע שוין אין 1923 שטעלן מיט זיך פֿאָר ראָזאַ גוטמאַנס לידער אַ לאַנגציטיקן פּרעצעדענט פֿון יענער אַמביוואַלענטקייט אין באַציונגען צווישן מוטער און טאָכטער, וואָס די אַמעריקאַנער טעאָריע

[66] די ערשטע ענגלישע אויפֿלאַגע איז דערשינען אין 1977. די העברעישע אויפֿלאַגע: אמי ואני, ״זמורה – ביתן״, תל־אָביב, 1980.

[67] נאָך וועג מיר זײַנען קליין, פֿירט מען אין אונדז אַרײַן דאָס גלייבן אין דעם, אַז די מוטערשע ליבע איז אַ ליבע, וואָס שיידט זיך אונטער פֿון אַ באַליבּיקער אַנדערער ליבע. אין איר איז ניטאָ קיין אָרט פֿאַר סאַר גרײַזן, פֿאַר סאָקות, אָדער פֿאַר צווייפֿל־וועגן, וועלכע זײַנען כאַראַקטעריסטיש פֿאַר געווײַנלעכע סימפּאַטיע־געפֿילן. אָבער דאָס איז אַן אילוזיע.

[68] די ליבע צווישן מײַן מוטער און מיר איז ניט עפּעס אַזאַ הייליק, אַז מע קען ניט זי גרינגשטענס אָדער שטעלן בנוגע צו איר פֿראַגן: אויב איך וועל ווײַטער לעבן אין דער אילוזיע בנוגע צו דעם, וואָס עקזיסטירט צווישן אונדז, וועל איך ניט געפֿינען פֿאַר זיך קיין פֿעסט יסוד, אויף וועלכן איך וועל קענען בויען זיך אַליין.

רעדט וועגן איר בלויז אין די 70ער יאָרן. דאָס ציטירטע אויבן ליד פֿון ראָזאַ גוטמאַן ברעכט דעם מיטאָס וועגן דער ליבע צווישן דער מוטער און דער טאָכטער. עס רעדט זיך וועגן אַן אוממעגלעכקייט צו פֿאַרשטיין און זיך צונויפֿריידן.

דאָס ליד ״מאַמע״, וואָס איז אָנגעשריבן נאָכן אומקום פֿון ראָזאַ גוטמאַנס מוטער אינעם ייִדן־חורבן, שילדערט דער טאָכטערס ווילן וויידערויפֿשטעלן די פֿאַרבינדונג מיט דער מוטער. און דווקא די לעצטע שורה פֿונעם ליד ״כ׳לאָז די מאַמע איבער וועלטן גיין!״ אין באַטײַטונג פֿונעם טויט זאָגט עדות וועגן דעם, אַז פֿאַקטיש איז די דיכטערין נאָך ניט געקומען צום עטאַפּ, ווען זי וואָלט געווען אימשטאַנד זיך צעשיידן מיט דער מוטער.

דאָס ליד ״עלטערבאָבע״, וואָס איז פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן אויך אין 1947, דריקט אויס אַ פֿולע אידענטיפֿיקאַציע מיט דער דיכטערינס עלטערבאָבע. עס אַנטהאַלט אַן אויסדרוק פֿון ליבע פֿון ״נעמען דיך און טוליען דיך, און היטן פֿאַר דער לאַסט פֿון דורות...״. דאָס הייסט אַן אידענטיפֿיקאַציע מיט ליידן, וועלכע עס האָט איבערגעלעבט די עלטערבאָבע. ס׳איז אויך אַן אידענטיפֿיקאַציע מיט דער עלטערבאָבע ווי אַ טייל פֿון פֿרויען־קייט אין דער משפּחה, וואָס ציט זיך פֿון דור צו דור, ביז דער דיכטערין אַליין.

די ביאָלאָגישע מוטער און די עלטערבאָבע פֿונקציאָנירן ווי אַ ״לירישע מוטער״ בלויז פֿונעם שטאַנדפּונקט פֿון דער דיכטערינס אידענטיפֿיקאַציע מיט זיי. אָבער די ראָלע פֿון דער אמתדיקער ״לירישער מוטער״ האָט פֿאַר ראָזאַ גוטמאַן געשפּילט אַנאַ אַכמאַטאָוואַ – סײַ פֿונעם שטאַנדפּונקט פֿון דער אידענטיפֿיקאַציע מיט איר, סײַ ווען מע זעט זי ווי אַ מוסטער פֿון אַ שעפֿערין, וועלכע פֿאַרבינדט די דיכטערין מיט דער ליטעראַטור־טראַדיציע. אַנאַ אַכמאַטאָוואַ האָט זייער שטאַרק געווירקט אויף ראָזאַ גוטמאַן. מע דאַרף באַזונדערס דערמאָנען וועגן דעם, אַז ראָזאַ גוטמאַן האָט אידערגעזעצט אין ייִדיש אירע לידער.

אַז מע רעדט וועגן דער וויכטיקייט פֿון דער ליטעראַטור־טראַדיציע אין דער ייִדישער פֿרויען־פּאָעזיע, פּאַסט זיך צו דערמאָנען וועגן ווערטער פֿון יצחק־לייבוש פּרצן, וועלכער עפּנט זײַן סקיצע ״וואָס פֿעלט אונדזער ליטעראַטור״[69] מיטן באַשטעטיקן, אַז אין דער ייִדישער ליטעראַטור פֿון זײַן צײַט איז אָפּוועזנד אַ טראַגעדיע. אויב אין דער ייִדישער ליטעראַטור אין גאַנצן געפֿונען, טראָץ אַלץ, וואָס איז אָנגעשריבן געוואָרן אין ייִדיש פֿרײַער, איז, לויט פּרצעס ווערטער, אָפּוועזנד געווען אַ טראַדיציע, איז קל־וחומר אַ טראַדיציע געווען אָפּוועזנד בײַ אַ פֿרוי, וואָס האָט אָנגעהויבן צו שאַפֿן אויף ייִדיש אין אָנהייב פֿונעם 20טן יאָרהונדערט.

קעטרין העלערשטיין באַשעפֿטיקט זיך אין איר אַרטיקל ״אַ פֿראַגע פֿון טראַדיציע: דיכטערינס אויף ייִדיש״[70] מיט דער פֿראַגע וועגן דער טראַדיציע פֿונעם פֿרויִשן שריַבן אויפֿן הינטערגרונט פֿון

[69] י״ל פּרץ, אַלע ווערק, באַנד 7, ״ציקאָ ביכער־פֿאַרלאַג״, ניו־יאָרק, 1947, ז. 270 – 279.

[70] Kathryn Hellerstein. "A Question of Tradition: Women Poets in Yiddish", Handbook of Jewish - American Literature: An Analytical Guide to Themes and Sources, ed. Lewis Fried, "Greenwood Press", New York, 1988, pp. 195-237.

דער טראַדיציע פֿון דער מאַנצבילשער ליטעראַטור. זי אַנאַליזירט יענע פּראָבלעמען, מיט וועלכע עס האָבן זיך צונויפֿגעשטויסן ייִדישע דיכטערינס אויפֿן הינטערפּאָן פֿון זייער צייט און קולטור.

ראָזאַ גוטמאַן, אין אונטערשייד פֿון אַנדערע דיכטערינס, געפֿינט ניט אין תנ״ך־געשטאַלטן קיין ״לירישע מוטער״ (אַזוי ווי, למשל, רחל־המשוררת, וועלכע זעט אין רחל־אמנו איר ״לירישע מוטער״). ראָזאַ גוטמאַן קלייבט אויס – צוליב אַ שטאַרקער רוסישער השפּעה אויף איר – זיך אידענטיפֿיצירן מיט אַנאַ אַכמאַטאָוואַס לידער. טאַקע אַנאַ אַכמאַטאָוואַס לידער ״מצטיינים בלשונם הפּשוטה והבהירה והמדויקת״[71].

אלישבַּע האָט כאַראַקטעריזירט אַנאַ אַכמאַטאָוואַס דיכטונג אויף אַזאַ אופֿן: ״כל חרוז של שיריה תמיד נקשר קשר בלתי־נתק עם מציאות חייה... מכאן הדעה המקובלת בקהל: כל שיר של אחמטובה אינו אלא רשימה בחרוזים של מקרה חיים או רגע התרגשות של לבה...״[72]. אלישבַּע רופֿט דאָס יאַוועז זיך פֿון יונגע דיכטערינס, וועלכע באַמיִען זיך פֿאָלגן נאָך אַכמאַטאָוואַ: ״בנות־אחמטובה״, אַכמאַטאָוואַס טעכטער. אלישבַּע האַלט, אַז אַכמאַטאָוואַ איז שפּאָרעוודיק אין ווערטער ביז שאָדן צומאָל דער ״הויפּט־איידיי״ פֿונעם ליד, אָבער אין דער זעלבער צייט באַוויַזט זי אונדז די קליינע פּרטים פֿון דער רעאַלקייט.

פֿאַר אַכמאַטאָוואַס לידער איז כאַראַקטעריסטיש די פֿאָרם פֿון אַ ״בריוו״, אַ שמואס מיט אַן אומבאַוווסטן מיטשמועסער. עס ווייַזט זיך אויס, אַז זיי זיַינען אַן איבערגאַנג צו דער ריינער ליריק, גלייַך ווי אַ סך ראָזאַ גוטמאַנס לידער, וועלכע שטעלן מיט זיך פֿאָר אַ וועגדונג צו אַן אומזעעוודיקן מיטשמועסער.

אלישבַּע טענהט, אַז אַכמאַטאָוואַ שטעלט מיט זיך פֿאָר אַ וואָרענונג די פֿרויען, וואָס ווילן זיַין ״פֿרויען־דיכטערינס״, זיי זאָלן זיך ניט פֿאַרלאָזן ״בלויז אויף זייער פֿרויִשקייט״ אָן דאגה נאָך ״דיכטעריש טאַלאַנט״ און נאָך ״הערשונג פֿונעם טאַלאַנט אין דער שאַפֿונג״. דעריבער אין אַכמאַטאָוואַס לידער געפֿינען מיר ניט בלויז ״אינטימישקייט״ און ״מאָדערנעקייט״, נאָר אויך אינערלעכע אמתדיקייט מיט אַן אייביקן חן.

ביַי אַנאַ אַכמאַטאָוואַ, פֿונקט ווי ביַי ראָזאַ גוטמאַן, דערוועלבט די צייט אַ באַדייטונג פֿון ״אומגליק״ – ״הזמן משול לזרימת מים – הם בלתי נראים עד שהם משנים את כיוונם... הזמן הוא פורענות קשה, ואנו הן קורבנותיו והן ניצוליו בעת ובעונה אחת״, – ״די צייט איז גלייַך ווי אַ וואַסער־שטראָם – זי איז אומזעעוודיק ביז זי ענדערט איר ריכטונג.... די צייט איז אַ שוועלע פֿורענות, און מיר זיַינען סיַי אירע קורבנות סיַי געראַטעוועטע דורך איר״[73].

---

[71] אַבֿרהם צבֿיון, ״אנה אחמטובה – משירה לירית לשירה לאומית״, מאזניים, באַנד ע״א, נומ. 9, יולי 1997, ז. 31. (טיילן זיך אויס מיט אַ פּשוט און קלאָר און פֿינקטלעך לשון).

[72] אלישבַּע, ״אנה אחמטובה: שירתה ודרכי אומנותה״, כתובים, כ״א, ז. 2 – 3 און לילי רתוק, ״חייהן החשאים של נשים – היומן״, מאזניים, באַנד ס״ב, אויגוסט־סעפּטעמבער 1988, ז. 82. (יעדער גראָם פֿון אירע לידער איז אומצעריַיסבאַר פֿאַרבונדן מיט ווירקלעכקייט פֿון איר לעבן... פֿון דאַנען קומט די אָנגענומענע בייַם עולם דעה: יעדעס אַכמאַטאָוואַס ליד איז ניט אַנדערש, ווי אַ געגראָמטע נאָטיץ וועגן אַ צופֿאַל פֿון איר לעבן אָדער וועגן אויפֿרעגונג פֿון איר האַרצן).

[73] Jadwiga Szimak-Reiferowa, Anna Achmatowa – Poezije? "Wydawnictwo Literacikie", Krakow, 1981, p. 347.

אַנאַ אַכמאַטאָוואַ מיט אַלע אירע כאַראַקטעריסטישע שטריכן, עלעגיעס, לידער און זכרונות איז געווען די ״לירישע מוטער״ פֿון ראָזאַ גוטמאַן, וועלכע האָט געזען אין איר שאַפֿונג אַ טראַדיציע פֿונעם פֿרויִשן שריַבן, אַ מאָדעל צו קאָפּירן.

אומדערוואַרט קאָן מען אַנטפּלעקן אַ סך איינלעכקייט־ליניעס צווישן ראָזאַ גוטמאַנס דיכטונג און דער דיכטונג פֿון רחל־המשוררת, ניט געקוקט אויף דער אונטערשייד אין דער שפּראַך (ייִדיש און העברעיִש). און די ענלעכקייט איז גרעסער פֿון אונטערשיידן.

רחל בלוווּשטיין איז געבוירן געווָארן אין 1890 אין רוסלאַנד. זי איז אויסגעוואַקסן אין אַ פֿרומער שטוב, וועלכע איז געווען אָפֿן אויך פֿאַר דער השׂכלה, זיך געלערנט – פֿונקט ווי ראָזאַ גוטמאַן – אין אַ ייִדישער שול מיט רוסישער שפּראַך פֿון אונטערריכטונג. שפּעטער האָט זי געלערנט מאָלעריַי און אַנדערע קעגנשטאַנדן אין אוניווערסיטעט. אין דער עלטער פֿון 13 יאָר איז רחל אייַנגעטראָטן אין אַ ציוניסטישער יוגנט־באַוועגונג. זי איז עולה געווען אין 1909 און דאַן אָנגעהויבן צו לערנען העברעיִש גרינטלעך.

רחל איז אויך באַווירקט געווען פֿונעם אַקמעיִזם־שטראָם און זי האָט געזען אין אַנאַ אַכמאַטאָוואַ איינע פֿון אירע ״לירישע מוטערס״. גלייַך ווי ראָזאַ גוטמאַן, וועלכע האָט איבערגעזעצט אַנאַ אַכמאַטאָוואַס לידער אין ייִדיש, זעצט זי איבער אין העברעיִש ״שירת הפּגישה האחרונה״, (״דאָס געזאַנג פֿון דער לעצטער באַגעגעניש״), ״אי ילדך השחר״ (״דער שוואַרצער אינדזל פֿון דיַין קינד״) און ״הוי משׂא זכרונות״ (״אוי, די לאַסט פֿון זכרונות״)[74].

חוץ דעם, שריַבט זי אַ סקיצע מיטן נאָמען ״על אות הזמן״, ״מיט אַ צייכן פֿון דער צייַט״, וואָס דריקט אויס איר באַציִונג צו דער פֿרעמדער שאַפֿונג: ״ברור לי: אות הזמן באמנות השירה הוא פשטות הביטוי. ביטוי פשוט, לאמור: ביטוי פירפוריה הראשונים של האמוציה הלירית, ביטוי מידי, בטרם הספיק לכסות על עריתה במחלצות משי ועדיי זהב (*די כוונה איז אויף דער סימבאָליסטישער דיכטונג*)... האין פשטות הביטוי הזו, או למצער החתירה אליה מציינת את רובַ היצירות השיריות בנות זמננו, את הרוסים (בלוק, אחמטובַה, יסנין וכו׳...״[75]

אין אָט דער סקיצע קריטיקירט רחל אלישבַעס דיכטונג און טענהט, אַז ״פשטות הביטוי לא תמיד מזווגה עם יכולת הביטוי, הגם שהיא תמיד מכפרת על מיעוט היכולת (למשל, בשירי אלישבַע)...״[76]

ווי ס׳איז שוין געזאָגט געווָארן, האָט רחל פֿאַקטיש געלערנט העברעיִש שוין אין ארץ־ישׂראל. שׂרה, די מוטער פֿונעם ישׂראלדיקן היסטאָריקער אורי מילשטיין, איז געווען אַ פּלימעניצע פֿון רחל בלוווּשטיין, דערציילט, אַז ״רחל חיפּשׂה את השלמות שבפּשטות, תמיד תקנה, תמיד שינתה. אוצר־המילים שלה לא היה גדול, ותמיד היה מילון וספֿר תנ״ך מונחים על מיטתה, ליד הכר. היא כתבה על־

[74] שירת רחל, ״דבַר״, תל־אָבִיבַ, תשמ״ב, ז. 167 – 169.

[75] דאָרט, ז. 204. (מיר איז קלאָר: דער צייכן פֿון דער צייַט אין דער פּאָעזיע־קונסט איז פשטות פֿון אויסדרוק. אַ פשוטער אויסדרוק הייסט די ערשטע פּלאַטערנישן פֿון אַ לירישער עמאָציע, אַן אומגעזאַמטער אויסדרוק, אייַדער ער האָט באַוויזן זיך באַדעקן מיט צודעקונגען פֿון זייַד און גאָלד... צי איז ניט אַזאַ פשטות פֿון אויסדרוק אָדער כאָטשבי שטרעבונג צו איר ניט כאַראַקטעריסטיש פֿארן רובַ פּאָעטישע ווערק פֿון אונדזער צייַט (בלאָק, אַכמאַטאָוואַ, יעסענין א״אַ...).

[76] דאָרט, ז. 205.

פּי־רובֿ בשכיבֿה, כשהיה לה קשה למצוא ביטוי לרעיון, כּתבֿה ברוסית ואחר־כך תּרגמה לעבֿרית. ׳לא אוצר המילים חשובֿ׳, – היתה אומרת לי, – ׳חשובֿ איך את משתּמשת במילים שיש לך. חשובֿים הרעיונות. אם יש תּוכן, נמצאות המילים״[77].

דער פֿאַקט, וואָס סיַ ראָזאַ גוטמאַן, סיַ רחל־המשוררת זײַנען געווען פֿון ״בנות אחמטובֿה״ איז בולט געקומען צו אויסדרוק אין זייער שאַפֿונג. ווי אַ באַשפּיל ברענג איך דאָ דריַ לידער פֿון די דריַ דיכטערינס:

אַנאַ אַכמאַטאָוואַ (אין ראָזאַ גוטמאַנס איבערזעצונג):

* * *

לאָמיר זײַן צוזאַמען, ליבסטער,
ווייס מען דאָך ווי נאָענט מיר זײַנען,
און די שטעכווערטלעך די בייזע,
ווי אַ גלעקל אין מרחקים,
וועלן אונדז ניט קענען טרעפֿן,
ניט פֿאַרשאַפֿן קיין פֿאַרדראָס.
וווּ איך בין דײַן וויַיב געווארן –
ווער געדענקט. נאָר ס׳האָט די צערקווע
מיט די בלענדיקע שטראַלן
זיך צעהעלט וואָס נאָר אַ מלאך
אויף די וויַיסע פֿליגלען ברענגט.
און די צײַט איז איצט אַזעלכע,
גרויל אין שטאָט, אַ גרויליק יאָר.
ווי זשע קענען מיר זיך שיידן
איך מיט דיר און דו מיט מיר.
1915

[77] אורי מילשטיין (רעדאַקטאָר), שירי רחל – סוד קסמם, ״שׂרידות״, קראון, 1993, ז 287. (רחל האָט געזוכט אין פּשטות שלמות, תּמיד פֿאַרראָכטן, תּמיד געענדערט. איר ווערטער־זאַפֿאַס איז געווען ניט גרויס, און תּמיד אויף איר בעט זײַנען געווען אַ ווערטערבוך און תּנ״ך, לעבן דעם קישן. זי האָט געשריבן על־פּי־רובֿ ליגנדיק. ווען איר איז געווען געפֿינען אַן אויסדרוק, האָט זי געשריבן אויף רוסיש און דערנאָך איבערגעזעצט אין העברעיש. ׳ניט דער ווערטער־זאַפֿאַס איז וויכטיק׳, - פֿלעגט זי זאָגן, - ׳וויכטיק איז, ווי דו נוצט אויס די ווערטער, וואָס דו האָסט. וויכטיק זײַנען די אידייען. אויב ס׳איז דאָ תּוכן, זוכן זיך אָפּ אויך ווערטער׳).

רחל המשוררת (אין זלמן רובאַשאָוס איבערזעצונג)[78]:

* * *

בייטאָג און בײַנאַכט וועגן דיר און צו דיר,
וועגן דיר און צו דיר זינג איך שיר נאָך אַ שיר.
שטורעם און שטילקייט און פֿינצטער און שײַן,
וווּנדונג און היילונג און נחת און פּײַן.

עס טרעפֿט – און איך ווייס ניט צי הער איך דײַן רייד.
עס טרעפֿט און עס דאַכט זיך – אַ ריס איז אין קייט.
אַ ווײַל נאָך, און ווידער די לידער פֿון ס׳נײַ,
וועגן דיר און צו דיר זינגען האַסענד און טרײַ.

וועגן דיר און צו דיר, וועגן דיר און צו דיר,
טויזנט די פֿידלען און אײַנציק דער שיר:
שטורעם און שטילקייט און פֿינצטער און שײַן,
וווּנדונג און היילונג און נחת און פּײַן.

ראָזאַ גוטמאַן

איך בעט פֿאַר דיר

כ׳צי אויס די הענט צו ערגעץ אין אין־סוף –
צוויי פֿליגלען פֿון אַן עוף פֿאַר דער עקידה,
צוויי הענט צונויפֿגעאײַנטע ווי מיר ביידע –
און בעט פֿאַר דיר.

דאָס קליינע אויג, ווי פֿלאַך עס שאַרט זײַן בליק,
עס זעט ניט אויף דער אַנדערער זײַט טויער.
איך מאַך עס צו. כ׳פֿאַרמאַך דעם אויער –
ער הערט ניט ס׳שלייכן פֿון בליץ.

[78] בשייכות מיט שזרס איבערזעצונגען פֿון רחלס דיכטונג זעט: דובֿ־בער קערלער, ״אַביסל וועגן שזר׳ס איבערזעצונגען פֿון משוררת רחלס לידער״, *ייִדישלאַנד 3* (2019), זז. 86-89.

כ׳צי אויס די ענט צו ערגעץ אין אין־סוף,
ווו ס׳שפּראָצן די באַגינענס פֿון פֿארבליִכן חצותן
איך נעם אַרום די פֿיס פֿון מעסטער פֿון די מאָסן
און בעט פֿאַר דיר.

די דריַ פֿאָרגעשטעלטע דאָ לידער האַנדלען מיט די באַציִונגען צווישן דער פֿרוי און דעם מאַנצביל. די דריַ לידער ווערן פֿאָרגעבראַכט דורך אַ פֿרוי, וואָס וועגדט זיך צום מאַנצביל מיט ליבע און ברכות. מיט קורצע וועגטער, שפּאָרעוודיק שילדערן די לירישע העלדנס זייער גרויסע ליבע צום מאַנצביל. ראָזאַ גוטמאַן און רחל דריקן אַרויס זייער ליבע וועגטלעך. ראָזאַ גוטמאַן בעט פֿאַרן מאַנצביל און רחל שאַפּט לידער צוליב דעם מאַנצביל. דער מאַנצביל פֿילט אָן זייער וועלט, און זיי שענקען דעם מאַנצביל זייער ליבע.

אַנאַ אַכמאַטאָוואַ וויִ אַ ״לירישע מוטער״ ווירקט אויף זיי ביידע. אין אַלע דריַ פֿאַלן איז דאָס אַן אַנאָנים פּשוט און פּינקטלעך פּאָעטיש שריַבן. זייער פּאָעזיע שטרעבט צום פּשוטן אמת, צום אמתן קערן פֿון זייער וועגדונג אָן הויכע דיבורים. דאָס איז די באַזיס־וועגדונג, וועלכע גייט ווי אַ צווייטער חוט־השדרה אין דער שאַפֿונג פֿון די דריַ דיכטערינס – דאָס ליד ווי אַן אויסדרוק פֿון אינערלעכע איבערלעבונגען מיטן אַוועקשטעלן אינעם צענטער די איבערלעבונג לויט די נאָרמעס פֿון אַקמעיִסטישער ליריק.

מיכאל פּאַלזענבאַום, רמת־גן, ישׂראל

ציגיינערישע מעלאָדיע

מאָניקע לאַקאַטאָש, מיט זיך־אליין

נישט קיין טאָג און נישט קיין נאַכט,
נאָר אַ טרער אין נעפּל...
אַ טויב האָט מיר אַ ״נייַס״ געבראַכט...
כ׳גלעט דעם טייַבלס קעפּל.
כ׳רייַס אַרויס פֿון ברוסט מיין האַרץ,
וויַל עס טוט מיר ווייַנען...
ס׳זאָל דאָס בלוט נישט ווערן שוואַרץ
כ׳שלינג די טרערן ריינע.
פּלי, מיין ווייַטיק נ׳וואַלד אַרייַן,
ברענג אַ כישוף־גרעזל,
און אַ ביסל ליבע־ווייַן
גיס מיר אָן אין גלעזל.
קומט דאָס טייַבעלע פֿון וואַלד, –
ס׳פּיסקל איז צעבלוטיקט...
ווערן הענט מיר טויט־און־קאַלט, –
ווייַטיק און חרטה.
ס׳העלפֿט נישט כישוף און געוויין,
נישט געשפּענסטער בלאַסע...
אָן אַ ליבע כ׳בליַיב אַליין,
ווי אַ שטיין אין וואַסער.
נישט קיין טאָג און נישט קיין נאַכט,
נאָר אַ טרער אין נעפּל...
און דער ווינט אין הימל לאַכט
ביים לבֿנה־עפּל.

ר׳ח אלול, תשפ״א

יעלענע סאַראַשעווסקאַיאַ, בירעבידזשאַן, ייִדישע אויטאָנאָמע געגנט

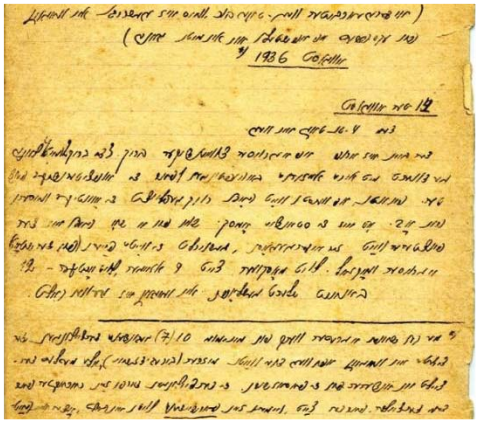
שטריכן צו דעם בילד

אינעם בירעבידזשאַנער מוזיי פֿאַר קאַנטקענטעניש וועלט אָפּגעהיט אַ גרויסער אַרכיוו פֿונעם ייִדישן פּראָזאַיקער, פּאָעט, דראַמאַטורג און זשורנאַליסט בוזי מילער. זײַנע טאָגביכער, כּתבֿ־ידן, בריוו און אַ סך אַנדערע דאָקומענטן זאָגן עדות נישט נאָר וועגן דעם לעבן און שאַפֿערישן גורל פֿון אָט דעם שריפֿטשטעלער, נאָר אויך פֿון זײַנע בנ־דור, פֿאַרשידענע ליטעראַטור– און קולטור־טוער. מילערס פֿאָנד ציילט אָן העכער ווי 1000 געהיט־איינסן. די משפּחה פֿונעם שרײַבער האָט נאָך זײַן טויט איבערגעגעבן זײַן אַרכיוו דעם בירעבידזשאַנער קאַנטקענער, זשורנאַליסט, ספּעציאַליסט אין דער סאָוועטישער ייִדישער ליטעראַטור, מחבר פֿון 15 ביכער איבער דער געשיכטע פֿון דער ייִדישער אויטאָנאָמער געגנט יעפֿים קודיש. שוין נאָך זײַן טויט האָט דער געגנטלעכער מוזיי באַקומען דעם פֿאָנד אין זײַן רשות.

בוזי מילער (בער מיילער) איז געבוירן געוואָרן אין 1913 אין קיפֿאַרעד (אוקראַינע). אָנהייב דרײַסיקער יאָרן איז ער געווען אַ מיטגליד פֿון דער כאַראַקאָוער ליטעראַרישער גרופּע "פֿויגל־מילך", ווו עס זײַנען אַרײַן די יונגע ייִדישע פּאָעטן און פּראָזאַיקער עמ. קאַזאַקעוויטש, הירש דיאַמאַנט און טבֿיה גענן. זײַן ערשט בוך דערציילונגען "משמרות בײַטן זיך" (רעדאַקטאָר — דער נסתּר) האָט מילער אַרויסגעלאָזט אין כאַראַקאָוו אין 1931. אין 1934 איז אַרויסגעגאַנגען זײַן בוך "אונטער רעגנבויגן". נאָכן פֿאַרענדיקן דעם מאָסקווער פּעדאַגאָגישן אינסטיטוט אין 1936 פֿאָרט בוזי מילער קיין בירעבידזשאַן, אַרבעט אַ קורצע צײַט אַלס לערער. אין 1941 וועלט ער דער הויפּט־רעדאַקטאָר פֿון דער צײַטונג "בירעבידזשאַנער שטערן" און אַ מיטגליד פֿון דער רעדאַקציע־קאָלעגיע פֿונעם בעסטן אין ראַטנפֿאַרבאַנד ייִדישן זשורנאַל "פֿאָרפּאָסט" (1936 – 1941). שפּעטער, נאָך דער מלחמה, גייט מילער אַרײַן

אַ זײַטל פֿון בוזי מילערס טאָגבוך.
אויגוסט 1936

אין דער רעדאַקציע־קאָלעגיע פֿונעם ייִדישן אַלמאַנאַך "ביראָבידזשאַן" (1946 – 1949).

אין 1949, אין סאַמע ברען פֿון דער אַנטיסעמיטישער קאַמפּאַניע אינעם ראַטנפֿאַרבאַנד, איז מילער אַרעסטירט געוואָרן

אין די ראַמען פֿון אַזוי גערופֿענעם "ביראָבידזשאַנער ענין", צוזאַמען מיט אַנדערע ביראָבידזשאַנער געזעלשאַפֿטלעכע און קולטור־טוער. מע האָט אים באַשולדיקט אין דעם, וואָס ער האָט פּובליקירט אויף די שפּאַלטן פֿון "ביראָבידזשאַנער שטערן" "די אַנטיסאָוועטישע אַרטיקלען פֿונעם בורזשואַזנעם נאַציאָנאַליסט און קאָסמאָפּאָליט דער נסתר", און אויך אין דעם, אַז "מילער אַליין איז פֿאַרגיפֿטעט מיט בורזשואַזנעם נאַציאָנאַליזם, וואָס איז קלאָר פֿון זײַנע ווערק — דער גרעסערער דערציילונג "ביראָבידזשאַן" (1948) און דער פּיעסע "ער איז פֿון ביראָבידזשאַן".

כּמעט זיבן יאָר האָט מילער פֿאַרבראַכט אין סטאַלינישע לאַגערן. נאָכן אומקערן זיך קיין ביראָבידזשאַן אין 1956 און ביז זײַן טויט אין 1988 האָט ער געאַרבעט אין "ביראָבידזשאַנער שטערן". אין די זעכציקער יאָרן איז ער געוואָרן אַ מיטגליד פֿון דער רעדאַקציע־קאָלעגיע און אַ מחבר פֿונעם מאָסקווער זשורנאַל "סאָוועטיש היימלאַנד". נאָך זײַן טויט האָט מען אָנגעפֿאַנגען איינע פֿון די ביראָבידזשאַנער גאַסן אויף זײַן נאָמען.

זײַנע טאָגביכער, שרײַבמאַשין־טעקסטן פֿון זײַנע אַרטיקלען, כּתבֿ־ידן פֿון זײַנע פּיעסן, לידער און דערציילונגען, אַ גרויסע קאָלעקציע בריוו פֿון באַקאַנטע ייִדישע שריפֿטשטעלער און קולטור־טוער — שירה גאָרשמאַן (1906 – 2001), נאָטע לוריע (1906 – 1987), טבֿיה גען (1912 – 2003), מישע לעוו (1917 – 2013), יחיאל שרײַבמאַן (1913 – 2005) און אַ סך אַנדערע — מילערס אַרכיוו שטעלט מיט זיך פֿאָר אַ רײַכן מאַטעריאַל פֿאַר היסטאָריש־ליטעראַרישער פֿאָרשונג. הוץ דעם, דערלויבן אָט די דאָקומענטן נישט נאָר "אַרײַנקוקן" אין דער

שאַפֿערישער לאַבאָראַטאָריע פֿונעם שריַיבער, נאָר אויך מאַכן זיַין געשטאַלט נעענטער און פֿאַרשטענדלעכער.

אַ באַזונדערע אויפֿמערקזאַמקייט ציען צו זיך צו מילערס לאַגער־בריוו. ס׳ראַשט איבער, אַז די קאָרעספּאָנדענץ אין ביידע אַדרעסן (אַהיים און פֿון דער היים) איז גאַנץ געבליבן אין די שרעקלעכסטע צייַטן און הײַנט דערלויבט זי אונדז דערפֿילן און איבערלעבן זייער אַ שווערע תּקופֿה אין דער געשיכטע פֿונעם ראַטנפֿאַרבאַנד.

די קאָלעקציע בריוו אינעם פֿאָנד פֿון בוזי מילער איז בכלל אַ גרויסער שיכט פֿון עגאָ־דאָקומענטן, וועלכע געבן אונדז אַ מעגלעכקייט זיך דערנענטערן צו דער אָדער יענער היסטאָרישער פּערזענלעכקייט, זיך דערוויסן וועגן זייַן אָפּשאַצן די אָדער יענע געשעענישן. אַ טיפֿן רושם אין דעם קאָנטעקסט מאַכן די בריוו, געחתמעטע מיטן נאָמען ״מאַניע״. קיין קאָנווערטן מיט פֿאַמיליע־נאָמען זײַנען ניטאָ, אָבער לויטן אינהאַלט קען מען זיך משער זיַין, אַז זייער מחברטע איז די ייִדישע אַקטריסע און פּעדאַגאָג מאַניע קאָטליאַראָווע (1918 – 2008). זי האָט אָנגעהויבן זיַין שאַפֿערישן וועג אין דער מאָסקווער מלוכהשער ייִדישער טעאַטער־שול, נאָך דער מלחמה איז געווען אַ פֿירנדיקע אַקטריסע אינעם מאָסקווער ייִדישן מלוכה־טעאַטער (גאָסעט) און אין 1977 – 1994 האָט זי געאַרבעט אַלס פֿעדאַגאָג־קאָנסולטאַנט אינעם ייִדישן מוזיקאַלן קאַמער־טעאַטער (קעמט), וועלכער האָט זיך באַזירט אין ביראָבידזשאַן. אין איינעם פֿון די בריוו שריַיבט זי:

טײַערער בוזי,

(...) איך האָב געלייענט אײַער ״ווערק״ אינעם יוביליי־זשורנאַל. עס פּרעטענדירט נישט, פֿאַרשטייט זיך, אויף אַ פֿאַרנעמיקער דערציילונג, אָבער לייענט זיך מיט אַ גערירטקייט, און אויב ס׳איז פֿאַראַן כאָטש אַ ברעקל אמת אין דעם מענטש, אין דעם מיטפֿאָרער, וועמען איר באַשרײַבט, איז דאָס אַ דערשײַנונג אַ נייטיקע...

מיר איז געפֿעלן געוואָרן, אַז איר גיט אָביעקטיוו און קריטיש צו פֿאַרשטיין אונדזערע שריפֿטשטעלער, אַז כדי זיך גלייכן מיט שלום־עליכמען, דאַרף מען נאָך זיך ציען אין דער הייך. (...) איך מיין, אַז אַלס אַ משל פֿון אַ קריטישער באַציונג צו זײַנע ווערק קען דינען שלמה מיכאָאלס! ווי וויניק מיר ווייסן וועגן די מענטשן, וועלכע זײַנען אונדז געווען טײַער און נאָענט! איך האָב באַקומען אַלס מתּנה אַ בוך פֿון ליובאָמירסקי. דאָס קאַפּיטל וועגן מיכאָאלסן האָט מיך דערשיטערט! ווי אָביעקטיוו איז ער אין זײַנע דערפֿאָלגן און דורכפֿאַלן... ער האָט אַוודאי געווּסט, אַז דאָס וועט זיַין פֿאַרעפֿנטלעכט, וועט ווערן אַ פֿאַרמעג פֿון דער געשיכטע?! (...)

איך בין געווען אַן עדות און אַן אָנטיילנעמערן פֿון די ספּעקטאַקלען ״ספּעץ״ (דאָס איז געווען מײַן דעביוט אויף דער בינע פֿונעם ייִדישן מלוכה־טעאַטער) און ״יולים״. ״ספּעץ״ איז געווען זייער אַ ניט־געלונגענער ספּעקטאַקל, און ש. מ. איז צייַטנווײַז געווען אומבאַהאָלפֿן. דער מאַטעריאַל האָט נישט געגעבן קיין מעגלעכקייטן... און אין ״יולים״ האָט ער דערפֿילט, אַז ער איז נישט קיין אַקטיאָר פֿון הערעניש געשטאַלט און האָט אָפּגעגעבן די ראָל דעם אַקטיאָר שידלען. (...)

אַזוי האָט זיך מיר דאָס אַלץ דערמאָנט, וועגן איך האָב געלייענט ליובאָמירסקיס דערציילונגען וועגן די מענטשן, וועלכע זײַנען מיר טײַער און נאָענט... איך האָב אים האַרציק באַדאַנקט פֿאַר זײַן הייסן שאַפֿערישן אָנטייל אין

ווידעראויפֿשטעלן דעם אָנדענק וועגן די דאָזיקע גענייאַלע שאַפֿערס.

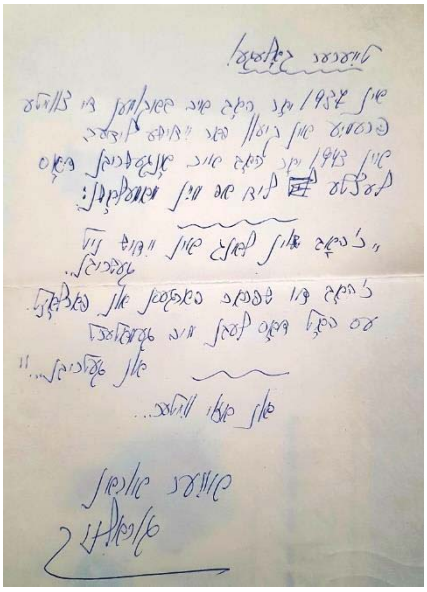
זייער טרויעריק קלינגט אַ צעטעלע פֿונעם ליטעראַטור־קענער, קריטיקער אוראַן גוראַלניק (1921 – 1989), וועלכער האָט דעביוטירט אין דער ייִדישער ליטעראַטור אַלס פּאָעט אין 1934. אין 1941 איז ער אַוועק אויפֿן פֿראָנט, שפּעטער האָט ער באַשריבן זײַנע מלחמה־אײַנדרוקן אין עסייען אינעם זשורנאַל "סאָוועטיש הײמלאַנד", דאָרטן האָט ער פֿובליקירט אין 1973 זײַן אויטאָביאָגראַפֿישע גרעסערע דערציילונג "נעכטן, הײַנט, מאָרגן...", און אויך מער פֿון דרײַסיק אַרטיקלען וועגן ביכער, שרײַבער, פֿראַגן פֿון ליטעראַריש לעבן, די צווישן־באַציונגען פֿון דער ייִדישער קלאַסישער און סאָוועטישער ליטעראַטור מיט ליטעראַטורן פֿון אַנדערע פֿעלקער, נײַע דערשײַנונגען אין דער וועלט־ליטעראַטור.

בוזי מילער האָט אים מסתּמא געפֿרעגט, צי ער שרײַבט נאָך פֿאָעזיע, און גוראַלניק האָט אים געענטפֿערט:

טײַערער קאָלעגע!

אין 1937 יאָר האָב איך באַקומען די צווייטע פֿרעמיע אין קיִעוו פֿאַר ייִדישע לידער, אין 1943 יאָר האָב איך אָנגעשריבן דאָס לעצטע ליד אויף מײַן מאַמע־לשון:

כ׳האָב שוין לאַנג אין ייִדיש ניט געשריבן.
כ׳האָב די שפּראַך פֿאַרגעסן און פֿאַרלאָזט.
עס האָט דאָס לעבן מיך געמאַטערט און געטריבן...
און אַזוי ווײַטער...
אײַער אוראַן גוראַלניק.

בוזי מילערס אַרכיוו איז עפּעס פֿיל מער, ווי אַ קאָלעקציע דאָקומענטן וועגן נאָר איין ייִדישן שרײַבער. מיר האָפֿן, אַז אָט דער אוניקאַלער פֿאָנד, אַ טייל פֿון וועלכן דאַרף מען נאָך איבערזעצן פֿון ייִדיש אין רוסיש, וועט צוציִען די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון פֿאַרשידענע ליטעראַטור־פֿאָרשער, היסטאָריקער, קאַנטקענער, וועלכע וועלן שעפּן נאָך אַ סך אינטערעסאַנטע אינפֿאָרמאַציעס און צוגעבן נײַע שטריכן צו דעם בילד נישט בלויז פֿון בוזי מילער, נאָר אויך פֿון אַנדערע היסטאָרישע פּערזענלעכקייטן.

אינטערוויו מיטן לינגוויסט פראָפעסאָר גלעד צוקערמאַן

דער פּראָפֿעסאָר פֿונעם אַדעלאַידער אוניווערסיטעט אין אויסטראַליע גלעד צוקערמאַן, וועלכער איז געבוירן געוואָרן אין 1971 אין תל־אָבֿיבֿ, איז איינער פֿון די באַמערקבאָרסטע הינטצייטיקע לינגוויסטן. צווישן אַנדערס האָט ער זיך אַ סך פֿאַרנומען מיטן פֿאָרשן און אַנאַליזירן די השפּעה פֿון ייִדיש אויפֿן מאָדערנעם עבֿרית. די דאָזיקע טעמע האָט ער פּרטימדיק באַרירט אין זיינע ביכער "Language Contact and Lexical Enrichment in Israeli Hebrew" (״שפּראַך־קאָנטאַקט און לעקסישע באַרייַכערונג פֿונעם ישׂראלדיקן עבֿרית״, 2003) און ״ישׂראלית שׂפֿה יפֿה״ (2008). אין די לעצטע יאָרן פֿאַרנעמט זיך גלעד צוקערמאַן אַקטיוו מיט רעוויטאַליסטיק – סיַ מיט פּראַקטישער אַרבעט, וואָס איז אָנגעצילט אויפֿן אומקערן צום לעבן אַ שפּראַך פֿון אויסטראַלישע אַבאָריגענען, וואָס איז נעלם געוואָרן, סיַ מיט טעאָרעטישע פֿאָרשונגען אויף דעם געביט. דער דאָזיקער טעמאַטיק איז געווידמעט זיַין בוך "Revivalistics: From the Genesis of Israeli to Language Reclamation in Australia and Beyond" (״רעוויוואַליסטיק: פֿונעם געבוירן פֿון ישׂראלי ביז שפּראַכרוויידעראויפֿשטעלונג אין אויסטראַליע און אויסער אירע גרענעצן״, 2020). די פֿאַרבינדונג צווישן ישׂראל און רעוויטאַליזאַציע פֿון שפּראַכן איז נאַטירלעך. דעם מאָדערנעם עבֿרית דערמאָנט מען אַלע מאָל ווי דעם סאַמע געלונגענעם מוסטער פֿון רעוויטאַליזאַציע פֿון אַ שפּראַך. וואָס איז שייך צו דער ייִדישער שפּראַך, איז ניט קיין סוד, אַז שוין במשך פֿון פֿיל יאָרצענדליקער ווערט די צאָל פֿון אירע רעדנער אַלץ קלענער און קלענער. אַ רעוויטאַליזאַציע־פּראָגראַם וואָלט איר אַוודאי ניט געשאַדט. דערפֿאַר האָב איך געשמועסט מיטן פּראָפֿעסאָר גלעד צוקערמאַן וועגן זיַין אַרבעט אין געביט פֿון רעוויטאַליסטיק, האָבנדיק אין זינען אונדזער לשון.

וועלוול טשערנין

וו.טש.: *דערציילט, ביטע, וועגן אייער איצטיקער אַרבעט מיט די שפּראַכן פֿון אויסטראַלישע אַבאָריגענען.*

גלעד צוקערמאַן: וועט איך בין געקומען קיין מלבֿן (מעלבורן) אין 2004 (אגבֿ, די אויסטראַלישע שטאָט בריזבען רוף איך ״ברית־בין (הבתרים)״ און אדעלאַידע –״עדלאידע״), האָב איך זיך געפֿרעגט,

מיט וואָס קען איך העלפֿן דער אויסטראַלישער געזעלשאַפֿט, וועלכע נעמט מיך אַזוי שיין אויף. האָב איך באַמערקט צוויי צענטראַלע פּראָבלעמען אין אויסטראַליע. די ערשטע איז די ביוראָקראַטיע, וועלכע דערגייט די יאָרן. עס זײַנען פֿאַראַן דעמאָקראַטישע מלוכות, עס זײַנען פֿאַראַן אויך אַריסטאָקראַטישע, ישׂראל אַיז אַן אַד־האָק־ראַטיע. די הײַנטצײַטיקע אויסטראַליע איז געגרינדעט געוואָרן פֿונעם אָנהייב אָן ווי אַ ביוראָקראַטיע. אָבער וואָס קען העלפֿן אַן ישׂראלדיקער פּראָפֿעסאָר בנוגע צו ביוראָקראַטיע? ס׳איז מיר געבליבן נאָר אײַנשלינגען די דאָזיקע ביטערע פּיל.

די צווייטע פּראָבלעם, וואָס איך האָב באַמערקט, איז געווען די קריוודע, וואָס מע האָט געטאָן די אַבאָריגענען. די אַבאָריגענען האָבן געלעבט אויפֿן אויסטראַלישן קאָנטינענט לכל־הפּחות 51 טויזנט יאָר. עס גייט אַ רייד, אויף וויפֿל ס׳איז אונדז באַווווסט, וועגן אײנער פֿון די סאַמע אוראַלטע גרופּן פֿון האָמאָ־סאַפּיענס־סאַפּיענס – די, וואָס ניט בלויז וויסן, נאָר אויך וויסן, אַז זיי וויסן – וועלכע האָבן פֿאַרלאָזט אַפֿריקע, דאָס וויגל פֿון דער מענטשהייט. הײַנט־צו־טאָג באַטרעפֿן די אַבאָריגענען אַרום 3 פּראָצענט פֿון דער אויסטראַלישער באַפֿעלקערונג: אַרום 800 טויזנט נפֿשות פֿון כּמעט 26 מיליאָן. די לאַגע פֿון די אַבאָריגענען איז געווען שווער זינט דעם אָנהייב פֿון דער ענגליש־קעלטישער איבערוואַנדערונג אין יאַנואַר 1788.

איז האָב איך באַשלאָסן צולייגן מײַנע באַמיִונגען צו דער סוגיא פֿון די אַבאָריגענען.

וועג איך וואָלט געווען אַ ציין־דאָקטער, וואָלט איך זיך וואָלאָנטירט צו פֿאַרבעסערן דעם ציין־געזונט בײַ די אַבאָריגענען. וועג איך וואָלט געווען אַ פּסיכאָלאָג, וואָלט איך אַ פּרווו געטאָן אויסהיילן זיי – פּראָ באָנאָ (pro bono) – פֿון אַלקאָהאָליזם אָדער פֿון רייכערן. ווי אַ לינגוויסט, אַ מומחה אין רעוויטאַליזאַציע פֿון העברעיש און פֿארמירונג פֿון ישׂראליש, האָב איך געפֿונען פֿאַר זיך אַ פֿאַרכאַפּנדיקע נישע, אַן אומבאַרירטע רויערד: אויסנוצן די דערפֿאַרונג פֿון ישׂראליש, וואָס איז מײַן מאַמע־לשון, אין רעוויטאַליזאַציע פֿון אַבאָריגענען־שפּראַכן.

מיר וויסן וועגן בערך 400 פֿאַרשיידענע אַבאָריגענישע שפּראַכן, אָבער בלויז 3 פּראָצענט פֿון זיי – דאָס הייסט, סך־הכל 12 לשונות – זײַנען ״געזונטע״, דהיינו עס רייַדן אויף זיי 100 פּראָצענט קינדער פֿונעם אַנטשפּרעכיקן אַבאָריגענישן שבֿט. 97 פּראָצענט פֿון די אַבאָריגענישע שפּראַכן האָבן זיך שוין פֿאַרוואַנדלט אין יענץ, וואָס איך רוף ״שיינהייטן, וואָס שלאָפֿן אײַן״ – אָדער אינעם פֿאַל פֿון די אַבאָריגענען, צוליב דער ״צײַט פֿונעם חלום״: ״טרוימענדיקע שיינהייטן״ – אָדער געפֿינען זיך אין סכנה פֿון נעלם צו ווערן. טראָץ דעם, האָט אַ שפּראַכן־רעוויטאַליזאַציע אין אויסטראַליע זיך אָנגעהויבן בלויז אין די לעצטע יאָרן. צי איז אויסטראַליע אַ ״גליקלעך לאַנד״? פֿונעם שפּראַכלעכן שטאַנדפּונקט: ממש ניין!

וו.טש.: *איז וויאַזוי האָט איר באַשלאָסן העלפֿן זיי?*

ג.צ.: אויף דריי ניוואָענס: מאַקראָ, מיקראָ און ״מוקראָ.

אין מאַקראָ האָב איך באַשלאָסן גרינדן אַ נײַעם גלאָבאַלן טראַנס־דיסציפּלינאַרן פֿאָרשונגען־געביט, וואָס רופֿט זיך אָפּ אויפֿן נאָמען רעוויוואַליסטיק, און דאָס בוך "Revivalistics", וואָס איך האָב פֿאַרעפֿנטלעכט ניט לאַנג צוריק אינעם פֿאַרלאַג פֿונעם אָקספֿאָרדער אוניווערסיטעט, איז אַ פֿרוכט פֿון מײַן טעטיקייט אויף דעם דאָזיקן ניוואָ.

אין מיקראָ האָב איך דעם 14טן סעפּטעמבער 2011 דורכגעפֿירט אין מײַן קאַבינעט אינעם אוניווערסיטעט פֿון אַדעלאַידע – איך רוף די דאָזיקע שטאָט ״עדלאידע״ ניט בלויז כּדי דערקלערן, אָדער באַרעכטיקן, מײַן קיום אין איר, אלא אויך ווײַל זי איז באַרימט מיט אירע ווײַנען – מיט פֿאָרשטייער פֿונעם שבּט באַנגאַרלאַ און געפֿרעגט זיי, צי ווילן זיי אומקערן צו דעם לעבן זײַן לשון, וואָס איז דערמאָרדעט געווארן דורך דער רעגירונג פֿון אויסטראַליע. זיי האָבן מיר געזאָגט, אַז זיי האָבן געווארט אויף מיר 50 יאָר!

וויאַזוי טוט אַ וועלטלעכער ייִד, אַן ישׂראלי, וואָס רעדט ישׂראלית, אומקערן צום לעבן אַן אַבאָריגענישע שפּראַך כּדי העלפֿן די אַבאָריגענען פֿאַרריכטן די קריוודע, וואָס האָבן זיי אָנגעטאָן ענגלענדער און אַנדערע? מיט דער הילף פֿון אַ ווערטערבוך, וואָס איז צונויפֿגעשטעלט געווארן אין 1844 דורך אַ קריסטלעכן דײַטש אַ לוטעראַנער. עס גייט אַ רייד וועגן אַ לחלוטין קאָסמאָפּאָליטישן פּראָיעקט.

אויף דער שפּראַך באַנגאַרלאַ האָט מען געהערט ביז 60 יאָר צוריק אויפֿן האַלב־אינזל אייר אין דרום־אויסטראַליע, דער דרום שבּדרום, Australia australis. קלאַמאָר ווילהעלם שירמאַן, וועלכער האָט געווויינט אין גאַליניאַלאַ – אַזוי הייסט אויף באַנגאַרלאַ פֿאָרט־לינקאָלן – אין 1844, 177 יאָר צוריק, האָט אָנגעשריבן אַ ווערטערבוך פֿון באַנגאַרלאַ כּדי ברענגען די אַבאָריגענען צום קריסטנטום. ס׳איז איראָנישׁ, וואָס שירמאן האָט למעשׂה געשריבן זײַן ווערטערבוך כּדי דערוויַיטערן די אַבאָריגענען פֿון זייער קולטור־ירושה, כּדי אַנטפּלעקן זיי די ״שײַן״ פֿונעם קריסטנטום, און איך נוץ אויס דאָס זעלבע ווטערטערבוך ממש, כּדי דערנעענטערן די אַבאָריגענען צו זייער פֿאַרלוירענער קולטור־ירושה.

וו.טש.: *אָבער שירמאַן איז דאָך ניט געווען קיין לינגוויסט, ריכטיק?*

ג.צ.: גענוי. ער איז געווען ניט קיין לינגוויסט, נאָר אַ מיסיאָנער. דערפֿאַר איז זײַן ווערטערבוך ניט פּראָפֿעסיאָנעל אין הײַנטצײַטיקע באַגריפֿן. דערפֿאַר ניט נאָר וואָס איך דאַרף קענען אַלע לשונות, וואָס ער האָט געקענט און פֿון וועלכע ער איז געווען באַווירקט (דײַטש, פֿאַרשטייט זיך, לאַטײַן, אַלט־גריכיש און – אַ סורפּריז – העברעיש!), אלא איך דאַרף אויך פֿאַרווירקלען אַ רעקאָנסטרוקציע מיט דער הילף פֿון אַבאָריגענישע לשונות, וועלכע זײַנען גענעטיש נאָענט צו דער שפּראַך באַנגאַרלאַ , למשל, די שפּראַך אַדניאַמאַטאַנאַ. טוט אַ טראַכט וועגן אליעזר בן־יהודה, וועלכער האָט ליב געהאַט אויסנוצן אַראַביש און אַרמיש כּדי שאַפֿן נעאָלאָגיזמען, נײַע ווערטער פֿאַר ישׂראליתּ. אַזוי ווי דאָס קלאַסישע העברעיש איז נאָענט צו אַרמיש, איז די שפּראַך באַנגאַרלאַ נאָענט צו דער שפּראַך אַדניאַמאַטאַנאַ. די דאָזיקע שפּראַך געפֿינט זיך אונטער אַ סכנה פֿון נעלם ווערן. זי איז פֿאַרשפּרייט געווען אין די בערג פֿלינדערס אין דרום־אויסטראַליע. אויף דער שפּראַך רייַדט נאָך אַלץ אַ באַגרענעצטע צאָל אַבאָריגענען, בתוכם מײַן פֿרײַנד ראָבערט ווילטאָן.

כדי אומקערן צום לעבן די שפּראַך באַנגאַרלאַ האָב איך דורכגעפֿירט אַ סעריע לערן־וואַרשטאַטן, אינעם גאַנג פֿון וועלכע אַבאָריגענעס האָבן געלערנט די שפּראַך פֿון זייערע אָבֿות, אײַנגעשלאָסן איר קאָמפּליצירטע גראַמאַטיק. מיר פֿאַרפֿאַסן לידער, לערנען אויסדרוקן, חזרן איבער ״ברוכים הבאָים״ – Welcome to Country – אויף באַנגאַרלאַ , ענדערן די שפּראַכלעכע לאַנדשאַפֿט פֿונעם ראַיאָן, למשל, דורך איבערזעצן אָפּיציעלע אויפֿשריפֿטן פֿון ענגליש אין באַנגאַרלאַ . מיר האָבן אפֿילו געשאַפֿן אַן אַפּ פֿאַר באַנגאַרלאַ [79].

דאָס איז אַ וווּנדערלעכע זאַך, וויַיל טעכנאָלאָגיע האָט דאָך חרובֿ געמאַכט די באַנגאַרלאַ – טוט אַ טראַכט וועגן שיפֿן פֿון ענגליש־קעלטישע איבערוואַנדערער אָדער וועגן די שוואַרצע אויטאָמאָבילן, פֿון וועלכע עס זײַנען אַרויס מענטשן פֿון דער אויסטראַלישער רעגירונג, וועלכע האָבן געכאַפּט האַלב־אַבאָריגענישע קינדער פֿון זייערע מאַמעס. אַזוי איז געשען מיט מײַן פֿרײַנד האַרוואַרד ריטשאַרדס ז״ל. און אָט מיר נוצן אויס טעכנאָלאָגיע כדי אומקערן צום לעבן די שפּראַך.

[79] Barngarla Aboriginal Language Dictionary App:
dictionary/id1424856161?mt=8-language-iPhone iOS Devices: https://itunes.apple.com/au/app/barngarla
Android Devices: https://play.google.com/store/apps/details?id=org.regenr8.dictionary.barngarla

מיט האַרוואַרד ריטשאַרדס

ווו.טש.: ***שאַפֿט איר אויך נעאָלאָגיזמען?***

ג.צ.: יאָ. די מענטשן פֿון באַנגאַרלאַ און איך האָב געשאַפֿן אַ סך נעאָלאָגיזמען. למשל: ״גאַביוואַ״ הייסט ״קאָמפּיוטער״, אַ קירצונג פֿון גאַגאַ – ביבי – וואַריבירגאַ. ״גאַגאַ״ הייסט ״קאָפּ״, ״ביבי״ הייסט ״אייַ״. אַזוי אַרום ״גאַגאַביבי״ הייסט ״מוח״ (אַן אייַ, וואָס איז אין קאָפּ). וואַריבירגאַ הייסט ״בליץ״. בליץ אַסאָציִירט זיך ניט מיט נאַפּאָלעאָן (מיט ביצים אָדער אָן זיי), אלא מיט עלעקטרע. דער ״קאָמפּיוטער״ הייסט אַזוי אַרום אויף באַנגאַרלאַ ״עלעקטרישער מוח״ (אַזוי איז דאָס אויך אויף כינעזיש און אויף מאַאָרי), פינקטלעכער: בליץ־קאָפּ־אייַ.

ווו.טש.: ***וואַרט צו. האָט איר מיר דערקלערט וועגן מאַקראָ און וועגן מיקראָ, אָבער וואָס איז מיט דעם מוקראָ?***

ג.צ.: איך האָב געשאַפֿן MOOC, ראשי־תיבֿות פֿון Massive Open Online Course (״אַן עפֿנטלעכער מאַסן־קורסן אָן־לײַן״) וועגן שפּראַך־רעוויטאַליזאַציע[80]. ביז איצט זײַנען בײַ מיר געווען 20 טויזנט סטודענטן פֿון 190 לענדער. איינעם פֿון זיי האָב איך צופֿעליק באַגעגנט אויף אַ טורעם אין באַגאַן, אין בורמע. קוק איך אויף הונדערטער טעמפּלען און פּאַגאָדעס פֿון דער פּאַגאָגע שווע־סאַן־דאַוו. אַ סימפּאַטישער אומבאַקאַנטער מענטש, וואָס רעדט מיט אַמעריקאַנער אַקצענט, דערנעענטערט זיך צו מיר און זאָגט: ״פּראָפֿעסאָר צוקערמאַן!״

״יאָ?״ – זאָג איך (״ווער איז דער דאָזיקער פּאַרשוין?״ – פֿרעג איך זיך דערבײַ).

״איך בין געווען אײַנערער אַ סטודענט״, – זאָגט ער מיר.

(״ס׳איז אוממעגלעך״, – זאָג איך זיך, – ״איך געדענק אַלע מײַנע סטודענטן״)

״איך האָב גענומען אײַער MOOC וועגן שפּראַך־רעוויטאַליזאַציע״...

[80] adelaidex-future-securing-revival-https://www.edx.org/course/language-lang101x ***** http://www.adelaide.edu.au/news/news79582.html ***** http://www.facebook.com/Revivali-revive-to-how-explores-mooc-adelaidex-stics ***** https://blogs.adelaide.edu.au/adelaidex/2015/06/23/new-languages/-endangered

וו.טש.: *עס ווערן אונטער־געגנומען פֿרוווען רעקאָנסטרויִרן און אפֿשר אויך רעוויטאַליזירן אַ מין שפּראַך פֿון די אַבאָריגענען פֿון טאַסמאַניע, הגם ס׳האָט זיך אָפּגעהיט זייער אַ קנאַפּער לינגוויסטישער מאַטעריאַל פֿון זיי. וואָס מיינט איר וועגן דעם?*

ג.צ.: איך זע ניט קיין פּראָבלעם מיט דעם. אין באַנגאַרלאַ פֿון 1844 זײַנען פֿאַראַן בערך 3500 ווערטער. אינעם תּנ״ך – 8679 ווערטער, פֿון זיי – 1480 הילפֿסווערטער. די צאָל שורשים, אויף וועלכע עס באַזירן זיך די תּנ״כישע ווערטער, איז סך־הכּל אַרום 2000. ווי עס האָט געזאָגט לויט אַ לעגענדע אַבא אבֿן וועגן גאָלדע מאיר: ״לגאָלדע יש אוצר מילים של 500 מילה, אָז למה היא משתמשת רק ב־200 מהן?״ ווער קען באַשטימען, וואָס דער אָנהייב־וואָקאַבולאַר, אויף וועלכן ס׳איז מעגלעך צו בויען אַ שפּראַך?!

דערפֿאַר די, וואָס קערן אום צום לעבן אַבאָריגענישע שפּראַכן, מוזן זײַן רעאַליסטיש און ניט פּוריסטיש. אַזוי ווי דער אויסשפּראַך און די אינטאָנאַציע פֿון ישׂראלית זײַנען אַנטלִיען פֿון ייִדיש, ווערט דער אויסשפּראַך פֿון דער שפּראַך באַנגאַרלאַ, וואָס איך רעוויטאַליזיר, אַנטלִיען פֿון אויסטראַלישן ענגליש, וואָס איז די מוטער־שפּראַך פֿונעם רובֿ אַבאָריגענען, וועלכע באַזוכן מײַנע לערן־וואַרשטאַטן. אַזוי ווי דער ישׂראלדיקער סינטאַקס איז באַווירקט פֿון ייִדיש און פֿון אייראָפּעישע שפּראַכן, איז דער סדר פֿון זאַץ־עלעמענטן אויף דער שפּראַך קאָורנאַ עדלאידע (אַדעלאַידע) סוביעקט־ווערב־פּרעדיקאַט, ווי אין ענגליש, און ניט סוביעקט־פּרעדיקאַט־ווערב ווי אין אַמאָליקער קאָורנאַ.

אינעם וואָקאַבולאַר זײַנען פֿאַראַן אַ סך קאַלקעס, למשל, אין קאָורנאַ האָט דאָס וואָרט ״יאַרטאַפּירדיטי״ (דער אַמאָליקער אויסשפּראַך: ״יערטאַבריטי״), וואָס זײַן אָריגינעל באַדײַטונג איז ״גריל״, אויך אַ באַדײַטונג ״קריקעט״. די סיבה באַשטייט אין דעם, וואָס אויף ענגליש הייסט דער גריל לגמרי צופֿעליק אויך cricket, ווי די ספּאָרט־שפּיל. פֿאַרגלײַכט מיט אַמעריקאַנער ייִדיש: ״גלײַכן״ אין באַדײַטונג ״ליב האָבן״, ווי אַ קאַלקע פֿון like, טראָץ טעם, וואָס איז ניטאָ קיין פֿאַרבינדונג צווישן like ״ליב האָבן״ און like ״ווי״, ״גלײַך ווי״.

וו.טש.: *איר האָט באַצייכנט, אַז איר נוצט אויס די דערפֿאַרונג פֿון רעוויטאַליזאַציע פֿון דער העברעישער שפּראַך, וואָס האָט געהאָט אַן איבערראַשנדיקן דערפֿאָלג, אין אייַער אַרבעט מיט די שפּראַכן פֿון אויסטראַלישע אַבאָריגענען. מיט וואָס איז בן־יהודהן געווען גרינגער, איידער אייַך?*

ג.צ.: ראשית־כּל, נאַציאָנאַליזם: די ייִדן האָבן געוואָלט גרינדן אַ מלוכה. דאָס רובֿ אַבאָריגענען, אויב ניט אַלע, האָבן ניט אַזאַ שטרעבונג. נאַציאָנאַליזם איז אַ וויכטיקער פֿאַקטאָר אין דערפֿאָלג פֿון אַ שפּראַך־רעוויטאַליזאַציע. ובֿשנית, געבילדעטקייט: ייִדן האָבן געלייענט די מישנה און דעם תנ״ך במשך דורות. אין אונטערשייד פֿון דעם, זײַנען די אַבאָריגענישע שפּראַכן, גלײַך ווי דאָס רובֿ שפּראַכן פֿון דער הײַנטצײַטיקער וועלט, ניט געהאַט קיין שריפֿטלעכקייט ביז ניט לאַנג צוריק. דריטנס, דער פֿרעסטיזש. העברעיִש, אין אונטערשייד פֿון ייִדיש, למשל, איז געווען פֿרעסטיזשפֿול, און די אַבאָריגענישע לשונות זײַנען ניט געווען פֿרעסטיזשפֿול, אין אונטערשייד פֿון ענגליש, דעם לשון פֿון די קאָלאָניזאַטאָרן.

פֿערטנס, עקסקלוזיווקייט: די ייִדן פֿון דער גאָרער וועלט האָבן געהאַט בלויז איין פֿאַראייניקנדיקע שפּראַך: העברעיִש (אַ ביסל אַרמיש). די אַבאָריגענען האָבן, ווי ס׳איז שוין געזאָגט געווארן, אַרום 400 פֿאַרשיידענע לשונות. פֿינפֿטנס, אָפּוועזנהייט פֿון באַזיצונג: אין אונטערשייד פֿונעם פֿאַל פֿון די אַבאָריגענען, אין וועלכן ס׳איז מעגלעך באַזיצונג אויף אַ שפּראַך אָן קענען זי, האָט יעדער איינער אַ רעכט לערנען און רעדן העברעיש. עס זײַנען פֿאַראַן אַבאָריגענען, וועלכע פֿילן ניט קיין באַדערפֿענישּ אומצוקערן צום לעבן זייער שפּראַך, וויַיל זי געהערט זיי שוין במילא. עס זײַנען פֿאַראַן אויך אַזעלכע, וואָס וועלן ניט לאָזן אַ מענטשן, וואָס איז ניט קיין אַבאָריגען, רעדן אויף זייער שפּראַך און רעוויטאַליזירן זי. זעקסטנס, אָפּוועזנהייט פֿון אַ געאָגראַפֿישער אָפּהענגיקייט: מע מעג רעוויטאַליזירן העברעיש אין אַ באַליביק אָרט, בשעת עס זײַנען פֿאַראַן אַבאָריגענען, וועלכע וועלן ניט דערלויבן רעוויטאַליזירן זייער שפּראַך אויף אַן ערד, וואָס איז ניט קיין אומאָפּטיילבאַרער, אײַנגעוואָרצלטער חלק פֿון זייער קולטור־ירושה.

זיבעטנס, אָפּוועזנהייט פֿון טאַבו: אין דער אַבאָריגענישער קולטור, ווען עמעצער איז געשטאָרבן, מעג מען ניט אויסנוצן וועלכע דערמאָנען מיט זייער קלאַנג זײַן נאָמען. אַ פֿאַראייביקונג, אַן אָנדענק וועלכע פֿאַרווירקלעכט, אָבער דורך דעם טאַבו, דורך דער אויסמײַדונג פֿון אַ דערמאָנונג. מיר האָבן ניט אַזאַ טראַדיציע. אַדרבא. אין ישׂראל קאָן דער שפּיטאָל ביילינסאָן זיך רופֿן מיטן נאָמען פֿון ראַבין, און ״זה הולך בלי לדבר״, אַז דער אַרטאָפֿאָרט בן־גוריון וועט זיך אפֿשר אין דער צוקונפֿט רופֿן אויפֿן נאָמען פֿון אַ צוגאָבלעכן פּאָליטיקער. אויב בצלאל ביטאָן, וועלכער האָט געווויזן אין בערלין, איז ניפֿטר געווארן, חס־וחלילה, וועט זײַן אַלמנה נאָך אַלץ מעגן זאָגן אין רעסטאָראַן: Bezahlen bitte. אויב הילאַרי קלינטאָן וועט באַזוכן אין לאָנדאָן נאָך דעם, ווי איר מאַן וועט ניפֿטר ווערן, חס־וחלילה, וועט זי נאָך אַלץ מעגן בעטן דעם bill אָן אויסנוצן דעם אַמעריקאַניזם check . ווען די פֿרוי ביטאָן און די פֿרוי קלינטאָן וואָלטן געווען אַבאָריגענישע פֿרויען, וואָלטן זיי ניט געטאָרט עס טאָן, לכל־הפּחות במשך פֿון אַ יאָר צי צוויי.

וו.טש.: *איר האָט אָנגעזאָגט אַז דעם ערשטן פֿאַקטאָר, וואָס האָט פֿאַר־גרינגערט די רעוויטאַליזאַציע פֿון העברעיש, נאַציאָנאַליע שטימונגען פֿון די ייִדן, זייער שטרעבונג צו שאַפֿן אַן אייגענע מלוכה, מיט*

דער אייגענער מלוכה־שפראַך. ס׳איז קלאָר, אַז ייִדיש האָט געליטן אַ מפלה אין דער פֿאַרמעסטונג מיט העברעיִש פֿאַרן טיטל פֿון דער נאַציאָנאַלער שפראַך פֿונעם ייִדישן פֿאָלק, וועלכע דינט ווי אַ סימבאָל פֿון זײַן באַזײַטער מלוכהשאַפֿט. דערווײַל היט נאָך אַ חלק פֿון חרדישע קהילות ייִדיש ווי די אומגאַנג־שפראַך און גיט עס איבער די ניַע דורות, אָבער די חרדים זײַנען כמעט אין גאַנצן אָפּגעריסן פֿון דער וועלטלעכער קולטור געשאַפֿענער אויף יידיש במשך פֿון די לעצטע צווויי יאָרהונדערטער...

ג.צ.: די נחמה באַשטייט אין דעם, וואָס די וועלטלעכע ייִדישע שפראַך לעבט אונטער ישׂראליות. ישׂראליות איז ניט דער רוצח פֿון ייִדיש, אלא יענץ ייִדיש, וואָס רעדט זיך. קיין שפּראַך־רעוויטאַליזאַציע איז ניט מעגלעך אָן אַ קעגנזײַטיקער באַפֿרוכפּערונג, אַ היבריידיזאַציע, אַ האָריזאָנטאַלן גענעטישן טראַנספֿער מיטן דער מוטער־שפראַך פֿון די רעוויטאַליזאַטאָרן. און די עיקרדיקע מוטער־שפראַך פֿון די רעוויטאַליזאַטאָרן פֿון העברעיש איז, אַזוי ווי ביַי אליעזר פּערעלמאַן בן־יהודה, אוודאי געווען ייִדיש.

וו.טש.: *אָבער דער פֿאַקט בליַבט אַ פֿאַקט. ״ישׂראליות״, וועגן וועלכן איר רעדט, איז פֿאָרט העברעיש, וואָס איז שטאַרק באַווירקט פֿון ייִדיש, און ניט פֿאַרקערט. אפֿשר זײַנען די פֿרוון פֿון היַנטצײַטיקע ייִדישיסטן אָפּהיטן און רעוויטאַליזירן ייִדיש אויסער די דלד־אַמות פֿונעם חרדישן עולם און אָן אַ באַשטימטער נאַציאָנאַלער אידעאָלאָגיע ענלעך אויף טעטיקייט פֿון ליבהאָבער פֿון קינסטלעכע שפראַכן – עספּעראַנטאָ און דאָס גלייכע?..*

ג.צ.: זיכער. אויף דער זײַט 164 פֿון מײַן בוך Revivalistics באַהאַנדל איך טאַקע ענלעכקייט־שטריכן צווישן Revlangs און Conlangs, דאָס הייסט Revival Languages (רעוויטאַליזירטע שפראַכן) און Constructed Languages (קאָנסטרוירטע שפראַכן).

וואַלענטינע פֿעדטשענקאָ, פּאַריז, פֿראַנקרייַך

נייַע ייִדיש־לערנביכער פֿאַר רוסיש־שפּראַכיקע

[ניקאָלַיי באָראָדולין, ייִדיש אויף אַ גאַנץ יאָר: לערנבוך פֿאַר דער אַרבעט מיט קינדער אינעם ערשטן לערניאָר (איבערגעזעצט פֿון ענגליש דורך יע.סאַראַשעווסקאַיאַ), ביראָבידזשאַן, 2019. – 128 זײַטן + קאָמפּאַקט־דיסק ״זינגלידער צו ייִדישע יום־טובֿים״].

[צוגעגרייט דורך וו. גרושעווסקי, Идиш с Шолом- Алейхемом (״ייִדיש מיט שלום־עליכמען״ – אויף רוסיש): אויסדערווײַלטע דערציילונגען [לערנבוך], מאָסקווע, 2017. – 160 זײַטן (אילי׳אַ פֿראַנקס מעטאָד פֿון לערן־לייענען)].

לערנביכער פֿון ייִדיש פֿאַר רוסיש־שפּראַכיקע תּלמידים דערשײַנען ניט אָפֿט. און דאָ איז אַזאַ געראָטענעש – גלײַך צוויי נײַע אויסגאַבעס נאָכאַנאַנד! דערצו נאָך איז איינע פֿון זיי, די ביראָבידזשאַנער, אָריענטירט אויפֿן קינדער־עולם. און דאָס איז שוין ממש אַ זעלטנקייט. פֿון איר וועל איך טאַקע אָנהייבן מײַן קורצן איבערזיכט.

דאָס לערנבוך פֿונעם ניו־יאָרקער פּעדאַגאָג און מעטאָדיסט ניקאָלַיי באָראָדולין איז איבערגעזעצט געוואָרן פֿון ענגליש און לכתּחילה באַשטימט געווען פֿאַר לימודים מיטן אַמעריקאַנער קליינוואַרג אין דער עלטער פֿון 7 – 8 יאָר. דער מחבר רעקאָמענדירט די אונטערריכטער אַ דינאַמישן סטיל פֿונעם פֿירן די לימודים: זײַן בוך אַנטהאַלט אַ שלל מיט אינטעראַקטיוו איבונגען און שפּילן – מיט אַ פּילקע, מיט פֿינגער־ליאַלקעס, מיט שפּילעכלעך. זיי אַלע זײַנען אָנגעוועבט אויפֿן באַהערשן מיט דער שפּראַך מינדלעך. די שפּילן זײַנען אינטערעסאַנט, און איך וועל אַליין אַנטלויפֿן אייניקע פֿון זיי פֿאַר מײַן לערערישער אַרבעט.

יעדער טייל פֿונעם לערנבוך (זיי זײַנען בסך־הכל זיבן, ניט אַרײַנערעכענדיק אַ צוגאָבלעכן, וועגן יום־טובֿים) איז אויסגערעכנט אויף 2 – 3 לימודים און באַגלייט מיט אַ באַקוועמען גלאָסאַר, ווי אויך מיט גראַמאַטישע ידיעות. חוץ דעם, אינעם ערשטן טייל וועלן די לייענער (לערער און עלטערן) געפֿינען פּשוטע, לאַקאָנישע און פּינקטלעכע קאָמענטאַרן איבער דער געשיכטע פֿון ייִדיש. אמת, אין זיי אומדערוואַרט ״שלאָגט זיך דורך״ דער אָריגינעלער ענגלישער טעקסט: ״דער ערשטער פֿולער זאַץ אויף ייִדיש האָט זיך באַוויזן אין 1272 אינעם מחזור Worms Holiday Prayer book״. וואָלט מען בלי־ספֿק געדאַרפֿט איבערזעצן די דאָזיקע ענגלישע ווערטער אין רוסיש.

נאָך איין באַמערקונג לגבי דער פֿאָרם פֿונעם אויסלייגן: גערעדטע סצענקעס אינעם לערנבוך קומען פֿאָר צווישן א׳ (אונטערריכטער), ק׳ (קלאַס) און ת׳ (אַ באַזונדערער תּלמיד), און אויב תּלמידים זײַנען עטלעכע, ווערן זיי צוגעגעבן סדר־נומערן: ת־1, ת־2, ת־3. וואַרשײַנלעך איז אַזאַ סכעמאַטישקייט אַרויסגערופֿן מיט אַ שטרעבונג צו אַ מאַקסימאַלער קאָמפּאַקטקייט פֿון דער אויסגאַבע, אָבער דאָס שטערט פֿונדעסטוועגן דעם אויפֿנעם.

אין רעפּליקעס פֿונעם אונטערריכטער זײַנען בײַוועזנד גאַנץ קאָמפּליצירטע פֿראַזעס, למשל: ״איר געדענקט די ליאַלקעס פֿון ערשטן קלאַס?״. צום מאָמענט, וועט עס קלינגט די דאָזיקע פֿראַגע, האָבן די קינדער נאָך ניט קיין נייטיקן ווערטער־זאַפּאַס און קענען ניט געוואָר די גראַמאַטיק כּדי פֿאַרשטיין זי. דערפֿאַר אומגעזאַמט קומט אַן איבערזעצונג. ס׳איז אַ דרייסטער צוגאַנג, און פֿאָרט מיין איך, אַז ס׳איז ניט כּדאי מורא האָבן. אויף אַזאַ אופֿן שליסן זיך די תּלמידים בעסער אײַן אינעם לערן־פּראָצעס אויך דער אומבאַקאַנטער שפּראַך. אָבער ס׳איז וויכטיק, אַז אַזעלכע וועגדונגען צו די קינדער זאָלן זיך איבערחזרן פֿון אַ לימוד צו אַ לימוד, און אין דער באַהאַלטענער אויסגאַבע איז דער דאָזיקער כּלל אָפּגעהיט ניט תּמיד.

עס האָט מיך אַ ביסל פֿאַרחידושט דער אויסגעקליבענער דורכן מחבר סדר פֿונעם דערלאַנגען דעם לעקסישן מאַטעריאַל. שוין אינעם ערשטן טייל וועלט שטודירט אַ ניט פּראָסטע טעמע – ״חפֿצים אינעם קלאַס״, און אינעם גלאָזאַר צו איר טרעפֿן זיך אַזעלכע ווערטער, ווי ״דיל״, ״סטעליע״, ״טאָוול״, ״קרייד״. ס׳איז כּלל ניט זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז זיי זײַנען נייטיק אין דער ערשטער ריי. צום סוף פֿונעם פֿערטן טייל וועלן די קינדער דאַרפֿן קענען רעדן אויף ייִדיש וועגן סטאָלערײַ, ברעטלעך, העקלעך און טשוואָקן, אָבער זיי וועלן נאָך ניט קענען זיך וועגדן אויף ייִדיש צו דער מאַמען אָדער צו דעם טאַטן, ווײַל די טעמע ״משפּחה״ ווערט אײַנגעפֿירט בלויז אינעם פֿינפֿטן טייל. אַ סך אויפֿמערקזאַמקייט ווערט אויף אַלע לימודים געווידמעט דעם חשבון, און נאָכן אַדורכגיין זעקס טיילן, וועלן די תּלמידים קענען רעכענען שוין ביז הונדערט, אָבער די ווערטער ״נאָז״, ״מויל״ און ״ציין״ זײַנען זיי דערווײַל אומבאַוווּסט: די טעמע ״אויסזען״ וועט זיך באַווײַזן שפּעטער. עס דאַכט זיך מיר, אַז ס׳וואָלט נאַטירלעכער געווען אַן אַנדערער סדר – אָנהייבן פֿון די זאַכן, גוט באַקאַנטע דעם קינד. וויניק ווער פֿון די איצטיקע יינגערע שילער שטעלט זיך דאָך קלאָר פֿאָר דעם פֿאַך פֿון סטאָלער, און אַ דערפֿאַרונג פֿון משפּחהדיקן געברויך, גלײַך ווי דאָס אייגענע פּנים איז פֿאַראַן בײַ יעדן איינעם.

ווי אַ צוגאָב צו די זיבן לערן־טיילן אַנטהאַלט דאָס לערנבוך אויך אַן אויסגעצייכנטן אַכטן טייל ״יום־טובֿים פֿונעם ייִדישן לוח״, אין וועלכן עס ווערן געבראַכט נאָך זייער פֿיל זינגלידער, פֿערזן, שפּילן, סצענקעס און אפֿילו אַ רוסישע איבערזעצונג פֿון יצחק־לייבוש פּרצעס דערציילונג ״אויב נישט נאָך העכער״. די קינדער ווערן פֿאָרגעלייגט פֿאַרשיידענע מינים פֿון שעפֿערישער טעטיקייט, צוגעפּאַסט ניט בלויז באַרײַכערן זייערע קענטענישן מיט דער ״יום־טובֿדיקער״ לעקסיק אויף ייִדיש, נאָר אויך דערוועקן אין זיי אַן אינטערעס צו דער ייִדישער קולטור־ירושה, צו דער ייִדישער טראַדיציע. למשל, זינגענדיק דאָס פּסחדיקע לידל ״דיינו״, וועלן אויפֿמערקזאַמע תּלמידים קענען פֿאַרשטיין אייגנטימלעכקייטן פֿונעם פֿײַערן פּסח און מיט די פּרטים פֿון דער פֿאַרבונדענער מיט אים געשיכטע פֿון יציאת־מצרים, און דערלערנענדיק דאָס פֿריילעכע פּורים־לידל ״מאַכט אויף!״, וועלן זיי געווויר ווערן וועגן די געשעענישן, פֿון וועלכע עס דערציילט מגילת־אסתּר. דערבײַ גיט זיך דעם מחבר אײַן האַלטן זיך בײַ אַן אויסשליסלעכער ״אידעאָלאָגישער״ נייטראַלקייט, אויסהאַלטן אַ באַלאַנס צווישן דעם סעקולאַרקייט־פּרינציפּ און דער רעליגיעז־קולטורעלער ספּעציפֿישקייט פֿונעם מאַטעריאַל.

נאָך איין אייגנטימלעכקייט פֿונעם לערנבוך: עס עקזיסטירט אָן אַ קאָנקרעטער געאָגראַפֿישער צוגעבונדנקייט, אין דעם זײַנען ניטאָ קיין לאָקאַליש מאַרקירטע סוזשעטן אָדער פּשוט טערמינען, פֿאַרבונדענע מיט אַן אָרט, ווו עס לעבט אַ ייִדישער קיבוץ. ס׳איז ניטאָ בפֿרט ניט קיין אַמעריקאַנער, נישט קיין סאָוועטישער קינדער־פֿאָלקלאָר אויף ״מאַמע־לשון״. דער פֿאָרגעשטעלטער מאַטעריאַל פֿאָרמירט אַ מין ״כלל־אשכנזישן״ קולטור־קאַפּיטאַל, וועלכער איז צוטריטלעך תּלמידים פֿון פֿאַרשיידענע אָפּשטאַמען און ווויך־ערטער, מיט אַ פֿאַרשיידענער דערפֿאַרונג. און אָט דעם קאַפּיטאַל איז פֿאָרגעלייגט איבערגעבן דעם נײַעם דור אויף כלל־ייִדיש, וואָס האָט אויך ניט קיין טעריטאָריאַלע אָדער עפּעס אַן אַנדערע באַפֿאַרבונג. עס שטעלט זיך פֿאָר, אַז אַזאַ צוגאַנג איז דער אײַנציק מעגלעכער אויפֿן אָנפֿאַנג־עטאַפּ פֿון לימודים. שפּעטער וועלן די קינדער קענען אַליין זיך אָריענטירן אינעם קאָמפּליצירטן פֿאַזל פֿון פֿאַרשיידענע סאָציאָקולטורעלע דערשײַנונגען, וועלכע עס שליסט אין זיך אײַן די ייִדיש־וועלט. זיי וועלן עס קענען – אוודאי, אויב זיי וועלן ווילן פֿאָרזעצן לערנען די שפּראַך. דער מחבר פֿונעם בוך האָט געטאָן אַ סך כּדי ביי די יונגע תּלמידים זאָל זיך באַווײַזן אַזאַ חשק. אַצינד איז דאָס שוין אָפּהענגיק פֿון לערער.

און איצט – וועגן דעם לערנבוך פֿאַר דערוואַקסענע ״ייִדיש מיט שלום־עליכמען״ פֿון דער סעריע ״איליאַ פֿראַנקס מעטאָד פֿונעם לערן־לייענען״. כ׳וועל זאָגן גלײַך, אַז די אידיי פֿונעם לערנען אַ שפּראַך מיט דער הילף פֿון אויטענטישע קינסטלערישע טעקסטן, באַגלייטע מיט גראַמאַטישע און לעקסישע קאָמענטאַרן, געפֿעלט מיר. צום באַדויערן, לאָזט איר פֿאַרווירקלעכונג ווינטשן אַ סך בעסערן – און מע קען פֿאַרשטיין, מיט וואָס איז דאָס פֿאַרבונדן. אויפֿן שער־בלאַט לייענען מיר: ״דאָס לערנבוך האָט צוגעגרייט וואַדים גרושעווסקי״. אָבער אָט אַ פֿאַראַדאָקס: פֿונקט אַזאַ מיטטיילונג איז פֿאַראַן אויך אין אַ גאַנצער ריי ביכער פֿון דער זעלבער סעריע – אין זאַמלונגען פֿון פֿינישע און איסלענדישע אַנעקדאָטן, איטאַליענישע נאָוועלעס, יאַפּאַנישע כּייקו, גרינלענדישע,

אינדאָנעזישע, קאָרעישע, באַסקישע, קאַרעלישע, אונגאַרישע, אַלבאַנישע, עסטישע מעשׂיות, און נאָך פֿיליפּינישע מעשׂיות אויף טאַגאַליש, אַפֿריקאַנישע מעשׂיות אויף סואַהילי און אויף אַפֿריקאַאַנס, פֿרייַלעכע געשיכטעס אויף קאַטאַלאַניש, ווונדערלעכע מעשׂיות אויף אירלענדיש...

עס שטעלט זיך פֿאָר לחלוטין סודותפֿול די טעכנאָלאָגיע פֿון אַזאַ אַרבעט איבער דער לערך־ליטעראַטור פֿון אַזאַ ברייטן דיאַפּאַזאָן אָן צוציען לינגוויסטן פֿון פֿאַרשיידענע, צומאָל זייער זעלטענע ספּעציאַליטעטן, אָבער זייערע נעמען זײַנען דעם עולם ניט געמאָלדן. וועט זשע טראָגט די פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט פֿאַר אינטערפֿרעטאַציע פֿונעם שפֿראַכלעכן מאַטעריאַל אין יעדערן פֿון די איבערגעציילטע פֿאַלן? צו וועמען אַדרעסירן בײַ אַ נויטוועניקייט פֿרעטענזיעס? וויזט אויס, צו איינעם און דעם זעלבן ״אַלץ־אַרומכאַפּנדיקן״ גרושעווסקין.

און סיבות פֿאַר פֿרעטענזיעס פֿעלן ניט אינעם פֿאַל, וועלכער אינטערעסירט אונדז. גרײַזן טרעפֿן זיך אויף די זײַטן פֿון דער זאַמלונג ״ייִדיש מיט שלום־עליכמען״ אַ סך, בתוכם עלעמענטאַרע. עפּטער פֿאַר אַלץ וועלן זיי דערלאָזט ביים טראַנסליטעריר (ביים אויסנוצן זייער אַן אַרכאַיִשע סיסטעם, צו וועלכער באַנוצער פֿון היינטצײַטיקע לערנביכער און וועטערביכער זײַנען ניט צוגעווויינט, הגם ס׳איז ניט אויסגעשלאָסן, אַז אַזאַ סיסטעם איז באַקוועם פֿאַר יענע, וואָס האָבן פֿריער קיינמאָל זיך ניט צונויפֿגעשטויסן מיט דער ייִדישער שפֿראַך און פֿלאַנירן ניט פֿאָרזעצן לערנען זי). לאָמיר זאָגן, דער יום־טובֿ שבֿועות וועלן פֿאַרוואַנדלט אין Šavues. ניט פֿינקטלעכע טראַנסליטעראַציעס וועלן געגעבן סײַ פֿאַר וועטער פֿונעם דײַטשישן אָפּשטאַם (fanem אָנשטאָט šoster , funem), סײַ פֿאַר העברעיִזמען (kelxul אָנשטאָט šuster), mikolex, אָנשטאָט kelxl, mikeax אָנשטאָט borhašem אָנשטאָט borxašem אָדער borexašem).

אייניקע וועטער זײַנען ניט ריכטיק אָנגעשריבן אויך אין דער ייִדישער גראַפֿיק: מכח אָנשטאָט מכוח, ליינען אָנשטאָט לייענען, אַ סך מאָל יחות אָנטשאָט ייִחוס. צומאָל איז אפֿילו שוועך צו פֿאַרשטיין, וואָס איז פֿאַר אונדז – אַ נאַכלעסדיקייט פֿונעם צונויפֿשטעלער אָדער זײַן עם־הארצות. באַזונדערע גרײַזן זײַנען, גיכער פֿאַר אַלץ, אַנטשאַנען פֿון דעם, וואָס די אויסגאַבעס, פֿון וועלכע עס זײַנען אַנטלִיען געווואָרן שלום־עליכמס אָריגינעלע טעקסטן, האָבן ניט אין אַלץ געפֿאָלגט די אָנגענומענע אין אונדזער צײַט כללים פֿונעם אָנשרײַבן די וועטער. אָבער די קולטור פֿונעם אונטערריכטן ייִדיש וויַ אַ שפֿראַך מיט אַן אומסטאַבילער נאָרמע באַשטייט צווישן אַנדערס דווקא אין דעם, וואָס אויף די אָנפֿאַנג־ניוואָאָן פֿונעם לערנען האַלט מען זיך שטרענג בײַ סטאַנדאַרטיזירטער אָרטאָגראַפֿיע.

מע דאַרף אָפּמערקן, אַז שלום־עליכם מיט זײַן מײַסטעריש באַהערשן מיט אַלע מיטלען פֿון שפֿראַכלעכער אויסדריקלעכקייט איז גאָר ניט קיין פּשוטער פֿאַרן לייענען מחבר, בתוכם פֿאַרן ״לערן־לייענען״ לויט איליאַ פֿראַנקס מעטאָד. לאָמיר ברענגען אַ כאַראַקטעריסטישן בײַשפּיל. אינעם מאָנאָלאָג ״נחת פֿון די טאַטע־מאַמע״ דערמאָנט דער העלד דעם מיליאָנער ראָטשילד (רויטשילד). אינעם לערנבוך איז דאָס מעכאַניש טראַנסליטעריירט אַלס Rojčild. פֿאָרמעל איז די אָנגענומענע סיסטעם אָפּגעהיט: טש – č, אָבער אין דער אמתן דאַרף זײַן Rojtšild.

איבערזעצונגען זײַנען צומאָל אויך פֿעלערהאַפֿטיק: ״״וואָסער געלט?״ – מאַכט אונדז דער תּמעווּאַטע...״ ווערט באַגלייט מיטן טײַטש ״מאַכט זיך אַ נאַר״. דער ווערב ״מאַכן״ איז, ווי באַווּוסט פֿילבאַדײַטיק, און דער צונויפֿשטעלער האָט זיך פֿאַרפֿלאָנטערט.

ולבֿסוף, ס׳איז אין גאַנצן ניט קלאָר די לאָגיק אינעם אָפּקלײַבן ״נוצלעכע״ ווערטער – זיי ווערן געבראַכט אין דעם לערנבוך ״באַזונדער״, ווי אַ צוגאָב צו בוכשטעבלעכער איבערזעצונג פֿון זאַצן. באַנאַנד מיט אָפּט באַנוצטע ווערטער, אַזעלכע ווי ״שפּאַס״, ״עפּענען״, ״שווערן״, באַווײַזן זיך צוליב עפּעס צווישן די אָפּגעקליבענע ווערטער ״קאָרעס״, ״פּענטען״, ״גלייזן״. צו באַדײַטונגען פֿון אייניקע ווערטער ווערן צוגעגעבן אויך באַדײַטונגען פֿון זייערע אָמאָנימען, וועלכע האָבן ניט קיין שום באַציִונג צום קאָמענטירטן טעקסט. עס טרעפֿן זיך אויך פּשוט גרײַזן.

ס׳איז אַ שאָד, אַז בײַ אָנווועזנהייט פֿון דער געזונטער פּעדאַגאָגישער אידיי און אַ וווּנדערלעכן ליטעראַרישן מאַטעריאַל האָט דאָס בוך זיך באַקומען אַן אומקוואַליטאַטיוווס. צוריק געריסן, וואָס קאָן מען וואַרטן פֿון אַ לערנבוך, אין וועלכן עס ווערן אָנגעווויזן אַ קאָרעקטאָר און אַ זעצער, נאָר ס׳איז אָפּוועזנד דער נאָמען פֿון אַן אויטאָריטעטן ספּעציאַליסט אינעם דערלערנטן קעגנשטאַנד?

די באַלאַדע פֿון דער זונה און דעם שלאַנקן הוזאַר

מוזיק – גרשון לייזערסאָן

וועדטער – איציק מאַנגער

די באַלאַדע פֿון דער זונה און דעם שלאַנקן הוזאַר

שטייט די זונה בײַם פֿענצטער און זינגט:
״הוזאַר, שלאַנקער הוזאַר!
דײַנע אויגן בליצן הייס און שאַרף –
וואָס שטייסטו, דו נאַר?
מײַנע בריסטן זענען ווײַס ווי שניי –
וואָס גיסטו דערפֿאַר?״

״אַ בײַטשל רויטע קרעל ווי בלוט
גיב איך דיר, קינד.
לאָז איבער דײַנע בריסטן מײַן האַנט
גיין, ווי ס׳גייט דער ווינט
איבער דעם זילבערנעם שפּיגל פֿון טײַך,
וואָס בלענדט אים און מאַכט אים בלינד״.

״דײַן בײַטשל קרעלן באַדאַרף איך נישט,
הוזאַר, שלאַנקער הוזאַר.
דײַנע אויגן בליצן הייס און שאַרף –
וואָס שטייסטו, דו נאַר?
סאַמע גינגאָלד זענען מײַנע האָר.
וואָס גיסטו דערפֿאַר?״

זאָגט דער הוזאַר: ״איך גיב דיר, קינד,
מײַן מאַמעס גאָלדענע טרער,
וואָס איז געפֿאַלן אויף מײַן קאָפּ
בײַם וועג צום מיליטער.
נעם זי און עפֿן מיר די טיר,
איך האָב שוין גאָרנישט מער״.

די זונה נעמט אים פֿאַר דער האַנט
און פֿירט אים אין שטיבל אַרײַן.
אויפֿן טישל פֿינקלט רויט
אַ גלעזערן קריגל ווײַן.
די זונה שטייט אַ רגע און קוקט
און קוקט זיך אין אים אײַן.

״דער מאַמעס טרער האָט מיך דערלייזט.
דו האָסט מיך ניט דערקענט?
דײַן שוועסטער בין איך, וואָס האָט די היים
געלעסטערט און געשענדט.
און איצט פֿאַרהוליע אין טרויער און גוף
צווישן די דאָזיקע וועלט״.

״איז ביסטו מײַן שוועסטער, מוזסטו דערפֿאַר
באַצאָלן מיט דײַן קאָפּ!״
ער הערט, ווי ס׳פּיקט און פּיקט אין שויב
דער טויט – אַ שוואַרצער ראָב.
דאָס מעסער בליצט – און צו זײַנע פֿיס
פֿאַלט אַנידער איר קאָפּ.

און ס׳בלוטיקט איר קאָפּ צו אים אַרויף:
״הוזאַר, שלאַנקער הוזאַר!
דײַן מעסער און טרער האָבן מיך דערלייזט –
אַ דאַנק, אַ דאַנק דערפֿאַר״.
און ס׳שטאַרבן אירע ליפּן אָפּ:
״אַ דאַנק, אַ דאַנק הוזאַר״.

אַזוי איז געשען אין יאַס דער שטאָט
אין טויזנט נײַן הונדערט אַכט.
מײַן מאַמע האָט געזיפֿצט און געווײַנט
דעריבער אַ גאַנצע נאַכט –
און איך האָב לזכר פֿאַר די צוויי
דאָס דאָזיקע ליד געמאַכט.

ביכער אויף ייִדיש, איבערזעצונגען אויף ייִדיש און פֿון ייִדיש אויף אַנדערע שפּראַכן, פֿאָרשונגען אויפֿן געביט פֿון דער ייִדישער שפּראַך, קולטור און געשיכטע

א. דוד אומרו, *דערציילונגען* (מיט אַ פּאַראַלעלער העברעִישער איבערזעצונג), צווייטער באַנד (דער ערשטער דערשינען אין 2018), ״ה. לייוויק פֿאַרלאַג״, תּל־אָבֿיבֿ, 2021.

ב. *איבער דער גרענעץ* – Efrat Gal-Ed, Simon Neuberg, Daria Vakhrushova, *Iber der grenets / Über die Grenze / Crossing the Border: Anthologie moderner jiddischer Kurzgeschichten / An Anthology of Modern Yiddish Short Stories*, (אַנטאָלאָגיע פֿון קורצע דערציילונגען אין דער ייִדישער ליטעראַטור, סיַ אָריגינעל אויף ייִדיש סיַ אין דער דיַיטשישער איבערזעצונג; מיט הקדמה און ביאָ־ביבליאָגראַפֿישע פּרטים), צונויפֿגעשטעלט פֿון אפֿרת גל־עד, שמעון נויבערג און דאַריאַ וואַכרושעווא, פֿאַרלאַג וואַלטער דע גרויטער, בערלין און באָסטאָן, 2021.

ג. רבֿקה באַסמאַן בן־חיים, *Reiken naar de tijd. Jiddische gedichten* (״זיך ציִען נאָך דער צייַט. ייִדישע געדיכטן״. ייִדישער אָריגינאַל אין ייִוואָ־טראַנסקריפּציע מיט אַ פּאַראַלעלער איבערזעצונג אין נידערלענדיש און פֿאָרוואָרט פֿון דוד־עומר כהן), ״אַמפֿאָראַ בוקס״, אַמסטערדאַם, 2021.

ד. לייזער בליט, *3 פּיעסעס*, ״ה. לייוויק פֿאַרלאַג״, תּל־אָבֿיבֿ, 2021

ה. אַלעקסאַנדר גריבאָיעדאָוו, *צער פֿון שכל*, (לויט דעם פֿאַרלאַגס אַנאָטאַציע: ״לאַנגע יאָרן האָט דער איבערזעצער – ניסן לעווין – געווידמעט דער גרויסער אַרבעט צו פֿאַרייִדישן די קלאַסישע רוסישע קאָמעדיע. אינעם אַריַינפֿיר צו דער אויסגאַבע האָבן מ. כאַזין און יו. לאַכמאַן דערציילט וועגן דער געשיכטע פֿון דעם איבערזעצער און זיַן איבערזעצונג. דאָס בוך באַגלייטן קאָמענטאַרן צום טעקסט און אַ קורצע ביאָגראַפֿיע פֿונעם רוסישן קלאַסיקער״) פֿאַרלאַג ״ייִדיש בראַנזשע״, ניו־יאָרק, 2021.

ו. דזשאָוואַני באָקאַטשיאָ, *צען מעשׂיות פֿונעם דעקאַמעראָן* (איבערזעצונג פֿון איטאַליעניש – שלמה לערמאַן), תּל־אָבֿיבֿ, 2021.

ז. אשר אנשל גראַד [= Asher Gratt], *ספר חובת התלמידות – וועגווייזער פֿאַר די אידישע טאכטער, באזירט אויף דעם ספר חובת התלמידים*, געאייגנט פאר גרעסערע מיידלעך און פאר יונגע פרויען, דריטע אויסגאבע, לונדון, תשפ״א לפ״ק.

ח. וועלוול טשערנין, *וועגן* (לידער געשאַפֿענע אין די יאָרן 2019-2021), מיט אַריַינפיר־וואָרט פון הילל קאַזאָווסקי, ביראָבידזשאַן, 2021.

ט. וועלוול טשערנין, *ייִדישע פֿאַקטאָזיעס*, פֿאַנטאַסטישע דערציילונגען, ״אָלניאַנסקי טעקסט״, לונד, 2021.

י. וועלוול טשערנין, מיכאל פֿעלזענבאַום און דובֿ־בער קערלער (רעדאַקטאָרן), *הערט אַ מעשׂה. אַנטאָלאָגיע* (די צווייטע אויפֿלאַגע), ״אָלניאַנסקי טעקסט״, לונד, 2021.

יא. רוני כהן, *מתנה לפורים. אַן אומבאַקאַנט ליד פֿאַר פורים פֿון 19טן יאָרהונדערט*. אַרײַנפֿיר, באַמערקונגען און פֿאַראַלעלע העברעיִשע איבערזעצונג פֿון רוני כהן, צייכענונגען: טעדי גאָלדענבערג, ״ה. לייוויק פֿאַרלאַג״, תּל־אָבֿיבֿ, 2020.

יב. מיכאל לײַנוואַנד, *דעם זיידע משה־אהרנס באָבע־מעשׂיות*, (80 לידער און געגראַמטע מעשׂיות און 7 אינסטרומענטאַלע מוזיק־אילוסטראַציעס),״ה. לייוויק פֿאַרלאַג״, תּל־אָבֿיבֿ, 2021.

יג. יוסף דובֿ הלוי סאָלאָוויטשיק, *דרשות וועגן שיבֿת־ציון און קיום־האומה*, צוגעגרייט צום דרוק: דוד־אליהו פֿישמאַן, (די ערשטע אײַנזאַמלעניש פֿון הרבֿ סאָלאָוויטשיקס יִדישע דרשות און כתבֿים – אויך צוגעגרייט צום דרוק פֿון דוד פֿישמאַן איז אַרויס אין 2009), ״אָרטאָדאָקס יוניאָן פּרעס״, ניו־יאָרק, 2021.

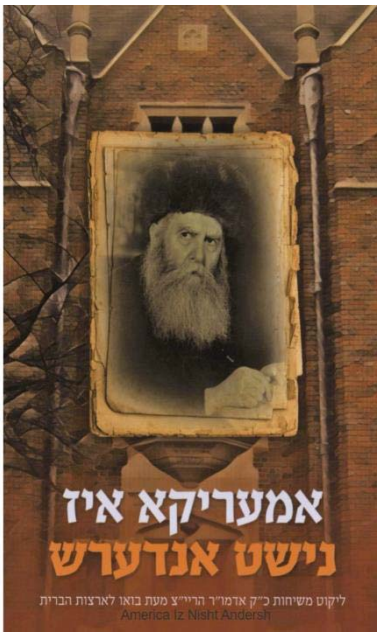
יד. ישׂראל עמיאָט, *סיבֿיר*. לידער (מיט אַ פּאַראַלעלער רוסישער איבערזעצונג פֿון פּאַוועל טאָלסטאָגוזאָוו), ביראָבידזשאַן, 2021.

טו. מיכאל פֿעלזענבאַום, *בענקשאַפֿט. לידער*, ״אָלניאַנסקי טעקסט״, לונד, 2021.

טז. אברהם יצחק קאהן, *דברי אמונה* [אויף] *אידיש*, (ערשטער דרוק דערשינען תשכ״ז / 1967), יו״ל ע״י [= ארויסגעגעבן פון] מערכת דברי אמונה, תולדות אהרן, מאה שערים 89, [ירושלים], תשע״ט / 2019.

יז. יעווגעני קיסין, *בלויז עטלעכע מינוט גאַנג*, דערציילונגען, פּאָלעמישע נאָטיצן, טאָגביכער, פֿאַרלאַג ״ייִדיש בראַנזשע״, ניו־יאָרק, 2021.

יח. יוסף יצחק שניאורסון, *אַמעריקאַ איז נישט אַנדערש – ליקוט משיחות כ״ק אדמו״ר הריי״צ מעת בואו לארצות הברית*, [צונויפֿגעזאַמלט, צוגעגרייט צום דרוק און ארויסגעגעבן פֿון] נחמן ווילהעלם, סיינט־פּאָל, מיניאַפּאָליס, 2021.

1. גענאַדי עסטרײַך, Gennady Estraikh, *Transatlantic Russian Jewishness: Ideological Voyages of the Yiddish Daily Forverts in the First Half of the Twentieth Century* (״טראַנסאַטלאַנטיש רוסיש ייִדנטום: אידעאָלאָגישע רײַזעס פֿון דער ייִדישער צײַטונג ״פֿאָרווערטס״ אין דער ערשטער העלפֿט פֿונעם 20טן יאָרהונדערט״ – אויף ענגליש), ״אַקאַדעמיק סטאַדיס פּרעס״, באָסטאָן, 2020.

2. *יצחק לוּיִס, Yitzhak Lewis, A Permanent Beginning: R. Nachman of Braslav and Jewish Literary Modernity*, ״סאַני פּרעס״, ניו־יאָרק, 2020.

3. *אַנעגרעט עהמע, Annegret Oehme, "He Should Have Listened to His Wife!": The Construction of Women's Roles in German and Yiddish Pre-modern 'Wigalois' Adaptations*, ״וואַלטער דע גרויטער״, בערלין, 2020.

4. *אָלאַף טערפּיץ (רעדאַקטאָר), Olaf Terpitz, Yiddish and the Field of Translation: Agents, Concepts 'and Discourses Across Time and Space*, ״וואַדענהעק אונד רופּרעכט״, גאָטינגען, 2020.

5. *מאַרק וואָלאָוויטש, Marc Volovici, German as a Jewish Problem: The Language Politics of Jewish Nationalism*, ״סטענפֿאָרד יוניווערסיטעט פּרעס״, 2020.

6. *דזשעראַלד שאַפּירא (צונויפֿגעשטעלט), Джеральд Шапіро, Американська єврейська проза. Століття оповідань* (״אַמעריקאַנער ייִדישע פּראָזע. יאָרהונדערט פֿון דערציילונג״ – איבערזעצונג אין אוקראַיניש. באַנאַנד מיט דערציילונגען אָנגעשריבענע אין אָריגינאַל אויף ענגליש זײַנען אין דער אַנטאָלאָגיע אײַנגעשלאָסן ווערק פֿון ייִדיש־שפּראַכיקע שריפֿטשטעלער – אבֿרהם קאַהאַן און יצחק באַשעוויס־זינגער), ״דוך אי ליטעראַ״, קיִעוו, 2020.

7. אַמעליאַ גלייזער, Amelia Glaser, *Songs in Dark Times, Yiddish Poetry in Struggle from Scotsboro to Palestine*, "האַרוואַרד יוניווערסיטי פּרעס", קיימברידזש, מאַסאַטשוסעטס.

8. נורית אורחן, *עומדות בניסיון. ראשית סיפורת הנשים המודרנית ביידיש* (איבערזעצונג אין העברעיש פֿון נורית אורחן, יהודית לעווין און חווה פּערסטיי). אַ זאַמלונג דערציילונגען, "י"ל מאַגנעס" פֿאַרלאַג, ירושלים, 2021.

9. מאַרינאַ שעפּעלעוויטש און בנימין יערוזאַלים (צונויפֿשטעלער), Марина Шепелевич и Бениамин Ерузалим, *Я сердцем солнца пью нектар. Лейб Найдус. К 130летию со дня рождения гродненского поэта* ("איך טרינק דעם זון־נעקטאַר מיט האַרצן. לייב ניידוס. צום 130טן געבורטסטאָג פֿונעם גראָדנער פּאָעט" – אויף רוסיש, וויסרוסיש און פּויליש). זאַמלונג געווידמעט לייב ניידוסן אַרטיקלען און זיינע לידער אין איבערזעצונג, גראָדנע, 2021.

10. שלום־עליכם, *Cuentos escogidos* ("אויסדערוויילטע דערציילונגען", איבערזעצונג אין שפּאַניש פֿון אליהו טאָקער), "ליבראָס דעל סאָרסאַל", בועאַנאָס־אײַרעס, 2021.

11. אַבֿרהם רעכטמאַן, *The Lost World of Russia's Jews. Ethnography and Folklore in the Pale of Settlement* (דאָס אָריגינעלע בוך – *יידישע עטנאָגראַפֿיע און פֿאָלקלאָר: זכרונות וועגן דער עטנאָגראַפֿישער עקספּעדיציע, אָנגעפֿירט פֿון ש. אַנ־סקי*, איז אַרויס ביים אַרגענטינער ייוואָ, בועאַנאָס־אײַרעס, 1958), קריטישע איבערזעצונג אין ענגליש פֿון נתניאל דויטש און נח באַרעראַ, "אינדיאַנאַ יוניווערסיטי פּרעס", בלומינגטאָן, 2021.

12. אַלאַן אַסטראָ, Alan Astro, *Autour du Yiddish de Paris à Buenos Aires* ("ייִדיש־שאַפֿונג פֿון פּאַריז ביז בועאַנאָס־אײַרעס" – אויף פֿראַנצויזיש), "קלאַסיק גאַרניע", פּאַריז, 2021.

13. אלה פֿלורסהיים, *תחיית המילים. תרבות היידיש במחנות העקורים*, "יד ושם" און "מרכז זלמן שזר", ירושלים, 2021.

14. דזשעפֿרי (יוסף) ווייִדלינגער, Jeffrey Veidlinger, *In the Midst of Civilized Europe, The Pogroms of 1918–1921 and the Onset of the Holocaust*, מעטראָפּאָליטאַן בוקס, ניו־יאָרק, 2021.

מאַטעריאַלן צום לעקסיקאָן פֿון דער יידישער ליטעראַטור אין לאַנד ישׂראל

אָשר גל

אַ יידיש־העברעישער דיכטער און אַן איבערזעצער. געבוירן געוואָרן אין 1952 אין תּל־אָבֿיבֿ. זיך געלערנט קינעמאַטאָגראַפֿיע אינעם תּל־אָבֿיבֿער אוניווערסיטעט. פֿאַרעפֿנטלעכט העברעישע איבערזעצונגען פֿון דער יידישער פּאָעזיע (אַנע מאַרגאָלין, אבֿרהם סוצקעווער, לעוו בערינסקי א״אַ.) אין צייטשריפֿטן ״הליקון״, ״מאזניים״, ״עיתּון 77״, ״גג״ און ״ביטאון שירה״, ווי אויך 3 ביכער פֿון אָריגינעלער העברעישער דיכטונג. פּובליקירט זײַנע יידישע לידער אין זשורנאַלן ״טאָפּלפּונקט״ און ״יידישלאַנד״. ווויַנט אין מודיעין.

דניאל גלאי (גאָלדוואַסער)

אַ קאָמפּאָזיטאָר און אַ שריפֿטשטעלער. געבוירן געוואָרן אין 1945 אין בוענאָס־אײַרעס. עולה געווען אין 1965. זיך געלערנט מוזיקאָלאָגיע אין דער אַרגענטינער נאַציאָנאַלער קאָנסערוואַטאָריע און אין דער מוזיק־אַקאַדעמיע בײַם תּל־אָבֿיבֿער אוניווערסיטעט. ווויַנט אין תּל־אָבֿיבֿ.

ביכער אויף יידיש:

אויערן־סילועטן. לידער, *המשך־דור, ליבהאָבער פֿון יידיש*, תּל־אָבֿיבֿ, 1994.

אין שפּאַס, אין ערנסט און אין צווישן. סאַטירעס און קליינקונסט, *ה. לייוויק פֿאַרלאַג*, תּל־אָבֿיבֿ, 2013.

דריַ פּיעסעס (מיט אַ פּאַראַלעלער העברעישער איבערזעצונג), *ה. לייוויק פֿאַרלאַג*, תּל־אָבֿיבֿ, 2017.

אַ מעשׂה מיט אַ פּעקל. פֿיר פּיעסעס, *ה. לייוויק פֿאַרלאַג*, תּל־אָבֿיבֿ, 2019.

פּינקס כעלעם, דערציילונגען, *אָלניאַנסקי טעקסט פֿאַרלאַג*, לונד, 2020.

צבי כנר

אַ פּראָפֿאַיקער. געבוירן געווארן אין 1929 אינעם שטעטל סקאַלבמיעזש אין פּוילן. בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה געווען אין קאָנצענטראַציע־לאַגערן. עולה געווען אין 1946. אָנטיילגענומען אין דער באַפֿרייונגס־מלחמה. זיך געלערנט פֿאַנטאָמימע־קונסט און געאַרבעט אַלס מים. אין די 80ער יאָרן אָנגעהויבן פֿאַרעפֿנטלעכן דערציילונגען אין ייִדישע פּעריאָדישע אויסגאַבעס. געשטאָרבן אין תּל־אָבֿיבֿ אין 2009.

פּראָזע־ביכער אויף ייִדיש:

איך און למך (ראָמאַן), *ישׂראל־כּוך*, תּל־אָבֿיבֿ, 1994

אָפּגעגעבן ברויט (דערציילונגען), *י. ל. פּרץ פֿאַרלאַג*, תּל־אָבֿיבֿ, 1996

אַ פֿיש האָט מיך נישט איינגעשלונגען, דערציילונגען, *י. ל. פּרץ פֿאַרלאַג*, תּל־אָבֿיבֿ, 2003

דער קלאָון אין אוישוויץ, *ביבליאָטעק פֿון דער הײַנטצײַטיקער ייִדישער ליטעראַטור*, תּל־אָבֿיבֿ, 2016

חיים סאָקאָל

אַ מאָלער און אַ דיכטער. געב. אין 1973 אין דער שטאָט אַרכאַנגעלסק אין רוסלאַנד. עולה געווען אין 1991. זיך געלערנט אינעם העברעישן אוניווערסיטעט. פֿאַרעפֿנטלעכט לידער אין זשורנאַלן ״קינד און קייט״, ״טאָפּלפּונקט״, ״ייִדישלאַנד״, ווי אויך אין דער צײַטונג ״ביראָבידזשאַנער שטערן״. ווינט אין מאָסקווע און אין ירושלים.

בערל קאָטלערמאַן

אַ פּראָזאַיקער און אַ ליטעראַטור־פֿאָרשער. געב. אין 1971 אין אירקוטסק, סיביר. אויסגעוואַקסן אין ביראָבידזשאַן. זיך געלערנט אינעם מאָסקווער מלוכה־אוניווערסיטעט. דעביוטירט אַלס זשורנאַליסט

אין דער צײַטונג ״בירָאבידזשאַנער שטערן״. עולה געווען אין 1993. פֿאַרטיידיקט אַ דאָקטאָר־דיסערטאַציע אין געביט פֿון דער יִידישער ליטעראַטור אין בר־אילן אוניווערסיטעט. אָנטיילגענומען אין דער אַנטאָלאָגיע פֿון דער מאָדערנער יִידישער דערציִילונג אין מדינת־ישׂראל ״הערט אַ מעשׂה״ (תּל־אָבֿיבֿ, 2020). ווי אַ פּראָזאַיִקער דעביוטירט אויף די שפּאַלטן פֿון ״ירושלימער אַלמאַנאַך״. ווויינט אינעם יִישובֿ נווה־צוף (חלמיש) אין שומרון.

פּראָזע־ביכער:

דער סוד פֿון ווײַסע בערן, ״ביבליאָטעק פֿון דער הײַנטצײַטיקער יִידישער ליטעראַטור״, תּל־אָבֿיבֿ, 2017.

די אָפּגעשטויסענע, ״יִידיש בראַנזשע״, ניו־יאָרק – לאָנדאָן, 2020.

עמיל קאַלין

אַ פּראָזאַיִקער. געבוירן געווען אין 1976 אין בוקאַרעשט. עולה געווען אין 1980. זיך געלערנט אינעם העברעִישן אוניווערסיטעט. דעביוטירט מיט אַ דערציִילונג אויף די שפּאַלטן פֿון ״ירושלימער אַלמאַנאַך״ אין 2012. אָנטיילגענומען אין דער אַנטאָלאָגיע פֿון דער הײַנטצײַטיקער ישׂראלדיקער דערציִילונג אויף יִידיש ״הערט אַ מעשׂה״ (תּל־אָבֿיבֿ, 2020). ווויינט אין תּל־אָבֿיבֿ.

פּראָזע־זאַמלונג:

שאָטנס אויפֿן טראָטואַר, ״יִידיש בראַנזשע״, ניו־יאָרק, 2017

באָריס קאַרלאָוו

פּעץ־נאָמען פֿונעם לינגוויסט און פּאָעט דובֿ־בער קערלער, אונטער וועלכן ער פֿאַרעפֿנטלעכט זײַנע לידער. געבוירן געווען אין 1958 אין מאָסקווע אין דער משפּחה פֿונעם יִידישן דיכטער יוסף קערלער. עולה געווען מיט זײַנע עלטערן אין 1971. זיך געלערנט אינעם העברעִישן אוניווערסיטעט אין ירושלים. געקראָגן אַ דאָקטאָראַט אין געביט פֿון דער יִידישער לינגוויסטיק אינעם אָקספֿאָרדער אוניווערסיטעט.

פּראָפֿעסאָר פֿאַר ייִדישע און געזעלשאַפֿטישע שטודיעס אין אינדיאַנאַ אוניווערסיטעט אין בלומינגטאָנער זינט 1993 האָט רעדאַגירט ״ירושלימער אַלמאַנאַך״ (לכתחילה צוזאַמען מיט זײַן פֿאָטער). אַלס דיכטער דעביוטירט אין דעם ניו־יאָרקער זשורנאַל ״ייִדישע קולטור״. אָנטיילגענומען אין דער אַנטאָלאָגיע פֿון דער ייִדישער פּאָעזיע פֿונעם נאָכן־חורבן־דור ״אַ רינג״ (תּל־אָבֿיבֿ, 2017). אַ מיטרעדאַקטאָר פֿון דער ביכער־סעריע ״ביבליאָטעק פֿון דער הײַנטצײַטיקער ייִדישער ליטעראַטור״ און פֿונעם זשורנאַל ״ייִדישלאַנד״. ווויינט אין בלומינגטאָן און אין ירושלים.

לידער־זאַמלונגען:

וואו מיט אַן אַלף, *דרײַ שוועסטער*, ראָמן ד׳ווייל׳ז, 1996

שפּיגל־כתּבֿ, געציילטע לידער (צוזאַמען מיט יוסף קערלער), *ירושלימער אַלמאַנאַך*, ירושלים, 1996

עלאַברעק. לידער פֿונעם נײַעם יאָרטויזנט, *אייגנס*, ירושלים, 2006

קאַטאָוועס אָן אַ זײַט, נעכטיקע לידער, *ירושלימער אַלמאַנאַך*, ירושלים, 2007

מיר איז שטאַרק נוגע, *אַליין איז די נשמה ריין*, ירושלים, 2012

אָנגעצויגענע סטרונע, *ביבליאָטעק פֿון דער הײַנטצײַטיקער ייִדישער ליטעראַטור*, תּל־אָבֿיבֿ, 2016

שירי שאַפּירא

ייִדיש־העברעישע פּראָזע־שרײַבערין, איבערזעצערין פֿון דײַטשישער און ייִדישער ליטעראַטור אין העברעיש און אַ העברעישע בלאָגערקע. געבוירן געוואָרן אין 1987 אין ירושלים. זיך געלערנט אינעם העברעישן אוניווערסיטעט. דעביוטירט מיט אַ דערציילונג אויף ייִדיש אין 2019. זיך געדרוקט אויף ייִדיש אין ״פֿאָרווערטס״, ״ביראָבידזשאַנער שטערן״, ״ייִדישלאַנד״ און ״אויפֿן שוועל״. אָנטיילגענומען אין דער אַנטאָלאָגיע פֿון מאָדערנער ייִדישער דערציילונג אין מדינת־ישׂראל ״הערט אַ מעשׂה״ (תּל־אָבֿיבֿ, 2020). ווויינט אין ירושלים.

ייִדישלאַנד, גיליון 13

זהו הגיליון הרגיל. כמו תמיד יש בו מעין צימוק, משהו מיוחד ובלתי רגיל. הפעם אלו הם שני מכתבים שכתב מאַרק שאַגאַל לחוקר האמנות לאו קניג (1889 – 1970). המכתבים, אשר לא פורסמו עד כה, שמורים באוסף הפרטי של חוקר האמנות היהודית הלל קזוובסקי ומופיעים כאן בליווי הערותיו.

ועוד מכתבים: חלק גדול מארכיונו של המשורר והעיתונאי בוריס (בוזי) מילר, ששמור במוזיאון החבל האוטונומי היהודי בבירוביג׳ן, כולל התכתבויות של סופרי יידיש ושל פעילי תרבות יידיש. עורכת העיתון ״ביראָבידזשאַנער שטערן״ ילנה סרשבסקיא מספרת לקוראינו על התכתבויות אלו.

נעים במיוחד לקבל חבר חדש לספרות היידיש. בגיליון הזה מתפרסמים לראשונה שיריו של המשורר פיליפ אַמון. עוד יש בגיליון שירים מאת פליקס חיימוביץ׳, בוריס קרלוב ווועלוול טשרנין, המוכרים היטב לקוראי יידיש, וכן שירים מעזבונו של המשורר אלכסנדר שפיגלבלט. בגיליון מופיעים גם פזמונים חדשים ביידיש מאת באַרד טימור פֿישל. סיפור מאת טינא־הילדשה פרסון ופרק מיצירת מדע בדיוני מאת לייבל בוטביניק מייצגים בגיליון את הסיפורת העכשווית ביידיש.

לרגל מאה שנה לרצח י״ח ברנר אנו מפרסמים בגיליון זה סיפור קצר שלו, ״דערווײַלע״, המוכר בעברית בשם ״בינו לבינו״. סיפורים קצרים מאת פבל ז׳ורבל (רוסית) ואורציון ברתנא (עברית) מופיעים בגיליון בתרגום חדש ליידיש.

מלבד זאת תוכלו למצוא גם מאמר על תולדות השירה ביידיש, סקירה על ספרי לימוד חדשים ביידיש, ריאיון עם הבלשן פרופ׳ גלעד צוקרמן ויצירות נוספות המשקפות את הדופק החי של יידיש ושל תרבותה.

המערכת

Yidishland no 13

This is actually quite a common issue of Yidishland, but as usual, it contains some cherries, something uncommon and special. This time around we are pleased to present two previously unpublished letters from Marc Chagall to Leo Koenig. The letters can be found in the collection of the famous connoisseur of art, Hillel Kazovsky, who has also written a couple of lines about them in this issue. However, that's not the only text about letters as letters written by Yiddish writers and cultural celebrities are an essential part of the archives of Buzi Miller, stored in the museum in Birobidzhan. You'll find an article about his archives

in this issue, written by no other than the editor-in-chief of the “Birobidzhaner Shtern”, Elena Sarashevskaya.

It’s always a pleasure to witness debuts in the world of Yiddish literature, so we are very happy to have the honour of including new poems from new writer Philip Ammon. Obviously, we have more poetry to offer from the usual suspects, such as Felix Khaimovich, Boris Karlov and Velvl Chernin, and also some poems by Alexander Shpigelblat. You’ll also find song lyrics from the troubadour Timur Fishel.

The modern, original Yiddish prose is in this issue represented by a tale by Tina Hildesjo Persson and by some chapters from a wonderful story by Leybl Botvinnik. Commemorating the 100th Anniversary of the Death of Yosef Haim Brenner, we’ve also included one of his stories in the issue. As usual, we’ve the pleasure to present some translated prose. This time with stories by Pavel Zhuravel (from Russian) and Orzion Bartana (from Hebrew).

Besides all of this you’ll find a scientific article in the field of Yiddish literary history, a review of Yiddish textbooks for Russian speakers, an interview (this time with the famous linguist Gilad Zuckerman) and loads of other stuff which once again shows the power of the living Yiddish language and culture.

Yidishland nr 13

Det här är egentligen ett helt vanligt nummer av Yidishland, men precis som vanligt finns det en del russin att plocka ur kakan, det vill säga något som är lite ovanligt och speciellt. Den här gången publicerar vi exempelvis två tidigare opublicerade brev, skrivna av Marc Chagall till Leo Koenig. Breven finns bevarade hos den berömda konstkännaren Hillel Kazovsky som också skrivit ett par rader om dem. Det finns faktiskt mer på temat brev i det här numret. Brev skrivna på jiddisch av författare och kulturpersonligheter utgör nämligen en stor del av Buzi Millers arkiv som nu finns på muséet i Birobidjan. Om just det här berättar chefredaktören för “Birobidjaner shtern”, Elena Sarashevskaya, för oss i en djupdykande artikel.

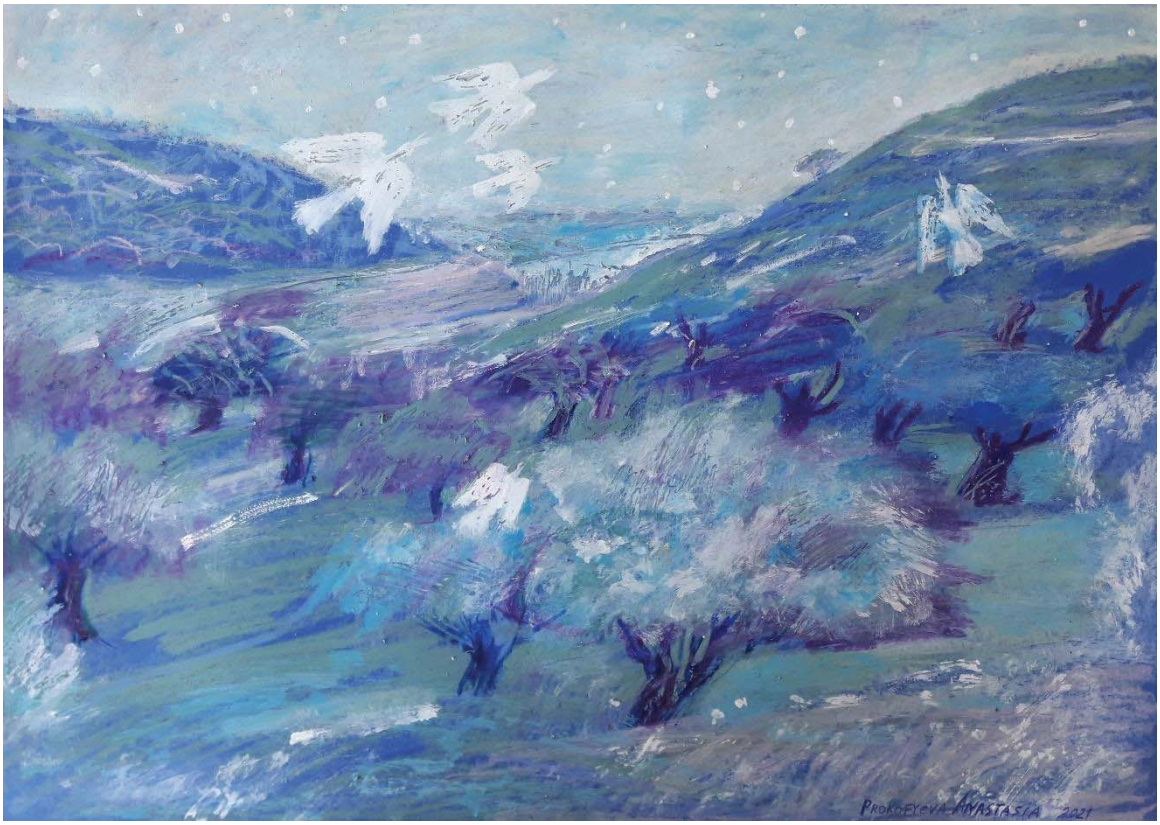
Det är alltid en fröjd att bevittna debuter inom jiddischliteraturen och i det här numret har vi äran att presentera nya dikter av debuterande Philipp Ammon. Men det finns naturligtvis mer poesi från bekanta ansikten som Felix Khaimovich, Boris Karlov och Velvl Chernin, samt

dikter av Alexander Spiegelblatt. Det här numret innehåller också sångtexter av trubaduren Timur Fishel.

Den moderna jiddischprosan är i det här numret representerat av en historia av Tina Hildesjö Persson och av kapitel ur en av Leybl Botvinniks fantastiska berättelser. Till ära av prosaikern Yosef Haim Brenners hundrade årsdag finns även en av hans berättelser med i numret. I vanlig ordning inkluderar vi också översatt prosa. Den här gången med korta berättelser av Pavel Zhuravel (från ryska) och Orzion Bartana (från hebreiska).

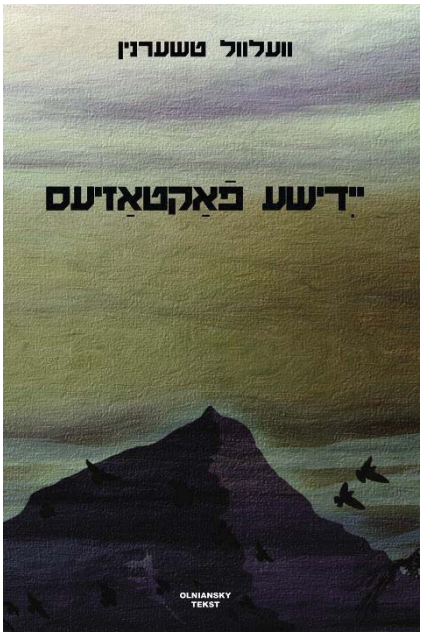
Förutom allt detta så innehåller numret också en vetenskaplig artikel inom fältet för jiddischens litteraturhistoria, en recension av läroböcker i jiddisch för rysktalande, en intervju (denna gång med den kända lingvisten Gilad Zuckerman) och en massa annat som återigen visar på livskraften i jiddisch som språk och kultur.

גילעד זוקערמאן: אויפן ראנד פון א קולטור שפּראך

נײַע ביכער פֿון אָלניאַנסקי טעקסט פֿאַרלאַג

WWW.OLNIANSKY.COM

Yidishland

Independent Literary Journal
Issue No. 13 \ Winter 2021-2022

All rights reserved to the authors
The author's original stylistics have been preserved in the texts

ISSN 2003-2277

Editorial Board:
Velvl Chernin
Michael Felsenbaum
Dov-Ber Kerler
Valery Dymshits
Nikolaj Olniansky

Proofreader: *Larisa Privalskaya*
Cover and illustrations: *Anastasia Prokofyeva*

OLNIANSKY TEKST

Olniansky Tekst Farlag
Malmo, Sweden
Supported by: *Swedish Arts Council*
Legally responsible publisher: *Nikolaj Olniansky*
Coordinator in Europe: *Ida Olniansky*

Marketing: *Bella Bryks-Klein*
E-mail: yidish.bikher@gmail.com
P.O.B. 29109, Tel-Aviv 61290, Israel

Printed in Israel, 2021

ISSN 2003-2277
13
9 770200 322707

OLNIANSKY TEKST